

8 (05)

8-20

სამეცნიერო-პედაგოგიური ღ სალიტერ. ჟურნალი

განათლება

(წელიწადი მესამე)

VI

ი ვ ნ ი ს ი

1912 წ.

† იაკობ გოგებაშვილი.

შინაარსი: 1) ნამუშები ჩვენი დავადმოფებისა **იპ. ვართავასი.** 2) ჭიგენა, **ილ. ალხაზიშვილისა.** 3) მოკლე სუბარი ანტომიდან, ფიზიოლოგიიდან და ჭიგენიდან **ექ. ევგ. ლოსაბერიძისა.** 4) აღზრდის ძირითადი ტრაგედია და ექსპერიმენტალური ზედაგოგია **დ. უზნაძისა.** 5) თავად აღექსნარე გარსევანის ძე ჭავჭავაძე და მისი შოგზია **ილ. ფერაძისა.** 6) ფედა ზროტასოვი და თჯახური აღზრდის მნიშვნელობა: **მ. კაკაბაძისა.** 7) მონტესორის სისტემის საზღვრო ბაღი იტალიაში **ბ. ბ — ძისა.** 8) ატმები, **ბიკენტი თაბუკაშვილისა.** 9) † იაკობ გოგებაშვილი **ლ. ბოცვაძისა.** 10) მოწაფის მოთქმა, მოწ. **ზაქრო ვაშაძისა.** 11) სავადებელი **დ. თურღოსპირელი.** 12) გლოვის ხმა **გ. ქუჩიშვილისა.** 13) იაკობ გოგებაშვილის ანდერძი. 14) იაკობ გოგებაშვილი (სიტყვა წამოთქმული ვერას დაღმართზე) **გ. ნაორაძისა.** 15) გაოსათოვარი სიტყვა. **ლ. ბოცვაძისა.** 16) რედაქციისაგან. 17) განცხადება.

შემდეგი № ჟურნალ „განათლებისა, გამოვა ენკენისთვეში.

ყოველ-დღიური საზოლიტიკო და სალიტერატურო

„ს ა ხ ა ლ ს მ ბ ა ზ მ თ ი“

(წელიწადი მესამე)

ყოველდღიურ გამოცემის გარდა გაზეთს ექნება კვირეული

ს უ რ ა თ ე ბ ი ა ნ ი დ ა მ ა ტ ე ბ ა

დამატება გამოვა კვირაობით

გაზეთის ფასი დამატებიათ: წლით, რეგორე ქალაქში, ისე ქალაქ გარეთ ღირს 8 მან. 50 კაპ., ნახევარი წლით—4 მან. 50 კაპ., ერთი თვით—75 კ.

ცალკე ნომერი ყველგან ერთი შაური, დამატებიათ ნომერი (კვირის) 7 კაპეიკი. აღრესის გამოსაცვლეი ფასი 40 კაპ.

განაწილება ფასისა: გამოწერის დროს 3., 1 მარტისთვის 2 მან., 1 მაისისთვის 2 მან. და 1 ივლისისთვის 1 მან. 50 კაპ.

1912 წლის ხელის-მომწერთ პრემიად მიეცემა ქართული სიტყვა-კაზმულ სახ. კრებ. შირველი ტომი „გრდემლი“, კრებ. დაახ. 500 გვ. იქნება და დაურადება იანვარშივე. რედაქცია ღიაა 9—7 საათ.

Тифлисъ, редакция „Сахалхо газети“.

რედაქტორ-გამომცემელი **ბ. კურდღელაშვილი.**

ყოველ-დღიური საზოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი

„ბათუმის გაზეთი“

გაზეთის ფასი: ერთი წლით 4 მან. ნახევარი წლით 2 მან. 50 კაპ. სამი თვით 1 მან. 50 კაპ. ერთი თვით 60 კაპ. წლიურ ხელის მომწეროებს გაზეთის ფასი შეუძლიათ გადაიხადონ ნაწილ-ნაწილათ ყოველ ორ თვეში ერთხელ 1 მან. წინ-დაწინ 4 მანეთის შესრულებამდი.

აღრესი: Батумъ „Батумись Газети“.

რედაქტორ-გამომცემელი **ა. მ. ჭელიძე.**

სამეცნიერო-პედაგოგიური და სალიტერატურო ჟურნალი

ბუნთელავი

865
3-21

(წელიწადი მესეთუ)

VI		ი ვ ნ ი ს ი		1912 წ.
ეურნალი წლიურად ღირს 3 მ. 50 კ. ნახევარი წლით 2 მან. სახალხო სკოლების მასწავლებლებს ეურნალი დაეთმობათ წლიურად 2 მან. 50 კაპ.	ცალკე ნომ- რის ფასი	ხელის მოწერა მიიღება თბილისში წერა- კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში და „ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და ეურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ ად- რესით: Тифлиς. Дворянская Грузинская Гимназия. Л. Г. Боцвадзе.		
		35 კაპ.		

ნიმუშები ჩვენი

დაავადებულთათვისა

ქართველი ქალი უწინ და ახლა. ჩვენი ინტელიგენცია,
თავდაზნაურობა და მშრომელი ხალხი.
(წერილი შუორე)*

როგორ ზრდის თვის შედეგს ამ ტიპის
ჩვენი ოჯახი? რა საქმისთვის ამზადებს მათ?
რაგვარი შოკმედება აქვს მას დასახული იდეა-
ლად?

როგორც ნორმალური ჯანმრთელი, ქართველი
მშობლები, რასაკერაშდეშად, ცდილობენ შეი-
ღიწონ ისეთივე ზომიერი, ამდსრულებელი და
ეგოისტის გამთევანონი, როგორც თვითონ
არიან. მოხელეობა, ჩინ-ორდენები, დიდი ჯა-

მაგირი, უფროსის ეურადლება, ძალა და გუ-
ლენიანობა—აი ნორმალურ კაცის იდეალი და
ამ იდეალის მიხედვით ამზადებენ ისინი თავის
შეიღიწონ. მისდა საბედნიეროდ მას ხელს უწყობს
თანამედროვე სისტემა სწავლა-განათლებისა.
ამინაირად ოჯახი და სკოლა ხელის ხელ გუ-
რდებიან ცდილობენ უზაწყოლო ნორმალურ კა-
ცად, კარგ მოხელედ გამოიყვანონ ცხოვრება-
ში. შერე რა არის კარგი მოხელე? იდეა-
ლურ მოხელემ, ამბობს დემოკრეტი, უნდა
უარჩევოს თავისი ნება; ის უნდა იყოს დატეში-

*) იხ. „განათლება“ 1912 წ. № V.

P-6880-5

ლი (дресированъ) გაკონებისთვის; მან უნდა დასრულოს ხმის ამოუღებლად ეოგელი-ვე ბრძანება უფროსისა. ის მხოლოდ უსწრო იარაღის სხვა კაცის ხელში... („Mir. Бож.“ 1900 წ. II წიგნი).

უგელგან არან ასეთი ვაჟბატონი, მაგრამ სამწუხაროდ ჩვენი ძლიერ განშირდა ტიპი ზემოთ დახსენიებული **ნორმალურის** აღმ-მართისა, — განშირდა კი არა, თითქმის საზო-გადო ტიპად გაზდა.

დღეს ჩვენში ნამდვილი ჭკვიანი, გონიერი და დიდად ზრუნავს კაცი ის არის, ვინც ფულები შეიძინა, უფროსობთან კარგს ზრუნ-შა, ერთის სიტყვით ვინც „**კარგად წაი-ყვანა თავისი საქმე**“, როგორც ჩვენში ამბობენ ხოლმე.

ასე ფიქრობს დღეს ჩვენში გლეხი, თავად-ახნაური, კრი, მღვდელი, დიდი და ზატარა, ამ აზრისავე არის, უმეტესი ნაწილი ჩვენებუ-რი ინტელიგენტებისა. ზიარადი უკმაყოფილე-ბა; ზიარადი ბედნიერების ძიება, ზიარადი მა-ტერიალური უზრუნველყოფა — აი რაზიარი იდეალთა გამოყვებული დღეს ჩვენში!

საზოგადო საქმე, მოძქეთათვის ზრუნვა, თვისი ძალ-ღონის და ჭკუა-გონების საზოგა-დო საქმისთვის მოხმარება, ზიარადი საიმოგ-ნების და ინტერესების უგუდებუა — სუვევლა-ფერი ეს იშვიათია, თითქმის არც კი არის, ჩვენში.

ტიპი თავგანწირულ ქართველ გმირისა (მარტო ომიანობაში კი არა) გაქრა, ადრე არსებობს დღეს. გაგრძელდნენ ეგოისტები, მუქთა-ჭამია შეღავაძენი, მოსე მწერალი, უზრინებო, უიდეალო და მხოლოდ შევირალა დიპლომატები.

გმირობა სიმშობლო, საქართველო, სავსეა ახლა ღაწრობით, ორბირობა-გაუტანლობით.

„სახელდავან მაშეს“, რომლებმა სისხლით დაიცვეს სასო მღვთისა, მცველი ერისა: ენა,

სუდარი, სარწმუნოება“, შესარცხვენათ დავე-ბადეთ ჩვენ!

ქართული ლიტერატურა, ზოგზია, ღვთის-მეტყველება შესესტა, დაუძღურდა, ძლივსა ბეუტავს.

ადრ გვეყავს და გვანი, არც კი გვეყოფის შოთა რუსთველი, იოანე ტარიჭელი, ანსენი იუფთოელი, იოანე ზეტრიწი, გიორგი და იოანე ჭყონდიდელი, გიორგი და იოანე მთაწმინდელი, მიქელი მოდრეკელი (ავტო-რი შესანიშნავის „საჯალობელი“-სა), დომენ-ტი და ნიკოლოზ შიტროვოლიტები, ანტონ კათალიკოსი და სხვ.

რათ დაცუა, რათ დაღაწდა ასე ქართველი კრი? ნუთუ ის დაბერდა, მოტუდა, ძალა გა-მოკლავა? ნუ თუ იმაზე სამართლიანად მტრებს შეუძლიან სთქვან: „ეს არის ღოფი კვდე-ბაო“?

სად იმალება საიდუმლოება საქართველოს ასეთი გზა-კვადის ბნევისა?

ჩვენი აზრით აი საქმე რამა:

როდესაც საქართველოს გარშემო მტრები ეხვივნენ, როდესაც არაბები, ოსმალები, სზარ-სელები, ლეკები მის გარშემო დანაწარდო-ბენ და ტაძარ-ზაღატებს, ქალაქებს და ველ-მინდვრებს მუსრავდნენ და აზრევდნენ, — მაშინ ქართველი კრი გაკავ-ღობებული იბრძოდა. თავიუფლებისათვის, ერთგუებისათვის, მამა-ზამის საფლავისთვის, სარწმუნოებისა და ენი-სათვის.

მაშინ მის ჭქონდა გამორკვეული მიზანი, ნათლად ჭქობდა გაგებული თავის მოვალეობა. დრო და გარემოება თხოულობდა გმირს, გმირულ თავ-განწირვას, სამხრეკს, შეუზოგ-რობას. და აი ამისთვის მაშინდელი ჩვენი ზოეტებიც გმირობას გაუტეხლობას, უშეშ-რობას ადიდებდნენ, აქებდნენ და იდეალად სსხვდნენ...

ქართველებს ისტორიკოსები „ჯვაროსნებს“ და ქრისტიანობის „გოლიათებს“ ეძახიან.

ზოტი ვ. ორბელიანი დრმა მტლანე სა-
ქართველოს ისტორიას აი რას ამბობს ერთს
თავის ღეჭსი:

„გსურს ივერიის შავი ბედი აღმა იკითხო?
ჩვენ ნურას გვეითხვ, ჯვარი არის—მიღამოს
კარსა,
რაც ღმობიერმა გულმა გკითხოს,—ჭკითხე მას
ჯვარსა.
მირიანის დროს ხელში ეყრა წმინდა ასულსა,
ან ძველ ტაძარში მასა ჰპოვებ წმინდალ დატულსა.
ეს არის, ჩვენი ისტორია და ჩვენი ბედი,
ეკლის გვირგვინი, სასიყვარულა და კვლავ იმედი.
სისხლის ცრემლითა მას ჯვარხელა არს წარწე-
რილი
ჩვენი სამშობლოს ბნელის ეტლი მოთხრობა
ბნელი!
გსურს სცნო მის ზარი, რაც ცრემლითა მასზე
სწერიან?
აი, ეს ზარი: „წმინდა, ჯვარი და ივერია!“

(ღეჭსი „იმედი“)

ქართველებს რომ უკანასკნელ სისხლის
წვეთამდის დაეცვათ ქრისტიან ჯვარი, სჭირო
ყო, რომ მათ ხელთ და გულთ ჰქვარებო-
დათ ქრისტიანობა, გატეხული ჰქონდათ მისი
სიღაღე, სიწმინდე—სისხეტაკე და სხვა სარ-
წმუნოებებზე უმარტობა.

და აი ეოვლად დარსი ქართველი სასუ-
ლიერო წოდება უდანოებში და მონასტრებში
ჩვენში, საბერძნეთში და სინის მთაზე დღე
და-ღამ შრომობდა: სთარგმნიდა სდმრთო
წაგნებს, სწერდა სდღათის მტეველოდ გამო-
ველებებს, სგაგლობლებს, საზღლემიკო ტრაქ-
ტატებს, რომლებშიც არჩევდნენ მამადიანო-
ბას, სომხობას, ქათოლიკობას; ის მონასტ-
რებში აარსებდა დაბად, საშვადო და უმად-
ღეს სასწავლებლებს, სადაც აუვარებდა ქარ-
თველ მოზარდ თაბას ქრისტიანობას და
სამშობლოს.

რადგანც საქართველოში გაჩადებული იყო
ბრძოლა არსებობისათვის, მაგრამ ბრძოლა
უთანასწორო, სამკედრო-სასიცოცხლო, ამისა-

თვის უეფლას საქართველოს შვილი წმინდა
მოკალეობად სთვლიდა ამ საზოგადო გაჭირ-
ვებაში, საშვილის-შვილო საქმეში მხურვალე
მონაწილეობა მიეღო და, თუ გარემოება მო-
ითხოვდა, თავიც შეეწირა. ამნარად საქარ-
თველოში სიცოცხლე დღვდა... და აი ამის-
თვის

„ჩვენი ივერი მშვენიერი ზრს სისხლის კალო,
გმირთა აკლამი, გულთ საკლავი და საეალოლო!“

ასეთმა თავგანწირვამ, რომელიც იყო შე-
დეგი და ნაყოფი შეტეხული საზოგადო მი-
ზანის და იდეალის, საქართველო მეტნამე-
ტე საუკუნეში მიიღვნა. აქ კი დასუსტებულ-
მა ქართველმა გასასხლანებელი ხმალი თავის
ერთმორწმუნე ხელს ხელში მისცა და თავის
ეროვნებას, ენა, სარწმუნოება დასაცველად ჩა-
ბარა.

ამნარად ქართველმა თავიგან მიიღწრა
ერთი უმარველესი და უმთავრესი თავის მო-
გაღება—სამშობლოს დაცვა.

მას დაუგა ახალი ხანა, დრო, მაგრამ ამ
ახალ დროს მან ადლო ვერ აუღო, ვერ შე-
ეჩვია; ის თითქმის აირია, ტანება დაჰქვარა;
მას სუვეველადიერი მიზანი გაუქრა.

საქართველოში დადგა დრო უარო, არე-
დარეულ, უმიზნო ცხოვრებისა.

გაქრა იდეალი, საზოგადოებრივი გრძნობა;
გამეფდა კუჭი და მდაბალი ინსტიტუტები! ამ
მეტნამეტე საუკუნის საქართველოს საზოგა-
დოებრივი ცხოვრების უმარინებო და სამარ-
ცხენო ისტორია მშვენიერის ღეჭსით აქვთ
დასატული ჩვენ სასაქადლო ზოტებს: იღიას
(„რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?) და ვაჭრ-
ობებლანს („სამშობლო ქვეუნის ზასუნი“).

მოგვევს აქ უკანასკნელი, რომელიც შე-
სამწნევათ ახსიათებს ჩვენს უფერულს, უზ-
რო და ქარავშუტულ საზოგადოებრივ ცხოვ-
რებას.

ქართველი, ამბობს ზოტი,

ერთის ხელით ხრმლით მდგარა, ერთით უმუ-
შავნია.
მაგრამ დასტურა ომის ხმა, შეიცვალნენ დროები,
გაჩუმდა ნალარის ხმა, შესწყდნენ სისხლის ღვა-
რები;

ველოდი: მამათ ღიღს ღვაწლს ძენი დაასრულებენ,
შრომას, ძმობას, ერთობას, სწავლას; დაარსებენ,
მუშაობით, ოფლის ღვრით დანგრეულს აღმად-
გენენ,

და ძეთ აღყვავებულსა და მთელს ჩამაბარებენ...
ამის ნაცვლად რა ენახე? შრომის წილ ზარმა-
ცობა,

სწავლის წილ სმა და ძილი, ძმობის წილ—ღაჟა,
მტრობა.

ზოგთა თავის ქონება ბითურ-ცხრაში წააგეს!
ზოგთ დავი-დარაბაში დალუპეს, რაც ებარათ,
რაც ძველ მამა პაპთგან მათ დარჩენოდათ ბედად!
ჩემთ ღიღებულთ ძეთ ძენი ბევრნი ეხლაც იღვ-
წიან:

მარჯვნივ და მარცხნივ ჰფანტვენ... სად?—თი-
თონ არ იციან!

ჩარჩებს ფულებს ართმევენ, მერე ემაღებიან
და ან ვალის დაცლასა ცრემლით ევედრებიან!
მთელი წლის შემოსავალს ერთს—ორს კვირაში
სცლიან,

ამ ძუძუთი გაზრდილნი ნაჭერ-ნაჭერ მყიდნიან;
სხვა და სხვა ურიანი ჩემ პატრონად ღვებიან,
ჩემთ დამცველთა ძეთ ძენი მათ მოწმობდნენ რჩებიან!
ისინიც არ ვარგანან, თუ ვინმე მათ სჯობიან:
ცხოვრების არა ცოდნით ვალდებში იოჩიობიან!
ნუ ფრინველ მარად ცაში, ნუ უმზერ მარად მთებსა,
ცოტა ძირს დაიხვედ, ნახავ მაგალითებსა:

შეხედეთ თქვენს უპტროს ძმათ, ჩემთ უმცროს
ძეთ-გლეხებსა,
როგორც თქვენც, ისინიც ჩემის გვამის სახსრისა,
რატომ ვერ მოუარეთ რად ჩაუღდეთ ჩარჩებას!...

აი როგორ შეიცვალა ქართველების უწინ-
დელი შინაარსიანი და თავგანწირული ცხოვ-
რება. აი რა სურათს წარმოადგენს ის დღეს!

ბოქტს შესანიშნავის ცოდნით და დაკვირ-

ვებით ამოუწერია ეს სურათი ჩვენი სსსრ-
გადაღებავ ცხოვრებიდან...

დიდი ხანი გავიდა მას შემდეგ, რაც ეს
ლექსი, ჩვენი ცხოვრების შესანიშნავი სურათი,
გ. ორბელიანმა დასწერა, ისევე დღესაც, ამ
ლექსის სიტყვები თითქმის უცვლელად შე-
გვიძლიან გავიმეოროთ ახლანდელ ჩვენ სსსრ-
გადაღებავ ცხოვრებაზე.

სამწუხაროდ, ამ დროს განმავლობაში, ქარ-
თველ სსრგადაღებას უკეთურობა არ დასტო-
ბია, ნაბიჯი წინ ვერ წარუდგამს. მართალია
დეკორაცია ცხოვრების ცოტათი შეიცვალა,
მაგრამ მისი წინანდელი შინაარსი დღემდის
უმცვლელად დარჩა.

აი თუ გინდ გადავღეთ თვალი ახლანდელ
ჩვენს ცხოვრებას. რას ნახეთ?

ზარმაცობა, ქეიფი, დაჟა და მტრობა ახ-
ლაც შეუღებენ საქართველოში.

მოდლატობა, ორპირობა და ზიზმითნება
სახატვლად გაუხდია ზოგიერთებს.

პირმოთნეობის, მოდლატობის
და ორ პირობის მომხატვ ნიჭი,
რომ ვიმოქმედო ჩვენ ქვეყანაში
და თან და თან წინ წავადგა ბიჯი!

სულთ ბოროტობა, ეს აღმისრულე
და მეტს არ ვითხოვ შენგან ღიღებსა,
მაშინ შენც ნახავ, რომ ყველა ერთ-ხმად
მე დამიწყებენ ჩვენში ღიღს ქებას“.

(აკაკი, I ტ. 120 გვ.)

აი როგორ ღოცულობენ ჩვენში ზოგიერ-
თები! და „სული ბოროტი“ ბევრს უსრულებს
დღეს ამ თხოვანს; ბევრს ხელს უწყობს და
თავის მოწყალებას არ აკლებს?!

ეს გვაგონებენ, საქართველოს იმ გამ-
ცემ ზიზმ მოგვაგონებენ, რამდენად ალა-
მაჰმად ხანთან ბრძოლის დროს „ჟამს ეძიებ-
და“, რომ „მუხთად ხელში“ ჩაეკდო ქარ-
თველების სიმძაგრე და მით აეყვარა მამულის
სიმტკიცის ბჭენი! („ბუდი ქართლის“).

საბრალთა ის ერი, რომელსაც ასეთი ძენი გამრავლებიან; ფურთხის ღირსია ის საზოგადოება, რომელიც თავის წრიდან ასეთს მიიღებს არ აქვებს და ზიზღით ზურგს არ უჩვენებს!

ჩვენი კი ასეთი ვაჟბატონები შეურცხვენლად დანარებიან და ტკილ „გამარჯვებთ“ ისმენენ უოველ მხრე!

ჩხუბი, შევლულობა, — შედეგი უზრო და ფუქსავტურ ცხოვრებისა, — მტრულობენ თუ კლბულობენ ჩვენს სამშობლოში?

დამნაშკეთა სტატისტიკას თავი დავანებოთ (და არც გვაქვს ასეთი სტატისტიკა); წაიკითხეთ ჩვენი გაზეთები და აქ დრო-დრო ბეჭდება სასამართლოს ცნობები და ჩამოთვლილია ის საქმეები, რომლებიც დაწინაურდა ტელივისის სამოსამართლო პალატაში განსჯილულად!... თქვენ განცდიდით თუ სიმხდალუ ქართულ დამნაშკეთა და ხასიათი მათი დანაშაულის.

შერევიან არიან დამნაშკენი? სიცოცხლით სავსე, მშვენიერი თავად-ტყეხი და ბუნებით ნიჭიერი ჩვენი საზოგადოება, — მომეტებულია კი, ჩვენი თავდაზნაურობა.

რამ ჩააქანინა მისი დანაშაული? არა სიღარიბე და უსახსრობა, როგორც ბევრ შემთხვევაში სხვაგან ხდება; არა მთლიანად და სოციალურ რქენაში... არა უზრო, უმიზნო, უზრუნველობა და გზა აბნეული ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრება — აი სად იმალება ის სავალადო და სამწუხრო მიზეზი, რომელიც ყოველი ისტუმრებს ციხეში და იქ აუცილებელ სიკვდილს უმიზნებს ჩვენს საზოგადოებას.

ახლა დაკვირვით სოფლის ცხოვრებას! აქაც გულისკლავი სურათი გვხვდება თვალწინ. შური, მტრობა, გაუცნობობა, დაღი, შესანიშნავი ძლით მძევნარებს აქაც. სოფლის სასამართლო-კი ნამდვილი სრეკა

სოფლის ცხოვრებისა! აქ თქვენ ხშირად გვისმისთ სიტყვები: „ზოდლოვი“, „ამპულადა“, „კასაცა“. ჩვენი გლეხიც დახელოვანა „ზოდლოვების“ კეთებაში, ისიც მიეწვია „პროსტო ატაკს“ და „ვაილე და ვერ მოგეცა“ უსირცხვილად განმეორებას. ის შეეწვია მოწმების მისივადგას და მსაჯულების მოქრთამვას.

მოსე მწერალი — აი ახლა სოფლისათვის საჭირო კაცი!

„ზოგთა თავის ქონება ბითურ-ცხრაში წააგებს“ გოდებს ზოტი, როგორც დავიანხეთ ზემოდ ამოწერად ლექსიდან. ჩვენს დროში რას გვხვად?

ვინტი, პროფერანსი, პაქარა, სტოსი, ვერტუშა და სტუკოლა — აი როგორ გართულდა „ბითურ-ცხრაში“ თამაში ჩვენს დროში.

ჩვენი „ინტელიგენტები“ კარტის თამაშში ათენებენ დამებს და თუმცა მასში მთელ თავის ქონებას არ აკებენ, მაგრამ უზროდ დროს კი ჰგარგვენ. ეს დრო კი შეედით თვით განვითარებისა და საზოგადო საქმისთვის მოყმარებათ.

ჩვენი გიმნაზიის მოთხეველადგან „გამოსული თავდაზნაურებმა მართლაც დღესაც თავის ქონებას „პაქარა“ და „ვერტუშა“ ში აკებენ!...

ინტელიგენტებს და „ნედეჟიკას“ თავდაზნაურებს თავი დავანებოთ. სოფელს მივაქცევით ყურადღებას:

სოფლის სამეიკიტობაში, რომლებიც სამაწუხროდ ხშირდებიან ჩვენში, ერთი გაცნელებული თამაშია „ჩერეზისა“. აქ თქვენი დანახვით მარტო ხელა გლეხს, რომელსაც გუთანობის გაუგდია განხუ და ბანქოს ჩაიკრიკობია.

ჩვენებური უსაქმო სოფლის საზნაურები უნდა ჩათვლიდნ ზიზღად სოფელში ამ სახელ ცნობილადგანისა! დამკვირებისა.

მაგდლითი გადამდებია, სწავლი „მტრის“

შიდი — გლეხი ბაძეს „კეთილშობილებას“ და უქმობას, გარეუნილებას ეჩვენა.

ახინაიად ცდება მშრომელი ხელი, იკარგება დრო...

მაგრამ ორგანიზაციის მეთაურმა და სავაჭრო ის არის, რომ ზოგიერთი სოფლის მასწავლებელი, რომლებიც მაგალითად უნდა იყვნენ სოფელმფლობელთა, ჩაითრია სოფლის ცხოვრებაში და მამასხლის-მწერალთან ბანქოს თამაშში ატარებენ დროს. ეს კი ცუდი ნიშანია! დემოკრატია ნუ ჰქნას, რომ ჩაქვრეს სოფელში ის მკრთალი, მაგრამ მაინც სანატრული სინათლე, რომელსაც სოფლის მასწავლებელი ჰქონის! თორემ მაშინ სულ დაბნელებილია სოფლის ცხოვრება...

ჩემი (საქართველოს) დიდებული ძეგლი, ბევრი ენაღი იღვწიან, მარჯვნივ და მარცხნივ ჰფანტავენ... სად? თითონ არ იციან! ჩარჩებს ფულებს ართმევენ, მერე ემაღებიან!

მთელი წლის შემოსავალს ერთ-ორს კვირაში სცლიან,

მაგრამ, ჩემო პოეტო, კარგად ემეცევიან!...

ასეთს ზსუსხს აძლევს სხვათა შორის ჩვენი სამშობლო ზოტის, რომელიც მას დაკითხვა:

„ჩემო კარგო ქვეყანა რაზედ მოგიწევინა!“ —

ამავე ზსუსხს მოგვცემს ის დღესაც!...

განა დღესაც არ ჰქონდა „ნაჭერ-ნაჭერად“ ჩვენი მოწინავე წოდება „ქველ მამაზამთგან დარჩენილ“ მიწა-წყალს?

განა დღესაც არ რჩება ბანკებს და ჩარჩებს უკეთესი ჩვენი მამულები?

განა დღეს ცოტა მაგალითი, რომ ბანკებიდან ბლამად ადებულ ფულს ჩვენ ორ-სამ წელს ვეფლანგეთ?

მიიხედ-მოიხედეთ ჩვენს ქალაქებში, დაბასოფლებში, დაკვირდით კოხტად გამოწყობილ ჩვენს ახალგაზდა თავადაზნაურობას. ესენი უმეტესს ნაწილად უწარმოებულეს ჩვენებურ ოჯახებს ეკუთვნიან. მათინ წინაპრნი უკანას-

კნელ სისხლის წვეთამდის იცავდნენ თვის სამშობლო მიწა-წყალს. შვილები კი, უმიზნო და უზნოთ სეტილს მიჩვეულნი, ზოგი ციშირში მიდის დირსება ახალი ჩხუბისა და ავსაზობისთვის; ზოგს მამული დაუგირავებია და ადებულ ფულს უზო-უკვლოდ ფლანგავს; ზოგს კი მამულ გაუდელს და ფულს გამოფლავს, რომელიმე შეძლებულ თანამოქმედის თაფი შეუფარებია და ასე ატარებს დროს; ზოგი კი ქალების კუდს აჭიდებია: არმოებიაში დახედავანებულა და მითი ირჩენს თავს...

ეს უკანასკნელი ტიპი ჩვენს ცხოვრებაში, — ტიპი ქარაფშუტა, მაწაწალა და უხნო „აღფრისისა“... ამ ვაჟბატონების წყალობით (რომლებიც იყვნენ ჩვენში კარგი მამულების მატარებელი) დღეს საქართველოს და მის მშვენიერ არე-მარეს დაეპატონნენ უცხო ენა.

ჩვენ კი დადრჩით ზირდადებულნი.

ტფილისის უბნრველესი ადგილები და ქუჩები, სადაც დღეს მშვენიერი სახლები და მღაზიები გამოჰიმულა, ამ საუკუნის ზირველ ნახევარში თურმე ქართველ მამულეთ ეკუთვნოდათ, მაგრამ უზნოთ და ორ გრამისთვის დაუკარგეთ მათ და სომხებისთვის ხელში ჩაუვლიათ.

მოლოდ ჩვენი, ქართველების უტკუობას და უღარდებობას შეეძლო ასე გაფლანგვა და დაკარგვა სშვილიშვილო ადგილების!

ტფილად გავიძხით ჩვენ ტფილისი ჩვენია...

ტფილისი იყო ჩვენი, ახლა კი სხვისია!

ან და სასარცხილო არ არის ჩვენ, — ქართველებისათვის იმის დამტკიცება, რომ ტფილისი ჩვენია?!

ჩვენ სირცხვილით უნდა ვიწოდეთ და ხმა მაინც ჩავიკმოდოთ. ჩვენ ჩვენივე ზირით ჩვენს სიღატაკს, უკუნურება-უტკუობას ვღაღადებთ!

მეტო სასარცხილო იქნება ჩვენთვის რომ

ჩვენ მშვიდობიანობის დროს ხელში ჩაუკვეთ გიგინდარეებს ჩვენი დედა ქალაქი, რომელიც, როგორც ისტორია მოგვითხრობს, მრავალჯერ უოფილა აწოკებულ-აკლებული, მაგრამ უოკელთვის ჩვენს წინაპრებს სისხლით დაუღვიათ უოკელი მისი შტკაველი მიწა და ისე შვილებისთვის ჩაუბარებიათ? ჩვენ კი უშკუთ სომხებს ხელში ჩაუკვეთ მამაპაპათა სისხლით მორწყული და მათი ძელებით მოიარწყლებული ტფილისი.

სირცხელი ჩვენ, „სახელოვან მამათა“ უსახელო შვილებს!

ჩვენ არც იურიდიული, არც ზნეობრივი უფლება არა გვაქვს სომხებს უკუიხიოთ: რათა დაეპატრონეთ ჩვენს ტფილისსა. სომეხი რომ არ უოფილეო, — ნემედი, ურია, ზოდონელი და სხ. იურიდინენ ჩვენს მამულებს. აბა ვინ არის ისეთი, რომელიც არ ისარგებლებს შემთხვევით და არ იუიღის მამულს, როდესაც უკვეთ პატრონი ჩაღის ფასად ანეჩებს ხელში?!

სულ სხვაა, როდესაც სომხის ჩარჩები სულს უხუთავენ ჩვენს გლეხებს: „ნუესტოკით“ და სარგებელით ტყავს ძმობენ...

ისეთი წურბელა — სომეხნი ზიზღის ღირსნი არიან. თუმცა აქედ ჩვენი ქართველების დაუდევრობა დიდად ხელს უწყობს ქართველ გლეხების გადატყავას.

რაც შეეხება ჩვენ მოწინავე წოდებას, მას სიტყვა არ ეთქმის ამისე...

„რასაც კაცი თავის თავს უზამს, იმას მტერიც ვერ უზამსო“ — ეს სწორედ მათზე ითქმევა.

საქართველოში მე XIX-ს, როგორც წინეთ ვსთქვით „დასცნა იმის ხმა, შეიცვალნენ დროები, გაჩუმიდა ნაღარის ხმა, შესწდნენ სისხლის დვარები“. მოსალოდნელი იყო ამ მშვიდობიანობის დროს:

მამათ დიდ დავაწს ძენი დაასრულებენ, შრომას, ძმობას, ერთობას, სწავლას დაასრუ-

ბენ, მუშაობით, ოფლის დგრით“ მტრებისაგან დახვრეულ და განადგურებულ სამშობლოს განაახლებენ და აუფაგებენ...

მაგრამ ნამდვილად კი რას ვხედავთ?

„მამათ დიდ დავაწს“ ძენი არამც თუ არასრულებენ, არამედ ნუოფს ამ დავაწისას უშვრად, უდევრად ეპურობიან: ზოგმა მათგანმა, სამარცხინოდ, არც კი იცის მათი მინაშენებობა და აზრი... მაგალითად მამაპაპათ გვიანდერძეს ჩვენ შეგნებული ეროვნული გრძნობა, სამშობლოსუფგარო სიუფარული, თავისებური ნიმუშები ხუროთ მოძღვრების, მხატვრობის, შემუშავებული ენა, ტარეგების დროს ძმური დახმარება, ზიდაზირობა, უშიშრობა, ძმობა, ერთობა, თავისუფლება.

მათი შვილები კი „რას ვაკეთებთ, რას ვგუვრებთ?“ გვდილობთ კი ჩვენ ეს მშვენიერი თვისებანი, მამათაგან ნანდერძეგნი, განვავითაროთ და განვასპეტაკოთ?

სრულებით არა! ჩვენ, „სახელოვანთა მამათა“ შვილებმა, საუბედუროთ,

„დაეკარგეთ გრძნობა, აღარ გვაქვს გონი გაგვიტრა სული მამა-პაპური!

ჩინი შეგვექნა ჰუის საწონი

და ძმობის ნაცვლად — ბოროტი, შური!

—

ადგილი იგი, საც ჩვენს წინაპრს

სისხლი უღვრია თავგანწირულსა,

შვილთ გვეზიზღება დღეს აღარ გვიყვარს

და ვერ გვიხარებს გაყინულ გულსა!..

—

იქ, სადაც ძველად ქართველი ქართველს

ხელს მიაწვდიდა ძმურად, საშველად,

დღეს იქ ქართველი ყელში უტერს ხელს

თვის მოძმეს სულის ამოსახდელად!

—

ჯერ მოჰკლავს ტანჯვით და დევნით საწ-

მერე მოვა და ზარით იტირებს, ყალბ,

აასრულებს ის უკანასკნელ ვალს

ფარისევლობით მტერტავს აკირვებს!

(საკავი, I ტ. 162).

ჩვენ, სამარცხეიოდ, უდარდელად შეურეპთ იმას, თუ როგორ იბგრევა, ფუჭდება და იქცევა ოდესმე მშვენიერი ნაშინი ჩვენი წარსული დიდებისა. ფაქტად არ მოგვადის მათი შეკეთება და შემაგრება. ჩვენი მამაპაპანი კი მათ ასაშენებლად და შესამკობად უთავდავს ოქროს ხარკავდნენ და უზომო შრომას ეწეოდნენ. დღეს მათ შეიღების თითო გრომის გამოღებაც ვეკისრება მათ განსახლებლად. თუ არა ჩვენი უგულობით, შეუგნებლობით და უგრძნობლობით, მაშ რთი ახისნება, ის, სამწუხარო მოვლენა, რომ ჩვენში

„ხშირად ვპოვებთ ტაძართ, შენთ დიდებულთა, პალატთ, ნანგრევთა და მონასტრთ აოზრებულთა. მაგრამ სადღურნი, ფრიალოთგან გადმოიქცეულნი უფსკრულს უზბერენ დარღვეულნი, დატოვებულნი“.

(ვ. ორბელია, ლექსი „იმედი“)

სხვა სუფეკლადგან რომ თავი დაწახებთ, ჩვენ მხოლოდ იმისთვის მაინც უნდა გეცადნეთ ამ „ნანგრევების“ შენსკვას, იმისთვის მაინც უნდა გგენატრებოდეს მათი მზერა, რომ ისინი მოწმენი არიან ჩვენი წარსულის ისტორიის, რომ

„მგზავრი, მოსული უცხო ქვეყნითა
„ლადის მათ შუა უკვალო გზითა,
ჩვენს ისტორიას მათში ეძიებს“

(ვ. ორბ. ლექსი „ჯვარი ვაზისა“).

რომ ჩვენ, საქართველოს შეიღების

„გვესმის მათი (ნანგრევების) უცხო ენა,

ივერიის ძეხა უყვარს მათი სმენა!

ჩვენს გულს უზმონიც ბევრს უამბობენ

რაც რომ ყოფილან, მაზედ უზნობენ“.

(იქვე).

აი საქართველოს ასეთი უუძველეს და დიდ-მნიშვნელოვან ძეგლს წარმოადგენს მაგ. დიდებული მცნეთის ტაძარი. ათასი წლის განმავლობაში ის მრავალჯერ მტრის ხელით შეურეულა და შეკრებიულა; ათასი წლის გან-

მავლობაში მას „სეტყვა და შეხი მრისხანენი ძლიერად სცემდნენ“, თითქმის მისი შეურეუვას და დასგრევას ცდილობდნენო.

მაგრამ ის დღემდის „მაინც დგას გმირად, გმირთა სულით აღშენებული“.

ეს ტაძარი მრავალ ცნობის მოწმეა, არის და შეუძლიან სამართლიანად სთქვას: „აქ დაბლდა მე ვარ მის მოწმე და იქ მადლა—ცა, როგორც ამაღლდა საქართველო, როგორც დაიჭა“. („არის ადგილი“ ლექსი, ვ. ორბელიანისა).

მის წაღსა შინა განისვენებენ ჩვენი მეფენი, სხვათა შორის ჩვენი სასიქადულო და საქართველოსთვის თავგანწირული „ხატარა კახი“, რომლის „დიდ ღვაწლის, უზომო კვალის“ დასაფასებლად „მის წმინდა გვამზედ, წმინდა საფლავზედ, ოცი აკური და ფარსა ძეგლი“, დასდგეს უმადურმა ქართველებმა.

და აი ეს „გმირთა ხელით აღშენებული“ ტაძარი თუმცა დღემდის „გმირულად სდგას“, მაგრამ დროთა ვითარებამ მაინც შეარყია მისი სიძლიერე: აქა-იქ მას აჩნია დღესდღეობა ჭრილობანი, რომელნიც, თუ დროზე არ იქმნენ განკურნებულნი, სიკვდილს უქადიან ამ დიდებულ ნაშთს.

აბა დასედეთ სხვა ერებს: ყველას ხელის-ხელს სავაგანებლად გაუსდია თავიანთი ისტორიული ნაშთები, და გულმსურვალედ უყვდიან მათ. ისინი თითონ დაწვრილებით სწავლობენ მათს თავგადასავალს და ცდილობენ სხვა ერებსაც გააცნონ.

ჩვენ?

ჩვენ ჩვენიასვე უდიდეს ხელებით ვანგრევთ ისეთს ისტორიულ ნაშთებს, რომლებთა კედლებზე სისხლით აწერია ჩვენი სამშობლოს ისტორია!

განა ამაზედ მეტა თვისის თავის დაშვება, შეურაცხყოფა და ჩირქ წაწება შეიძლება?

დიდი ხანი არ არის მას შემდეგ, რაც ქუთაისიდან გაზეთებში აწერებოდნენ:

ქუთაისის ბაკრატის ტაძარი, — ეს ოდესმე შესანიშნავი ნაშთი ქრისტიანობრივი ხეროთმოდგუბის, რომლის ხანგრუთა დახსენებაც აღტაცებაში მოაუვანა მეორმდე წლებში ცნობილი ისტორიკოსი მურავიოვი (ავტორი „Грузія и Армения“-სი), — დაახ, ეს ნიმუში ჩვენი წარსულის დიდების, უვადო უდიდისი ხელებით ინგრევა და სხვების ასაშენებელ მასლად ხმარდება.

მერე სად ხდებოდა ასეთი შემწიველა ეროვნული წმინდათა წმინდისა და ასეთი ბარბროსული საქმე?

ქუთაისში, სადაც მომეტებული ნაწილი მცხოვრებლებისა ქართველობას; სადაც ასობით სცხოვრობენ დიდლომინი ქართველი ინტელიგენტები და სადაც, მამასადაჟე, უფრო მძაფრად უნდა სცემდეს მჯგ ჩვენის ეროვნებისა?!

კორესონდენტი ისტორიკოსებს და არხიოლოგებს აწვევდა, რათა მათ მაინც უურადლებს მიეციათ ამ ბარბროსობისთვის!

განა მარტო ისტორიკოსებისთვისაა საინტერესო ჩვენი ძველი ნაშთები? განა მარტო არხიოლოგებმა უნდა მიეციათ მათ უურადლებს? განა ყველა ქართველი, ვისაც ცოტა შეგნება აქვს და არ ამოშლია გულიდან გრძნობა ეროვნობისა, მოვალე არ არის მათთვის იხრუნოს?

თუ ასე უგულოთ და უდიდრად გვეადებით ჩვენ ისტორიულ ნაშთებს საქართველოს დედაქალაქებში და უმთავრეს ცენტრებში, მამადვილი წარმოსადგენა ჩვენი გულცივობა და უდიდრადლობა განაზარად გიდელების ჩვენი ისტორიული ნაშთების შესახებ!..

მართლაც არა ერთი და ორი ჩვენი საუდრები და ისტორიული ნაშთები მთასკუთრეს სომხებმა ჩვენი დაუდვრობის მაჩვენით. ეს ფაქტია.

ამას რუსულ გაზეთებშიაც მიაქციეს უურადლებს.

რას ნიშნავს ასეთი მოვლენა?

ჩვენს დაღმარებას, დაღმარებას და შეუგნებლობას. სომხები ცდილობენ მომკონ იქ, სადაც არ უთესიათ: თვასებენ ასეთს ნაშთებს, რომლებიც მათ არ კუთნებიათ ამ მიზნით, რომ ერთი მეტი სხივი გიდევი მიუმატონ თავისს ისტორიას. ჩვენ კი იმასაც ვკარგავთ, რაც გვეჩინა; ჩვენივე ხელით ვაქრობთ ჩვენს ისტორიულ სხივებს.

სომხები თავის საცხელში ერთში მაინც არიან საქებური, — იმაში, რომ ამათ შეგნებული მაინც აქვთ ეროვნული მნიშვნელობა ისტორიულ ნაშთებისა. ჩვენ კი, სამარცხვინოთ, ეს შეგნებაც არა გვაქვს!

სომხობას ევროპა უფრო იცნობს, ვინემ ქართველობას: ზირველის წარსულით უფრო მეტი სწავლეუბა არიან, დანტერესებული ვინემ უკანასკნელის.

სომხურ ისტორიის და ენის შესახებ ბლომად იბეჭდება გამოკვლევები ევროპულ ენებზე; საქართველოს შესახებ კი ძლიერ ცოტა. რითი აიხსნება ეს მოვლენა?

არა იმით, რასაკვარველა, ვითომც სომხობა და სომხური ისტორიული ცნოვრება უფრო საინტერესო იუთს, ვინემ ქართველობა და მის წარსული...

სომხები თითონ აცნობენ თავს ევროპიულებს; — აინტერესებს მათ თვასი წარსულით; აქებებენ გამოსაკვლევი და ბლომად მასლას აწვდიან ამ გამოკვლევისთვის.

სომხები ატროვებენ თავიანთ სურთონოს სსსუდიორო სიმდერებს და, შემდეგ შეგნებურად მათი შემუშავების, ევროპელების აცოხებენ.

ამას წინეთ გაზეთებში სწერდნენ: ერთმა სომხის მდვდელმა მშენიერი ხორო შეადგინა — და კონტრტი გამართა ვენაშიო. ევრო-

ბიუტებს დიდად მოეწონათ აღმოსავლეთური ჭარბონის სომხურის სიმღერებისა...

როგორ ვიქცევით ჩვენ, ქართველები?

ჩვენ ვსვლდართ სხლში გულხელ-დაკრეფილნი და ერთი ცოტათ თუ ბევრად კარგად მოწყობილი ქართული ხორავ არა გვპავს, რომ (ევროპელებს თავი დავანებოთ) ქართველ საზოგადოებას მაინც გაკავონთ შესანიშნავის ჭარბონით შეზავებული ჩვენი საეროვნო სიმღერები და მით მას რწმენა მაინც არ დაუკარგოთ ქართულ სიძლიერების სიდიადეს!

მაგრამ გვაქვს თუ არა ეს სიმღერები შეესებულები? ჩვენდა სამარცხვინოთ არა!

ასეთი გულცივიება ჩვენ არ შეგვიძლიან გავმართლოთ ქართველთა სიღარიბით. თითო აბაზი, თითქმის ნაკლებიც, საკმარისია გამოიღოს ქართველებში ეგვლა იმან, ვინც ინტელიგენტს უძახის თავის თავს, რომ ეს საშეაღიშელო საქმე დაკვირვებინდეს!..

ახლა გადავადგოთ ქართულ შურნალ-გაზეთებს. აქვე სომხებმა შეუდარებლად გავვისწრო წინ.

მათ ბლომად აქვთ მშვენიერად დაუენებული შურნალ-გაზეთები რუსეთის იმპერიაში, ოსმალეთში, ევროპაში და მგონი ამერიკაშიც.

ჩვენ ორიოდ შურნალ-გაზეთები გვაქვს და ისინიც ოდნავ. ბჭუტავენ: მათი რედაქციები ღარიბება და შინაარსითაც ჩვენი შურნალ-გაზეთები უფერულები არიან, რადგანაც არა ჭკვეთ მომზადებულნი ნიჭიერი თანამშრომლები.

მერე რა არის ამ სამწუხარო მოვლენის მიზეზი?

ჩვენი სიღარიბე? არა! ჩვენი უნიჭობა? არა! განათლებული პირების სიცოცხლე? კიდევ არა!

ჩვენი მოქალაქობრივი გრძნობის სისუსტე, საზოგადოებრივი ურთიერთობის უქონლობა — აი სად უნდა ვეძოთ სათავე და მიზეზი ჩვენი შურნალ-გაზეთების უკან ჩამოგჩენისა და დაქვეითების!

მართლა, განა ჩვენ, ქართველები, ისე დაბრბები ვართ, რომ ორიოდ შურნალ-გაზეთების შენახვა და ფეხზე დაუენება არ შეგვიძლოს? სრულებით არა!

ჩვენ ის ვაგბრბები არ გახლავართ, რომლებიც უახროდ სმა-ქეიფში დროს გატარებით და ქურდობა-მკვლელობისთვის დაკარგულ „ღირსების“ დასაბრუნებლად აუარებულ ფულების ვხარავთ?

ჩვენ განა ღირსეულნი შეიღინი არა ვართ ამ საუკუნის პირველ-ნახევრის ჩვენი მამებისა, რომლებმაც სმა-ქეიფი, უდარდელად დროს გატარება კულტად გაიხადეს და ღექსადც შეაქვეს?

და რათ გვაკვირს ამის შემდეგ, რომ ჩვენში დღესაც ბლომად იუენენ ღოთი ბიჭები, დარღიშნდი ემაწეილები, მოღზინენი და მოთამაშენი?

„...მოქეიფი და მოღზინე წოდება ცხოვრებაში სილაღეს დაეჩვიას, მათში სილაღემ დაბადა სითამაშე, სითამაშემ გარეწილება, გარეწილებამ გახრწა და გახრწამ გადაშენება-ვაწეეცა. ეს მოქეიფა იმ უგვილფიან ხანას, იმ მქეიფარე ცხოვრებას, იმ სანაქებო ღზინით სავსე სუფრებს, ქეიფებს და დროს გატარებას, რომელსაც ალექსანდრე ჭავჭავაძე, გრ. ორბელიანი და სხვები ქება-დიდებით მოაგონებენ. ადწერენ, ადიდებენ და სანეტაროდ ხდიან“...*)

ამ ნაქებას ქართველურმა ქეიფმა და დროს გატარებამ წაიდო, მოინელა უმთავრესი ნაწილი ჩვენი თავდა-ზნაურთა შეძლებისა. ბევრი მათგანი გადატყდა — და მათ შურნალ-გაზეთებისა სად სცხელათ: წელზე ფეხს იდგამენ; ამასთან მათ, როგორც მომეტებულია უსწავლელთ, კითხვის მოთხოვნისადაც არა აქვთ.

*) იხ. ბროშურა სათაურით „აკაკი“ — ა. არიძის გამოცემა, გვ. 20.

ჟურნალ-გაზეთების კითხვას იმ ვაჭბატონ-
დასკან აბა სადაც უნდა მოველოდეთ?!

სოფლის ხელის — მიუშა?... ესენი, თუმცა
„ოთხის მიწის ღვრიან და დაუდგომელი
ხელთ ძლიერით“ დედა-მიწისკან უხვით ნა-
ყოფი გამოაქვთ, მაგრამ თითონ სშირად
უღუგმა-ზუროდ და უსწავლელად რჩებიან და
ჟურნალ-გაზეთის კითხვა მათ რომ მოვსთხო-
ვოთ, ეს მიუტკეპელ ცოდვად ჩაგვეთვლება!

მაშ ვინ უნდა კითხულობდეს დღეს ჩვენში
ქართულ ჟურნალ-გაზეთებს? ვის მოეთხოვება
უკლასო მტრად მათი ხელის შეწომა და
გამაგრება?

ჩვენ გონებრივ არისტოკრატია, ე. ი. ინ-
ტელიგენციას... ინტელიგენტებს, როგორც
განათლებულ ზირთ, რასაკვირველია შეგნებუ-
ლი უნდა ჰქონდეთ, თუ რა მნიშვნელობა აქვს
ერისთვის სამშობლო ენაზე დაბეჭდილ ჟურ-
ნალ-გაზეთების გამრავლებას და, როგორც
დიპლომათი, შეძლება ხელს უნდა შეწო-
ბდეს, რომ თავიანთი წვლილი შეიტანონ ამ
საშეღიშებლო საქმეში.

ასე კი არის? სამწუხაროდ არა!

კითხულობენ ჩვენი ინტელიგენტები ქარ-
თულ ჟურნალ-გაზეთებს? ადევნებენ თვალუფს
მათს ბედ იღბდეს? მომეტეოებს შემთხვევა-
ში არა!

რით აგხსნათ ასეთი ანორმალური მოვლე-
ნა? რითი ამართლებენ თავიანთ ასეთ საქციელს
თვით ეს ვაჭბატონები?

„ჩვენი ჟურნალ-გაზეთები უმიზანოა
არაინ; მათი კითხვა უბრალო დროს დაკარგვა;
მათ გამოწერას და კითხვას ის არა სჯობია,
რომ რომელიმე უცხო კარგი შინაარსიანი გა-
მოცემა გამოიწეროს და იკითხოს კაცმა; დრო
და ფული უმიზნოთ მაინც არ დაგვეკარგება, —
აი რა სიტყვებით იმართლებენ თავს ჩვენი
ინტელიგენტები!

მერე ეს თავის გამართლება? რას მოწმობს
ასეთი მსჯელობა ჩვენი ინტელიგენტებისა,

თუ არ მათი საქმის უცოდინრობას, ჩაუგვირ-
გებლობას, მტრად ვიტყვით, ქარფუტკობას?

ჩვენი ჟურნალ-გაზეთები რომ დიდ შინაარ-
სიანი არ არიან — ეს მართალია, ფაქტია. ფაქ-
ტია ისიც, რომ უცხო გამოცემები მათ გა-
ცელებით სჯობიან! მაგრამ ამ ფაქტიდან
ჩვენმა „განათლებულმა“ ის არა გონიერ-განა-
თლებული დასკვნა უნდა გამოიყვანონ, რაც
გამოჰყავთ?!

რა არის მიზეზი, რომ ჩვენი ჟურნალ-გა-
ზეთები თვის შინაარსს ბევრს შემთხვევაში
შირსაღებდ ვერ ასრულებენ? მათი სიღარიბე
და, ამ სიღარიბის აუცილებელი შედეგი განა-
თანამშრომლების უფლებას!

აბა რა გაამდიდრებს ჩვენში გამომცემებს,
როდესაც მათი გამომწერელთა რიცხვი 300-
500 ძლივს აღემატება? სადაც იშვიათად მათ
კარგი თანამშრომლები, როდესაც მშრომელს
დღიურ ლუქმასაც ვერ ძღუევენ?

ჩვენში სშირია, რომ განათლებული, ნიჭი-
ერი და შრომის მოყვარე ემაწვილ-კაცები
დღიური ლუქმის მოსაპოვებლად სხვა და სხვა
კანცელარიებში და კანტორებში უმიზნოთ და
უნაყოფოდ დროს ჰკარგავენ და ძალ-ღონეს
აღუევენ „ოტროშენიების“, „რაზორტების“,
„სპრავეების“ და „ანგარიშების“ წერას. მათ
შეიძლება ისეთი ნიჭი აქვთ ლიტერატურულ
შრომისა, რომ შირსაღებდ შეუძლიან თანა-
მომცემებს ემსახურონ. არავინ ცხოვრების
ვითარება, დაუსახონ მას სხალი იდეალები და
სხვა. შეიძლება მათ სურთ კიდევ იშრომონ
ამ სხივით, მაგრამ რა ჰქნან საბრალეობა,
რომ დრო არა აქვთ: დიდიდაც საღამომდის
მოკუნტული სხედან კანცელარიების დახშულ
ჭაერში!

აი, მაგ. რომელიმე მათგანი მოვიდა სამ-
სახურდაცან დაღლილ-დაქანცული; ისადა...
რამდენიმე საათი მას კიდევ თავისუფალი აქვს.
ამ დროს მას შეუძლიან დაისვენოს, მაგრამ
ის იღებს კაღამს და სურს რამე დასწეროს

და მით ბუნებრივი მოთხოვნილება დაკმაყოფილოს. . . მაგრამ რა უნდა დაწეროს ნეტება აშლილმა, მძეპრულმა, თუმცა კი ნიჭიერმა კანცელარისტმა? რასაკვირველია, მას ნაწერი უფერული გამოუდის; მისი ძემა ფრენს და მოსაზრებას სუსტობს. . .

კანცელარია და მისი ატმოსფერა აბა ვის არ გამოაფრებს და ვის არ შეუსუსტებს ღლიკას, მოსაზრებას, ფანტაზიას? კანცელარიის უღელში გამუხს დროც არა აქვს წიგნები იკითხოს, თანამედროვე ცხოვრებას თვალუფრო აღეცხოს, ე. ი. გონიერულად იცხოვროს. . .

მაგრამ განა მარტო კანცელარია და კანტორებში მოსამსახურე ნიჭიერ ახალგაზრდას ადგია ასეთი დღე?

ამავე ტაფაში იწეის ნიჭიერი მასწავლებელი. ექიმო და სხვა და სხვა ჯურის მოხელე, რომლებსაც ბედმა არგუნა ფარმადური და წვრილმანი შრომა. . .

შეიძლება ვინმემ შეკვნამოს: ისეთმა ნიჭიერმა და ენერგიის მატარებელმა ემაწვილმა სრულყოფილ თავი დასწობოს უშიშარსა სამსახურს და ლიტერატურულ შრომას მიჰყვას ხელი. კარგი, ვსთქვათ ემაწვილი დაჰყვას მრევას: მანება თავი „ოტროშენიების“ წერს, „დიკტანტიების“ და „ექსტრემზადიების“ გასწორებს და კალამს მიჰქცნდა ხელი. მერე ეს კალამი, რაც გინდ მადლიანი იუოს მისი მოსმა, მისცემს მშრომელ ჩვენში დღიურს ლექსს? ცოტათი მაინც უზრუნველ ჰყოფს მის ცხოვრებას? სხვაგან კი, ჩვენში კი არა, სხვაგან ცოტათი-თუ ბევრად ნიჭიერი ზუბილი, ცისტი, ბელეტრისტი, პოეტი, ჟურნალისტი—უზრუნველ უოფილია, ზოგა მთვანე ქანებისად იძუის. . . ჩვენში? ჩვენში მშვენიერი შიშვითი უნდა მოკვდეს, რაც გინდ დიდი იუოს მასი ნიჭი. რა ბედი ერგათ: ნინოშვილს, ალექ. უსიბოტკს? ესენი სხვა ქვეყანაში რომ დაბადებულიყვნენ, განა იმდენ ტანჯვა-წვალი-

ბას გამოავლიდნენ? რამდენიც მათ გამოადრეს ჩვენში?

არა მარტო ესენი. ვინ არ იცის თუ რა მდგომარეობაში უოფილა ჩვენი სსიქადულა და უნივერსიტეტი მათულის შეილი და პოეტი? აკაკი რუსეთში ან ევროპაში რომ დაბადებულიყო, განა ამდენს დამცირებას უსახსრობას, თითქმის შიშილს გამოივლიდა, რამდენიც მან გამოათარ თვის საფარულ სამშობლოში? ის გახდებოდა სოფტადობის სათაყვანებლად; მისი უოველ კალმის მოსმა უადრესად დაფასდებოდა და მისი ცხოვრება უზრუნველი იქნებოდა. . . ჩვენში კი მისმა დიადმა ნიჭმა და თავგანწირულმა მოდგაწილამ ის ცოტად თუ ბევრად ვერ ჰქვეს უზრუნველ უოფილი. ან რას სწერს აკაკის პოეტრათი: „... ჩვენი შესანიშნავი მგასნის ცხოვრება ბევრჯერ უკიდურეს წერტილამდის მისულა; უოფილა ისეთი წუთები და მოწამე თვით ამ სტრექციების დამწერი, რომ აკაკის სმხრად ისეთი გაჭრევა ჰქონია, წერის მერხებით იგი მთავრ კიტრით, ხაშით და ცხურის თავით იკვეთებოდა, ისიც ერთს დღეს და ერთს კვირას კი არა, არამედ მთელს თვეებს; იგი იყო ისეთი მდგამარეობაში და ისეთი ავადმყოფიც, რომ წამლის და ექიმის თუფიც არ ეოდა; წამლები შინაურულად უმზადდებოდა და მეტი გზა არა ჰქონდა იყო ისეთ წუთებზე, რომ ცალკე დღიურის ცხოვრებისკან იყო შეუწყნებელი, ცალკე სხლის მატრინისკან ქირის გამო და ცალკე მებეღების მატრინისკან, მებეღის ქირის გამო; ბევრჯერ გამოსცდა სიღარბე და უკიდურესი სულის შეწყურება...“)

თითონ აკაკიც ამბავს თავის თავზე ერთ ლექსში: „ხან პაქს ზერი, ხან მწიდი, ხან დისხან მშვერი ვარ“.

თუ ასეთს მდგომარეობაში იყო უწარხი-ბუღესი ჩვენი პოეტი, რომლის მზგავსი და

*) იხ. ბროზინა „აკაკი“—ზ. კ. 41.

ძალი ჩვენში კი არა, ევროპაშიც ხშირად არ იბადებიან, მაშ რა მდგომარეობაში იქნება ჩვენში სხვათა ნიჭის პატრები, მაგრამ ხელოვნური და სასარგებლო მიწრად-მოღვაწე?

თუ აკაკის ხანდასხან მივადივარა ჰქონია და ბევრჯერ მშვიდრად ეთქვა, მაშ სხვა რომ მთლად უნდა მოგვდეს შიშშილით?

ღიას, ეს კარგად იცან ჩვენმა ეპოქაჲ კაცებმა, რომლებიც ბუნებისაგან დაჯილდოებულინი არიან ნიჭით შრომის მოყვარეობით, მხსნეობით, წმინდა მისწრაფებით სიმაღლისადმი და ვერ ბუდავენ (უგუგოვან იქნება) თავი მიანებონ, თუმა უმინაწრო, მაგრამ მაინც მარჩნელ სამსახურს და ღირსებას მოჰქადონ ხელი. და აი ამით აიხსნება ის მოვლენა, რომ ჩვენში ძლიერ ცოტაა, თითქმის სულ არ არის, ცოტათ თუ ბევრად შესანიშნავი და საყურადღებო ჟურნალისტი, ჰუმანიტისტი და კრიტიკოსი.

კარგი ჟურნალისტობისა, კრიტიკოსობისა და ჰუმანიტისტიობისთვის საჭიროა, გარდა ნიჭისა, თავისუფალი დრო, მოცლა და უზრუნველყოფა. თუ ჰუმანიტისტს დრო არ აქვს იკითხოს წიგნები და ჟურნალ-გაზეთები; თუ მან თავსუფრი ვერ ადგენს ცხოვრების მიმდინარეობას და გუდასმით ვერ ასწონდასწონა ამონაკითხ-განაცხადი, მაშინ ის, რაც გინდ ნიჭიერი იყოს, ვერაფერს დასწერს შესანიშნავს და საყურადღებოს. ასეთს შემთხვევაში ნიჭი წვრილმანდება, ხერდავდება და შეიძლება მომავალი დობროღებუბოვი ან ზისარევი „ბუკვა“ „ზოდილი“-სთან უბრალო ფელეტონისტებათ გადაიქცნენ.

ვინ იცის ჩვენშიც რამდენი ნიჭილასებისა, აკაკების, ნინოშვილების და ვახიბეგების ნიჭი დახურავდა, შესუსტდა და მთლად ჩაქრა?

შეიძლება ჩვენც გველოდა ჩვენი ბელანსკი, დობროღებუბოვი, ზისარევი, ტურგენიევი; შეიძლება ჩვენც გვექნოდა ისეთი ჟურნალ-გაზეთები, როგორებიც არიან „Рус. Мыс.“

„Рус. Богатство“, „Вѣс. Евр.“, „Рус. Вѣд.“ და სხვა, რომ გარემოება ხელს გვეწოდეს: ჩვენს რედაქციებს შეძლება ჰქონდეს მშრომლებს კარგი ფასი ძალიან და მათ უზრუნველ ჰქონს მათი მდგომარეობა. რომ ცოტათი მაინც ჩვენი პრესის გაცდენდეს, საჭიროა რედაქციების უზრუნველყოფა. ამისთვის ეველა ჩვეთაგანი მოვალეა, რომ ამ საგნისთვის ცოტა რამ გაამეტოს. ჩვენის მხრით საკმარისი იქნება ისიც, თუ ეს გამეტება მარტო იმაშია გამოიხატება, რომ ეველა შეგნებული ქართველი ერთს ახ ორს ქართულ ჟურნალ-გაზეთებს გამოაწერს. ეს ქართველობას ქველმოქმედებათაც ჩეთვლება, თუმა სხვაგან ზნეობრივი და აუცილებელი მოვალეობა ება. სოფლის მფლობელი, მასწავლებლები, სხვა და სხვა დაწესებულების ქართველი მოხელეები: ცოტათ თუ ბევრად შეძლებული ფაქტები, კაკოტრებას კადარჩენილი თავდაზნაურობა და ზოგაერთი შეძლებული სოფლის გლეხები—ეველა ესენი თითო ქართულ გამოცემას რომ გამოაწერდნენ, მაშინ ჩვენ ჟურნალ-გაზეთების ბედს ძალიან არ დაჰვეოდა; თითოეულ მათგანს 5—6 ათასი ხელის მომწერი მაინც ეთვლებოდა! მაშინ რედაქციებს შეეძლებათ ნიჭიერი თანამშრომლები მოაწვიონ და მატერიალურად უზრუნველ ჰქონ. აი სწორედ მაშინ ჩვენი ჟურნალ-გაზეთები გაცდენდებიან და ზირათლად გაუძლებიან თავიანთ მიზანს! მაშინ ისინი იმ ფაგატრებისაგან დაჰყოფილებენ შინაარსით, რომლებიც დღეს დონჟუ შემოყრდნილი გაიძახიან: „ჩვენი ჟურნალ-გაზეთი უშინაარსოა, მათი კითხვა არა ღირსო“.

მაგრამ შე ეველიც კი შეუადება ამ ფაგატრების გუდასწილობაზე... ვაი თუ რომ ეს ფაგატრები ცარიელ სიტყვებს ამბობენ და კარგი შინაარსიან გაზეთის კითხვასაც ისე გაუბიან, როგორ ცუდაც, ვაი თუ რომ ისინი

ხი ამართლებდნენ ანდაზას: „მიზეზს მიზეზით, დღის მართალი აქლია“!..

მაგრამ რა, ბატონებო? ეს სუფეველადიერი ოცნება! სინამდვილე კი სხვას გვეუბნება. სსრბით და თაოსნობით მოაზრობიან ჩვენში ვითომც და „ინტელიგენტი“ ოჯახები, სადაც დიოგენის ფარნითაც რომ ეძიოთ ვერ მონახავთ ქართულ ჟურნალ-გაზეთებს და ქართულს უბრალო წიგნებსაც. ამ ოჯახში გესმისთ უცხო ენაზე ტიტინი; აქ სუფეველადიერს უცხო-ელფერი ადევს... და გვარის დაბოლოება რომ არ ამხელდეს სახლის ზატ-რონის ჩამოშვადობას, სხვა არაფერი არ მოწმობს აქ, რომ ეს ოჯახი ქართლსაინათ ჩა-მოშვებობასა.

რა გვეთქმის ჩვენ ასეთის ვაჟბატონებზე? დაგვრჩენია გაუიმეოროთ მათ შესახებ მხოლოდ აკაკის სიტყვები:

„კრულ იყოს მისი სახელი,
ვინც მთა გასცეცალს ბარზედა!
თვის ტომის დამწუნებელსა
ჭირი მიუვა კარზედა!

ნურავინ ისხამს სხვის ქურქსა
და ნუ სცეცის თავის ენასა,
თორემ ბოლოს დროს მოიმიკნ
უსუსტარ ცრემლთა დენასა!

გადაგვარების მოსურნე
ბუნებისაგან კრულია,
მისი პირადი ღირსება
ყოველგან დაჩაგრულია!

ძველ ტომში გამოსხლეტილსა
არ მოუშლიან კენენასა
და ახალ ტომშიც გაპიციხნენ:
დაუწუნებენ ფრენასა...

კრულია მისი ხუნება,
ვინც დაჭმობს ღელა-დენას;
თვის ტომს ჰღალატობს და მითი
თვით ფიქრობს მაღლა ფრენასა! *)

*) იხ. თხზულებანი აკაკის, I ტ., გვ. 262.

ჩვენი ინტელიგენცია, როგორც ვსთქვამთ, არ კითხულობს ქართულ ჟურნალ-გაზეთებს ვითომც ამ მიზეზით, რომ ისინი უმინარსონი არიან. მაგრამ რით გაიმართლებს ის თავს იმაში, რომ ის არ კითხულობს ჩვენ ზოგუბის და ბელეტრისტიკის ნაწარმოებთ (ცალკე წიგნთ გამოცემულთ), რომლებსაც თვისის დრმა აზრით. ზოგიერთ, ცხოვრების დაკვირვებით და ადამიანის სულის და გულის ცოდნით შეუძლიან დაამშვენონ ევროპის ლიტერატურას?

გამბობთ: აკაკი და ილია ქართველების საფუარელი ზოგუბი არიან; მათ ეველა ქართულები იცნობენო. სახელი ამ ზოგუბის, მაგრამ, რომ ეველა ამანის მტოდნე ქართველები იცის, მაგრამ მათი თხზულებები ეველა დი-პლომატისადაც რომ ჰქონდეს სრულად წაკითხული, — დიდად და დიდად ეველებო... ამას ის ფაქტი ამტკიცებს, რომ ამ ზოგუბის თხზულებები არამც თუ მეორეთ არ გამოცემულა, ზირველი გამოცემაც ჯერ არ გაუდულა. თუ ამ უდიდებულეს ჩვენი მწერლების ნაწერებს ასეთი ბედი ერგო, ადვილი წარმოსადგენია ამა სხვა ჩვენ მწერლებს და მათ თხზულებათ რა კარგი დაეწესებოდა.

მართლაც ამ მწერლების თხზულებებთუმიც გამოიცა, მაგრამ ჯერ კიდევ ისევ აქევია წიგნების მადანაში. საქმე ჩვენი წიგნების გამოშვებულებისა ჯერ ჯერობით ცუდად მადის. მიზეზი სხვათა შორის ის არის, რომ ქართველი ინტელიგენტი არ კითხულობს ქართულს წიგნებს, მას მოთხოვნილებაც არ აქვს თვალ-ფერი ადვენოს და შეისწავლო სამშობლო ლიტერატურა და ისტორია და ამისათვის არც ქართულ წიგნებს ეიდულობს. მაგრამ შეიძლება ის კოსმოპოლიტობის; შეიძლება ის თვალფერს ადვენებს უცხოეთის ცხოვრებას, მის ლიტერატურას და ისტორიას; არა, ბატონებო, ის კოსმოპოლიტი არ არა და სხვა ერების ცხოვრების შესწავლისთვის

თავს არ იტყვის! ის ზარად ინტერესების მოჭადლოებულ წრეშია მომწვედი და თუ როდისმე ამ წრეს გასცილდა, მხოლოდ ბანკების და ქაღალტების აშენების დროს. მაგრამ ის აქაც არა სკადრის როლს თამაშობს: აქაც ის „შენ-ჩემობას“ და მკრულ ჰატრიოტობასაც არ გასცილილია. შეიძლება გვიწვიონ, მაგრამ ჩვენ მანაც ვიტყვი, რომ უმეტეს შემთხვევაში ასეთია საზოგადო ტიპი ჩვენის ინტელიგენტებისა.

და თუ ეს ასეა, მაშ რათ გვევიარს, რომ ჩვენ გამოძევებულს $\frac{2}{3}$ ვეკლა თავის გამოცემების მთელი წლობით გაუფრთხილები უყვიათ?

ნუ თუ ცოტათ თუ ბევრად შეგნებული ქართველი მოვალე არ არის სახლში იქონიოს ჩვენი მწერლების თხზულებები?

და თუ ჩვენს ოჯახებში, ჩვენდა სასარგებოთ, ქართული წიგნების სხენებაც არ არის, მაშ რას უნდა მივაწეროთ ეს მოვლენა, თუ არ ჩვენ უკან ჩამოჩვენას, გადაგვარებას და გათახსირებას?

მართლა ჩვენი გათახსირება-გადაგვარების მომასწავებელი არ არის ის მოვლენა, რომ უმეტეს შემთხვევაში ქართველ ინტელიგენტებს არ იცის ქართული ლიტერატურა და ისტორია?

დრმა და საფუძვლიან ცოდნას თავი დავანებოთ, —ზოგიერთს წარმოდგენაც არა აქვს თავის სამშობლოს წარსულზე და აწმუზე... სამშობლო ენის უცოდინარობა, დრმატიკული შეცდომები და სტილისტიკურ უსწორ-მასწორობა ხომ ვეკლა ერში ინტელიგენტ კაცისთვის სამარცხეილო ათვლებს!

„Онъ даже безграмотный?“ —თუ თქვენს რუსებს ენაზე ინტელიგენტზე —ეს ხომ ზირის მთლად დამაშინებელია. ჩვენში კი მომეტებულმა ნასწავლმა ქართველობამ არ იცის უბრალო ქართული მართლ-წერაც...

ტყუილად დაუწევით ჩვენ თავს მართლებს

სხვა და სხვა ხელის შემშლელ გარემოებებით; იქ, სადაც სურვილია, ეთვლოდეს შესაძლოა ეს დამბრკოლებელი მიზეზები იყოს ძლეული!

მაშ რა ზნეობრივ უფლებით ვატარებთ ჩვენ საზოგადო სახელს — „ქართველი ინტელიგენტი“?

ჩვენ შეიძლება ინტელიგენტები ვიყოთ (რადგანაც ოფიციალურად სასწავლებლები გავგივლია და დიპლომებიც გვაქვს), მაგრამ ქართველი ინტელიგენტები კი არა ვართ!

ინტელიგენციას საზოგადოდ ერის იმ ნაწილს უწოდებენ, რომელიც გონივრულ განვითარებულა, რომელსაც შეუთვისებია თანამედროვე მეცნიერება, შეუსწავლია წარსული თავისი ერისა, დაქვევრება მისი თანამედროვე მდგომარეობას და რომელიც, თუ ერის ბელადი არ არის, მისი ზღვრ-მისწრაფების და სურვილის გამოხატველი მანაც არის. ასეთი ვეკლა ინტელიგენტისთვის საჭირო, თავისუფლები აქვს თუ არა ვითომდა ინტელიგენტის? არა... მაშ მას კიდევ უნდა რჩებინადეს, რომ უსაფუძვლოდ და უღირსად ატარებს სახელს **ქართველ** ინტელიგენტისა!

როცა ამას ვამბობთ, ჩვენ აქ უმრავლესობა გვყავს სახლში, თორემ თითო-ორივინა ხმადვილი ინტელიგენტი ჩვენცა გვყავს, რომლებიც ღირსეულად ატარებენ ამ საზოგადო სახელს...

ხალხი ჯარია — უმერება კი მისი მტერია. ეს მტერი გულ-ღვიძლს უდრდის ვეკლა ერს, რომელსაც კი, საუბედროდ, მიესვენა და დამარცხდეს: ამ ერში ჰქრება გონიერული ცხოვრება, კეთილშობილური მისწრაფება და ადამიანური გრძნობა. ამით მაგიერ გაძლიერდა ზიზღუქველი ინსტინქტები, ბნელდება გონება და წყნადმანდება ადამიანის ზიზღუქება. უმერების სამეფო — ბნელეთა, მისი მსუდრობა კი — გარყვნილება, განრუტუება და სიბრმავეა!

და ვაი იმ ერს, რომელშიც ასეთი „ბნე-

დეთის“ სამეფო დამკვიდრდება და ფეხს მოიკიდებს! მას მოჰყლის უნიღბებლად აღგზა პირისკაცს ქვეყნის!

ამისთვის ეველა შეგნებული წევრი იმ ერის, რომელსაც უმეტრება დაეპატრონა, მოვალება მტერს გაუმჯობესებს და შეებრძოლოს, — მოვალება ყოველივე თვისი გონებრივი და სხეობრივი ძალა იხმაროს მისი სიძლიერის შესასუსტებლად. ამ თავგანწირულ ბრძოლით ის იხსნის თვისი გაუნათლებელ და გონებით სუსტ თანამემამულეებს უმეტრების ბრძოლებიდან.

რა იარაღი უნდა მივაწოდოთ ჩვენ მოძმეებს, რომ მათ შესძლონ უმეტრების დამარცხება? თოფ-ზარბაზნების და ტყვია-წამლის მაგიერ რა უნდა იხმარონ მათ, რომ ეს ახირებული მტერი — უმეტრება ცხრა მთის იქით შიშით გადაიკარგოს? ეს იარაღია — სკოლა და წიგნები... მხოლოდ ამით ვერ უძლებს უმეტრება; მხოლოდ ესენი არიან მისი მძლავრი მოწინააღმდეგეები!

ვერ ვიტყვით, რომ ქართველი ერი თავისუფალი იყო უმეტრების ბრძოლებიდან; ვერ ვიტყვით, რომ მასშიაღ არ დაფარავლობდა მისი მხედრობა: სიბრძნე, კარგეობა და გამართულებობა!

ჩვენშია „დარღვეული ერთობა, დარღვეული ერთობის შეგნება, ჩვენ ხელში არ არსებობს ვაჭრობა, ფული; ფაბრიკები ჩვენ არა გვაქვს... სკოლები ჩვენ არა გვაქვს; სხვადასხვა განათლება და მწერლობა დაცემულია; ხალხის უმეტესი ნაწილი უვიცია; მას თავის თავის ზნეობრივობა არ შეუძლიან; მას გულშემატკივარი არა ჰქვას, მის ცხოვრებისთვის არავინ ზრუნავს; იგი ეველას დაუფიქრია, იგი რჩება საუკუნოების წინეთ უოფილს მდგომარეობის მსგავს მონურ ცხოვრებაში; მისთვის არც მოქალაქეობა არსებობს, არც პირადი უფლების ვითარება, არც საღმრთო სამართლის შინა; იგი მონა არის ეველათვის, ეველას და ევე-

ლას წინაშე, — მონა მით უფრო, რადგან ჩვენს გარეშე მოწოდების სხვა და სხვა ნაირ საქმეებთან გამწვევული ბრძოლა; იგი საქმე ჩვენ მკაცრ წინააღმდეგობას გვიწევს, იგი ჩვენს ტომს ჯიბის უწევს, ჩვენ ცუდი განსაზღვრული მოგველის; ჩვენ იველი უმეტრობის ნიშნები გვეჩხილება თვალწინ... მომავალ ცხოვრების დიდი შიში გვაქვს“...*)

თუ აქ მოვევანილი ავტორის სიტყვები ჩვენი საზოგადოებრივ ცხოვრების შესახებ რამდენიმე მართალია და მისი მსჯელობა ნამდვილ ფაქტებზეა დამყარებული, მაშინ განსაზღვრული ქართველი ცხოვრებად მოვალება არ არის, რომ ამ გაჭირვების შესამსუბუქებლად ამოქმედოს?

ჩვენ ხალხს სურს თავი დაიცვას უმეტრებისაგან, ის ეძებს მის წინააღმდეგ საშუალებას; მას სწადიან სწავლა, კითხვა.

ამ სურვილს და მოთხოვნილებას უნდა მიუგებოს ყოველი განათლებული ქართველი და ყოველი ამხანაგობა, რომელსაც საზოგადოებასთან აქვს.

„ყოველი ერისა და განსაკუთრებით ჩვენის თანა ზნეობის კეთილდღეობა და მომავალი დამოკიდებულია იმისაგან, თუ რამდენად ბევრი შეგნებული, აქტიური წევრი ჰქვას. ისტორიაში ბევრი ეოფილა იმის მაგალითი და დღესაც ვხვდებით. რიცხვით ჩვენთანაა ნორვეგიელი ერი, მაგრამ არა ნაკლები ადგილი უჭირია მას საერთაშორისო ცხოვრებაში, მისი შეილები ყოველსავე ახალს სიტუაციას გაფიქრებით უფრო უკლებს მთელი კაცობრიობა... და ამისი ერთი უმთავრესი მიზეზთაგანია საყოველთაო სხვადასხვა განათლება ნორვეგიაში ჩვენს თუ გვინდა აღაშენოთ ცხოვრება, დღე ურადდება უნდა მივაქციოთ ხალხის განათლებას, მივაწვდინოთ მას გონებრივ

*) იხ. ბროშიურა „ნიკოლოზ ნიკოლაძე“. ამ დის გამოცემა, გვ. 76.

საზრდო, რომ უკეთ გაირკვეოს გზა, უფრო შეიარაღებულმა იბრძოლოს, უფრო ჩქარის ნაბიჯით წავიდეს უკეთესის მომავლისკენ. თუ ბატონ-უმთბის მისწრაფებამ მისცა ჩვენს ხალხს უიარაღო უფლებანი, ჩვენ უნდა დავხმაროთ ფაქტურად შეიძლოს საზოგადოებრივებაში მონაწილეობის მიღება, გვახსოვდეს ეოკლეოვის და ეოკელ საქმეში, რომ ჩვენთვის ეროვნული აღორძინება და ასეთი აღორძინება უნდა დაიწყოთ ხალხისგან. *)

ეს მოთხოვნები დიდი ხნაა შეიგნო ქართველების უკეთესმა ნაწილმა და, ზოგიერთმა ტოტალურად ჩვენ მოდგაწითა თაოსნობით, ჩვენში დაარსდა კიდევ „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება“.

მიზანი საზოგადოებისა, როგორც სჩანს მისი სახელწოდებისაგან, დიდად სიმეტრიური და დრმა მნიშვნელობანა: ეს მიზანია — ქართველთა შორის წერა-კითხვის გავრცელება, ე. ი. საქართველოში უმეტრების მწვედრადის გაბრუნება და სწავლა-განათლების სხვის მეტრება.

თუ ასეთი წმინდა მიზანი დაუსახავს ადამიანს უფლებად ამ საზოგადოებას, მამ ეგელა ქართველი, რასაკვირველია შეგნებული და საშუალებიანი, მოვალეა გახდეს ამ საზოგადოების აქტიურ წევრად? ეგელა ჩვენთაგანი, ვისაც კი ესმის თანამედროვე ცხოვრების საჭიროება და გული შესტკევა ჩვენ სამშობლოს ბედი-აღმსახურებ, მოვალეა ხელი შეუწყოს ამ საზოგადოებას ფულთ, ცოდნით და გამოცდილებით.

ეგელა ქართველი, ვინც კი თავს სთვლის ინტელიგენტად, უნდა ითვლებოდეს წევრად ამ საზოგადოების შიდა სასარგებლო საზოგადოების.

ასე უნდა იყოს, რასაკვირველია!..

უნდა იყოს, მაგრამ სავალალო ის არის, რომ ჩვენ ჩვენი ზნეობრივი მოვალეობა არა გვაქვს შეგნებული.

და ამ შეგნებლობის შედეგია ის, რომ რიცხვი „წ.-გ. გამავრ. საზოგადოების“ წევრებისა, ქართველთა საზოგადოებრივებთან შედარებით, ძლიერ მცირეა და ეს რიცხვი წლით წლობამდ არამც თუ მატულობს, ხანდახან კლებულობს კიდევ. არაა ამ საზოგადოების წევრნი, აღბათ შემთხვევითი წევრნი, რომლებსაც რამდენიმე წელი საწევრო ფული არ შეუტანიათ.

ვარაუდით რომ ვინაგარიშობით, ამ საზოგადოების წევრად 5 და 6% ჩვენი ინტელიგენტებისა არც კი იქნება ჩაწერილი.

რას ნიშნავს ეს ასეთი გულციფობა?

რასაკვირველია, ისევე ჩვენ შეგნებლობას და დაწვრილმანებას!

ზოგიერთი ჩვენი ინტელიგენტები როგორც ესთქვით, ქართულ გაზეთის გამოუწერლობას და ქართულ წიგნების უქმლობას იმით აშრთლებენ, რომ ვითომც ისინი უმინაარსნი არიან და ამისათვის მათ კითხვა დროს დაკარგვა იყოს.

ესთქვით, რომ ამ შემთხვევაში ჩვენი ინტელიგენტები მართლდები არიან. მაგრამ რანირად გაიშრთლებენ ისინი თავს, რადესაც ისეთი სიმეტრიურ და საშეიღისშეიღო საზოგადოებას, როგორიც არის „წ.-გ. გამავრ. საზოგადოება“, გაუზიან, დახმარებას არ უწევს, წევრებადც არ ეწერებიან?

ვითომ ეს საზოგადოებაც უმინაარსია? მისთვის შრომა უბრადო დროს დაკარგვას?

ჩვენი ინტელიგენტებიდან ხშირად გაიგონებთ შემდეგს ფრასებს: ეს უბრადო დროს დაკარგვას, ეს წულის ნაყუას, ეს უბრადო ძალ-დონის დახმარება.

ენებლით იფიქრებ, აღბათ ჩვენი ინტელიგენტები ისე სტოფობობენ და მოქმედობენ,

*) „ივერია“ 1900-წ. № 63.

რომ ეოველ წუთს და წამს გონიერულად და შინაარსიანად ხარჯავდნენ.

არა, ბატონო, ეს მხოლოდ ცარიელი სიტყვებია! და სომ მოგვსენებთან, ზოტისა არ იფოს, რომ „სიტყვა-სიტყვა, საქმე კი სხვაა“. ნამდვილად კი, თუ დაუკვირდით მათ ცხოვრებას, მოქმედებას და დროს გატარებას, დაეინახავთ, რომ, მგონი, არც ერთი ერის ინტელიგენცია ისე უშინაარსო, უმნიშვნელოდ და უდიდესად არ ატარებს დროს, როგორც ჩვენი... მართლა რაში გხარჯავთ ჩვენ ჩვენს ძალას, ენერგიას, ჭკუა-გონებას?

უბრალო კინკლაობაში, უმნიშვნელო დასაბაობაში, ავად-მაყაღში, დავაში; წვრილმან თავმოყვარეობის დაკმაყოფილებაში, შურის ძიებაში, მახრულ ზატრიოტობაში და „შენ-ჩემობაში“...

შური და სიბოროტე არც ერთს ჩვენ წოდებაში ისე არ არის გადაიძებული და გამწვავებული, როგორც ჩვენ ინტელიგენტთა შორის: ისინი ხშირად, ძლიერ ხშირად ზატრის არ სცემენ არც ძლიერ ნიჰსს, არც ზატრისან მოღვაწეობას და სიმახრთეს. მათთვის საკმარისია ერთი უბრალო შეთხვევა, რომ აღენახონ შური, დაჯვარდნა გონებას, მესხიერება და წაწინააღმდეგოდ დარაზმდნენ ისეთი ზირის წინააღმდეგ, რომელიც მათზე გაძლიებით მადლა სდგას ჭკუა-გონებით, განვითარებით, ზატრისნებით, ენერგიით. ასეთი მაკალითები ბევრი ეოფილა ჩვენში და ახლაც არის.

იმ დროს, როდესაც ჩვენი თავადაზნაურობა და დიზლომინები უმნიშვნელოდ დროს ატარებენ, საზოგადო საქმეებს გაუბიან და ზირად, ეგოისტურ სურვილ-მოთხოვნებებს დასაკმაყოფილებლად ძაღდონეს და ენერგიას უბრალოდ ხარჯავენ, — ამ დროს ჩვენ ერთს საიშედო და სანუგეშო მოვლენას ვამჩნევთ ქართველ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ეს მოვლენა რაც დრო გადის თან და თან ირკვევა და უნებლიეთ ეურადლება იქნეოს. შე

მოგვსენებთან ქართველების იმ ნაწილზე, რომელსაც სამუშაო, სამრეწველო და სავაჭრო საქმისთვის მოუვინდა ხელი. ეს ნაწილი ქართველების, ახალ ზირობების ზედ გავლენით, დღით-დღე მატულობს და იზრდება. ამ ზრდასთან მას ერეობა აგრეთვე საქმის უნარი, გამჭრიახობა, მეცადინეობა, ენერგია... სამხიარულოდ ქართველმა ერმა, როდესაც გარემოებამ მიათხოვა და ის გონს მოვიდა, ისეთივე სიმაღლე და გონების სიმახვილე გამოიჩინა არშინს და „ნოტიის“ ხმარებაში, როგორც წინეთ ბასრი მახვილის ტრიალში. რაზმი ამ ახალ წოდებისა ან, უკეთ რომ ვთქვათ, ახალ ქართველთა ჯგუფისა შესდგება გაკოტრებულ აზნაურებისაგან და სამუშაოთ და ბედას საძიებლად გარდასვეწილ გლეხებთან.

ქალაქებში — ამ განათლებას ცენტრში, სადაც ეს მუშები მომეტებული იყრიან თავს, — მათ შეიწავლეს უსვალთო და უმსწავლეობად ქართული წერა-კითხვა; აქ ისინი დაუკვირდნენ ცხოვრებას: შეიგნეს ცოდნის და გამოცდილების საჭიროება. ქალაქურ ცხოვრების მიმდინარეობაში ისინი ისეთი კითხვებზე და სკვნებზე დააფიქრა, რომლებიც სოფელში სიზმრათად არ მოელანდებოდნენ: აზნაირად მათ დაიწვეს სჯა-ბასსა და კამათიც სხვა და სხვა ზოლიტაურ, ეკონომიურ და სამეცნიერო საკნებზე... მათ შეიგნეს აგრეთვე საზოგადო საქმის მნიშვნელობა და სულოთ და გულოთ მოწადინებულნი არიან ამ საქმეს ხელი შეუწეონ და ემსახურონ...

ამ მუშების დასასასიათებლად მოვიყვანო აქ ზ. ჭ. სიტყვების, რომელიც მათ ცხოვრებას დაასლოებით იცნობს: „...ეოველს საზოგადო საქმეებში, სწერს ის, ეს მუშები იღებენ მონაწილეობას: სადმე გაზეთებში ხელის მოწერა არის გამართული, უმეტეს ნაწილს ამთა რიცხვთა გვარებს ხელავს კარსაში მოწერილს; სადმე რამ საქმეებში საქმე

კეთდება, აქაც იღებენ მისწავლას, აფუძნებენ სხვა და სხვა საზოგადო ამსწავლას, ფულს აკრებენ ერთმანეთში და მომგებიან ბილეთებს ეიდულობენ, საერთო ქარსებს ხსნიან, ამისთვის წესდებასაც ადგენენ; ბევრი ამთავანი შწერლობასაც მისდევენ; ბევრი სწერენ მშვენიერს ლექსებს, ისტორიულს წერდებიან, ადგენენ კრებებს, გროვდებიან აქა-იქ და საუკეთესო შწერალთ ნაწარმს აკრებენ და ქაიხულობენ, მეცადინობენ, რომ თვის მოზარდ თაობაში შეიტანონ რაღაც სხვადასხვა აზრები. ამათში სხანს მალაღი ნიჭი, ამთავან გაზიდავან სრულიად სხვა ტიპის, ცოცხალი გომობის და სუფთა სიცოცხლის მეფი სხვადასხვა მოღვაწე გმირები, — ნაროდნიკები. ესენი ეწინააღმდეგებიან ევკლას უსწორ-მასწორო წესებს, უთანასწორობას, უმეცრებას, უსამართლობას... ევკლას ეს იარაღი სულის და ხორცის მეფიანი შრომის, მეცადინეობის და მხნეობის შვილები რეალისტები არიან. მათი ცხოვრება შეტეხილი რეალიზმის თანხმობა არის. უჩაყოფო იდეალისტობა მათში ფეხს ვერ იდგამს; რეალიზმი იქნება თვით ამ მუშებმა არც კი იციან რა არის, მაგრამ მათი ცხოვრება, მათი მისწრაფება და ღრმად: არის წმინდა რეალიზმი...“

ასეთი ანტიმისტურა შეხედულებისა ანტიკარი ჩვენი მშრომელ ხალხზე! ასეთ ფერად-ფერად სადებავით ასურათებს მათ ზნეობრივ და გონებრივ ცხოვრება-მისწრაფებას! შეიძლება ანტიკარის ასეთი შეხედულება მუშა ხალხზე ჯერ-ჯერობით გადგარებული იყოს, მაგრამ მოსალოდნელია კი არის, რომ ახლო მომავალში ეს ცოტა ფანტაზია კარგული შეხე-

დულობა ფაქტად გახდება... და ჩვენ ვისურვებთ, რომ ასეთი დრო ჩვენი დადგეს.

შეიძლება ამ სხვადასხვა მოღვაწეობაში, ამ ცხოვრება-მოღვაწეობაში სიამოვნება ნახონ ჩვენი ქართველობაც გამოავლინონ და შეატყობონ თვისი პოეტური ბუნების მოვალეობა. ეს მოვალეობა კი ჩვენი აზრით აი რაში უნდა მდგომარეობდეს:

ჩვენში კრება ხანაა, რაც დადგა მშვიდობა ბიანობის დრო. ამისთვის ჩვენ გვმართებს ნათელიერათ ვისარგებლოთ ამ დროით: ხელი შეუწყეთ ჩვენში ეროვნულ მოწინავე იდეების და საუკეთესო მისწრაფებათა განხორციელებას; ხელი მოვუდოთ ისეთი საქმეებს, გაფერვლოთ ისეთი ცოდნა, რაც ჩვენ მოქალაქებზე და ეკონომიურად ზურგს ტარებებს და წინ წავსწევს; გაფერვლოთ და აღვადგინოთ საქართველოში დაცემული სწავლა-განათლება და მით ქართველთა უმრავლესობა გამოავლინონ ბნელ მდგომარეობიდან; ეს სწავლა-განათლება დავამუშაოთ ეროვნულ ნიადაგზე და მით გამოავლინოთ ჩვენი მიძინებული ეროვნული თვით-ცნობიერება; საფუძვლიანათ შევიწყლოთ ჩვენი წარსული ცხოვრება, დრმად ჩუქვინდეთ თანამედროვესაც და უცხოელებსაც კავანოთ ჩვენი თავი.

ერთის სიტყვით უნდა ვეცადოთ, რომ

„ცხოვრების მიზნათ სიმართლე გვეჩვენოს

და სიყვარული მოძმეთა—ვალად.

სამშობლო ჩვენი მართლ გვახსოვდეს

თუ გვსურს, რომ გავხდეთ აღმზიანნი!“ *

ი. ვართაგავა.

*) მაშა გურიელის ლექსი, „აღმზიანი“.

პიზიენა

(წერილი ჰირველი)

(დასასრული)

XVII.

უსულო, უორდანო სხეულნი, მაგალ. ქვა, კლდე, მიწა, რაიმე ლითონი და სხვ. ყოველთვის იმავე ტემპერატურისა არიან, რა ტემპერატურისაც მათ გარემო ჰაერი არტყიათ, ხოლო ადამიანი და ყოველი ცხოველი თავის საკუთარ სითბოთი სკოცხლობს, საკუთარი ქურა აქვს. — მაშინ ვგრძნობთ ჩვენს თავს ჯანმრთელად და მხიარულად, როდესაც ჩვენი სხეულის სითბო დონეზეა, ნორმაზეა. ამას გვიჩვენებს ცელზის მიერ გამოგონილი ტერმომეტრი. ადამიანის ტანის სითბო არ უნდა აღემატებოდეს $37,5^{\circ}$ (ოცდა ჩვიდმეტ და ნახევარ გრადუსს) და უნდა იყოს არა ნაკლებ 36° (ოცდა თექვსმეტ გრადუსისა), თუ ამაზე მეტს ან ნაკლებს უჩვენებს, მაშინ ადამიანი დაავადებულია. როდესაც ავადმყოფ ადამიანის სხეულს სითბო ე. ი. სიცხე 42° ზევით ავა, ანუ როდესაც ტერმომეტრი 34° ნაკლებ უჩვენებს, ორივე შემთხვევაში გულისცემა შეჩერდება. სიკვდილი აუცილებელია.

თვით ჩვენი სხეულის ბუნება, ჩვენდა დაუკითხავად ყოველთვის იბრძვის, რომ ტანის სითბო დონეზე, ზომაზე შეინახოს, საკუთარი შუა ცეცხლი არ გაანდლოს და არც თუ სიცხე გადააქარბოს. უმთავრესად კი ჩვენი სხეული ჰავას ებრძვის, რადგან როცა ჰაერი მეტად ცხელია (ზაფხულში), სხეულიც მეტად გვიცხელდება. ამ გვარათვე მოქმედებს ჩვენზე ჰაერის ყინვა-სიცივე.

ყოველ ცხოველის და ადამიანის სხეულს ხელთ აქვს ძვირფასი ბუნებრივი საშუალება, რომლის ძალითაც თავის საკუთარ სითბოს მუდმივ თანაბრად ინახავს და მით ეწინააღმდეგება გარემოცულ ჰაერის ტემპერატურას. ეს ძვირფასი და ყოველად ძლიერი საშუალება ორგვარ პროცესიდან წარმოსდგება: ერთის მხრივ ჩვენი სხეულის ბუნება განუწყვეტლივ ჰქმნის და ჰბადავს სითბოს (სუნთქვით და მიღებულ საკმელ-სასმელით) და მეორეს მხრივ, როცა საჭიროება მოითხოვს, მეტს სითბოს გარემოცულ ჰაერს აძლევს, გრილდება (ოფლით, ქშენით და სხვ.) —

ჰაერის მყავბადი როცა ბუხარში შეშას სწვამს, სითბოს აჩენს, ჰქმნის, — სიცხე იზადება და ბუხარი ხურდება, ამ გვართვე როცა ჩვენს კუჭში საკმელი იხარშება, ქიმიზმი სწარმოებს, სითბო იზადება, ამასთანავე შესუნთქული ჰაერის მყავბადი სისხლში შესულ საკმლის ძალას (ნახშირს) სწვამს, ამ დროს ჩვენი სისხლიც თბება, ჩვენი სხეული ხურდება. როცა სხეულს თითონვე უჭირს, სითბოს შინვე ინახავს და თუ რო სითბო აღემატება, სკარბობს, მაშინ ცხელ სხივებს გარეთ უშვებს, ჰაერში ჰფანტავს. მაგალითად, ზაფხულში როცა ტანს სიცხე აწუხებს, ოფლით და ორთქლით განგებ ბევრს სითბოს ჰკარგავს, რომ ამ საშუალებით ტანი გაიგრილოს. —

ზამთარში კი ჩვენი სხეული თავის ქურას უფრო აძლიერებს, შეშას (საქმელს)

მეტს თხოულობს, სითბოს მეტს ჰქმნის. აბილ სხივებსაც თითქმის აღარ უშვებს კანიდან, იშვიათად ოფლიანდება. ამიტომაც არის რომ ზამთარში საკმელი მეტი გვინდება ვიდრე ზაფხულში. თანაც ზამთარში უფრო ხორციელს, მსუქანს საკმელს ვეტანებით, ღორის მსუქან ხორცსაც კი ადვილათ ვინელებთ. სულ სხვა გუნებაზე ვართ ზაფხულში. სიცხის გამო უფრო მწვანელი, ხილი, რძე, მაწონი გვცხადისება, სუმბუქ საკმელით ვსაზრდობთ.

წარმოიდგინეთ ცივ ქვეყნებში ადამიანი, აუტანელი ყინვების გამო, ხორციელსაც არა სჯერდება. ციმბირში ისე ღმენ თევზის ქონს როგორც ჩვენ ჩიისა ვსვამთ. ყოველგვარი ქონი და საზოგადოთ მსუქანი საკმელი მეტს სითბოს აჩენს ადამიანის სხეულში. ხოლო ცხელ ქვეყნებში სრულებით სხვა მაგალითს ვხედავთ—ჩინეთში, ინდოეთში, შუა აფრიკაში და სხვ. ხორციელი საკმელი მეტადრე ზაფხულში არც კი აგონდებათ. ჩინელი მუშა კაცი ერთი მუჟა ბრინჯით მთელი დღე მაძლარია. ხალხი მეტ ნაწილად ხილით და ბოსტნეულობით იკვებება.

მარტო ადამიანის სხეული როდი ადგია ამ გვარ თავდარიგსა. ამ გვარივე არსებობისთვის ბრძოლა ბუნებისაგან მიანიჭებული აქვს ყოველ ცხოველს. მაგალითად, ზამთარში ნადირი და სხვა ცხოველი უფრო მეტი ბეწვეულობით იმოსება, ფრინველსაც ყუფთუკი და ბუმბული ემატება; ამიტომაცაა, რომ ცივ ქვეყნებში (ციმბირში და და სხვ.) ნადირმა ბეწვეულობა საუკეთესო იცის და ძვირადღასობს.—ზაფხულობით კი ყოველი ცხოველი ხუნდება, ბეწვი სცივია, ფრინვე-

ლიც ბუმბულს იყრევინებს, გველიც კი ტყავს იცვლის ხოლმე.

ჰო და ასე, მაშ რაღა საკვირველია, რომ ადამიანმა, როგორც უფრო გონიერმა ცხოველმა, სითბო-სიცივის შესაფერად იცხოვროს.—

სითბო-სიცივემ თავის შესაფერი სატიკივრებიც იცის. ზამთარმა: ხველა, მკვალი, ფალტვების ანთება და სხვ. ზაფხულმა: თავში სისხლის ავარდნა, დამბლა, წვეთი, უმადობა, კუკის მოშლა, ხორცეული და სხვა.

XVIII.

ჰაერის სიმძიმე

ბუნებაში ყოველივე სხეულს და საგანს უტევველად თავისი წონაც აქვს. ამ გვარად ჰაერსაც თავის შესაფერი წონა აქვს,—დღამიწას აწევბა თავის სიმძიმით.

წარმოვიდგინოთ ჰაერის უშველვებელი სვეტი, ორასი ვერსის სიმაღლე და სართულ-სართულებად დავყოთ. აშკარაა ზემო სართული ქვემოს დააწევბა თავის სიმძიმით. ამიტომაც ქვემო სართულებში ჰაერი შედარებით უფრო მკიდრო და სქელია, ხოლო ზემო სართულებში უფრო გაფანტულ გაქსაქსულია, თხელია, მაშასადამე ზღვის პირად ჰაერი უფრო „შედედებულია“ დაყურებულია, სქლად არის, მეტს იწონს, მეტად აწევბა დედამიწას. ბარზე და ზღვაზე რო ასეა, მთაზე, რა თქმა უნდა, ჰაერი თხელია. ამ გვარად ზღვის პირს რო დავშორდებით და აღმართ აღმართ მთისკენ გავწევთ, რამდენათაც ზევით ავიწევთ, იმდენათ ჰაერი უფრო თხელი გაქსაქსული და გაფანტული იქნება; რის გამოც ნაკლებ იწონს, ნაკლებ აწევბა დედამიწას და მის ყოველივე საგანსა და სხეულს.

ჰაერს, ამ გვარ ფიზიკურ თვისებით, დიდი გავლენა აქვს ჩვენს ჯანმრთელობაზე, ვინც ჩვეული არ არი მთა ადგილას ცხოვრებას, ის ვერც კი აიტანს მეტად გაქსაქსულს და სუბმუქ ჰაერს — სუნთქვას უზშირებს, უძნელდება *).

თუ რო ბარელი მთაში უხერხულად გრძნობს თავს, აგრეთვე მთიული ბარში ვერ ისვენებს, სუნთქვა ეცვლება, ნაღვლოვან და ისევ მთისკენ მიეშურება.

სულ ზემო სართულებში, ცის გუმბათისკენ, ჰაერი არაჰქ თუ მეტის მეტად თბილი და გაქსაქსულია, იქ ჩვენი მაცოცხლებელი მჟავბადიც ნაკლები ურევია ჰაერში. ამას აშკარად გრძნობენ ჰაერში აფრენის დროს ჰაეროსტატიი. ამ მიზეზით დაიღუბა სამი გამოჩენილი მეცნიერი: ტისანდე, სიბელი და კროჩე-სპინელი. ეს მეცნიერნი ჰაერში აფრინდნენ და როცა 8600 მეტრს სიმაღლეს ასცილდნენ, საშინელი უბედურება ეწიათ. ტისანდე გულშემოყრილი დაეცა, ხოლო მისმა ორმა ამხანაგმა სული განუტევეს მჟავბადის სიმშილის გამო. მას აქეთია, ვინც-კი ეხლა ჰაერში საფრენად ემზადება მჟავბადიც საეძლიათ თან მიაქვს — რო დატყობს გულის წუხილს და თავბრუს დასხმას, წამსვე მჟავბადს შესვამს, შეისუნთქავს და სულს მოიდგამს.

*) ჩვენ თითონ გვახსოვს ერთი შემთხვევა. თბილისიდან გამოგზავნილი მოხელე, მიწის მშენებელი (ზემლეშერი), აბულის მთაზე ავიდა (ათი ათასი ფუტია) მიწების დასადგმელად, მაგრამ წამსვე წასქდა სისხლი ცხვირ-პირიდან და ცოცხალ შეკვდარი ჩამოიტანეს ბარში. თქმა არ უნდა ამ კაცს იაღბუხის მთაზე უარესი დაეპრთებოდა. ამ გვარად ეველას რადი შეუძლია გაქსაქსულ ჰაერში სიცოცხლე და ცხოვრება.

როგორც ძლიერ ზემო სართულის ზერკნელის სუბმუქ ჰაერს ვერ უძლებს ადამიანი, ასევე, თუ რო ზღვის პირა ჰაერის სართულს უფრო ქვემოთ ჩამოსცილება, მაშინაც ძლიერ უჭირდება სუნთქვა და სულთქმა. ჰაერის სისქეს და სიმძიმეს ატანა ძლიერ უჭირდება **).

ევროპაში თითო ისეთი მაღაროა ამოთხრილი, რომ ზოგის სიღრმე თითქმის ერთს ვერს უდრის. აქ მუშებს თავსბრუ ესხმით, სისხლი წასქდებიათ ხოლმე ცხვირ-პირიდან, რადგან მაღაროს ჰაერი ძლიერ სქელია, მძიმეა, დაყურსებულია.

*) გამოანგარიშებულია, რომ დედამიწის თვითვეულ თხსუთხი ვერშოკი 50 გირვ. ჰაერის სიმძიმეს უძლებს, იტანს. ჰასაკოვან ადამიანს ჰაერი 800—900 ფუტის სიმძიმით აწევბა. ამ სიმძიმით რა თქმა უნდა ჰაერი ღავშივით გაგვანტრეველბდა, მაგრამ ეს არ სდებბ იმიტომ, რომ თვით ჩვენი სსეულის შიგნეულობბ სავსეა ჰაერით. თანაც რა პირობებშიაღც დავბადენით იმავე პირობებში ვიზრდებით. ვცოცხლობთ. კარდა ამისა ჰაერი ეველას სავსის ერთ ძაღდონით აწევბა ეველას მსრბდან — ზევიდან, ქვევიდან და გვერდებდან. თუ ასე არ იყოს ჩვენი მაგიდა, რაღც ვერშოკიანი ფიცარი, კანბ იტვირთებდა 900 ფუტის წონბ ჰაერს. სიღვალად ჩაის სტაქანი გაავსეთ წყალთ, ზე ქაღალდი დაფარეთ, დაღეთ სეღის გული და პირქვე მოაქცეთ, გადმაბრუნეთ; ახლა მოაშორეთ ქაღალდს სეღის გული და მამბი ნახვთ, რომ სიფრფინა ქაღალდი იმაგრებს მთელ სტაქან წყალს. რატომ არ იღვრება წყალი? იმიტომ. რომ ქაღალდს ქვემოდანაც ჰაერი აწევბა საშინელის ძაღით, თავის ცხრას ფუტის სიმძიმით. ერთს წამს რა ჰაერმა ეს თავის ხასიათი რაიმე სასწაულთ შესცვალოს, დედამიწის ზურგზე სიცოცხლე მოიხსნბბ.

ამიტომაც გამოცდილი მუშები ძლიერ სიფრთხილით იქცევიან—არც ის ვარგა, როცა ცივი უცვლად ჩაეშვას ამოდენა სიღრმეზე და არც ისა, რომ საჩქაროდ ზევით ამოვიდეს. ამისთანა ხამი მუშისთვის სიკვდილი აუცილებელია.—ხოლო გამოცდილი მუშა უეჭველად შუა გზაზე, პლატფორმაზე ისვენებს,—ამით არც უფროა ჰაერის გამოცვლა ავენებს და აღარც თუ ნაოფლი გაიცვლება.

XIX.

ჰაერის სიმძიმის ასაწონ იარაღს **ბარომეტრი** ეწოდება. ზღვის დონეზე მდგომ ხომალდზე ბარომეტრს როცა დავხედოთ, გვიჩვენებს 760 მილიმეტრს. ეს იმას ამტკიცებს, რომ ჰაერი 760 მილიმეტრს იწონის. ატმოსფერო (ჰაერი) სწორედ ამდენად აწევს ბარომეტრში მყოფ სინდიკს (ვერცხლის წყალი), ესე იგი ბარომეტრის მილში (მინისაა) სინდიკი 760 მილ. სიმაღლეზე ადის. აი ეს არის ნამდვილი დონე და წონა; ამაზედ მაღლა რამდენიც უნდა ვცადოთ სინდიკი აღარ ავა. ზღვას მოვშორდებით თუ არა, რამდენათაც მის ნაპირიდან ზევით და ზევით ავიწევთ, იმდენათ ბარომეტრის მილში სინდიკი ქვევით და ქვევით დაიწევს. ამ გვარად თუ როცა ბათუმში ჰაერის სიმძიმე დილია, აქარაში ნახევრად შესუბუქდება. ხოლო სოფ. ყაზიბეგს და მეტადრე მის ახლო მთაზე მყინვარზე ჰაერი ძლიერ ცოტას-და იწონის.

როცა ჰაერი თბება, სუბმუქდება; ცივი ჰაერი კი უფრო მძიმეა. ამიტომაც როცა ბარომეტრით სარგებლობენ ეს გარემოება უეჭველად აქვთ მხედველობაში. ამიტომაც კარგს ბარომეტრს, თან უნდა კარგი ტერმომეტრიც ახლდეს. თანაც, ნოტიოთი ზომიერად შეზავებული

თბილი ჰაერი უფრო ნაკლებ იწონის (ნაკლებ აწევს ბარომეტრში მყოფ სინდიკს), ვიდრე ნოტიოთი გაჟღენთილი ცივი ჰაერი.

XX

ქ ა რ ი

უშველემელი ჰაერის ოკეანო, რომელიც ჩვენი დედა მიწის ბურთს გარს ახვევია, განუწყვეტელ მოძრაობაშია. ხოლო ეს მოძრაობა ზოგჯერ წრეს გადადის, სიონიანის და ქარის მაგიერ ქარიშხალად, გრივალად გადაიქცევა ხოლმე—ზღვას აღელვებს და ქვეყანას ჰგლეჯს. უმთავრესი მიზეზი ჰაერის ასეთი მოძრაობისა ანუ ქარისა, პირველ ისაა, რომ თვით დედამიწა საშინელის სისწრაფით ციბრუტყვით ტრიალებს. და მეორეც ესა, თითონ ჰაერიც ყველა ადგილას ერთს ტემპერატურისა არ არის—ზოგან ცხელია და ზოგან ცივი, ამიტომაც ჰაერი ერთს დონეზე ვეღარ ჩერდება. თვით ჩვენს ოთახში ჰაერი განუწყვეტლად მოძრაობს—შინა ჰაერი გარეთ იწევს, გარე ჰაერი შინ *).

ზემო უკვე მოვიხსენიეთ, რომ მზე დედამიწის შუა-გულს (ეკვატორს) თონესავით

*) სცდელად, ცოტათი გამოღებულ კართან იატაკზე დასდგით ანთებული სანთელი. სანთლის ალი მაშინათვე ოთახისკენ გაიწეწვს, რადგან გარეთა ცივი ჰაერი მძიმეა, ძირს იატაკს ეფინება და შინ მოაწეწვს.

ახლა სანთელი იმავე კართან მდგა და აქვით ჭერთან, მაშინ სანთლის ალი გარეთ გაიწეწვს, რადგან ოთახის თბილი ჰაერი ცივზე სუბუქია, მდგა მოგროვილა და ახლა გარეთ იწეწვს. აი ასე წარმოსდგება ქვეყნებზეაზე ქარი.

ძალზე ახურებს. ხოლო ნაპირები, პოლიუსები, მზის სითბოს ძლიერ მოკლებულია. სწორედ ეს გარემოება იწვევს ჰაერის ნაკადულთა მუდმივ მოძრაობას, რომელსაც ჩვენ **ქარს** ვეძახით.

თბილი ჰაერი სუბპუკია, მაღლა აღის, ცისკენ იწევს; ცივი ჰაერი-კი მძიმეა ძირს ეფინება. ამიტომაც უშველელელი გროვა ჰაერის ცხელი ქვეყნებიდან მაღლა-მაღლა მომდინარეობს, ხოლო ცივი ქვეყნებიდან ჰაერი ძირის სართულებში მიჰქრის.

სხვა და სხვა დროს ქარს, სხვა და სხვა სისწრაფე და ძალაც აქვს. ამ გარემოებასაც ჰიგიენა ღიძს ყურადღებას აქცევს, რადგან ქარს იმ ჰაეზუდაც ღიძი გავლენა აქვს, სადაც ჩვენ ვცხოვრობთ. მაგალითად, ცხელი ქვეყნებიდან წამოსულს თბილ ქარს სითბო მოაქვს, სინოტიეს აშრობს ანუ ახმობს; ჩრდილოეთის ცივი ქარი კი ჰაეას გვიგრილებს, ხოლო ზღვიდან წამოსული სველი ანუ ნოტიო ქარი ქვეყანასაც ანოტიებს. ყველა ამას, რა თქმა უნდა, ჰაეაზე აქვს ღიძი გავლენა და ჰაეას კი ჩვენს ჯანმრთელობაზე.

იმერეთში, აღმოსავლეთ საქართველოდან რომ ხმელი ქარი დაუბერავს, თუ ხშირად იქმნა—ქვეყანას ღუბავს—ჰაერს აშრობს, ახმობს, კირნახულს აოხრებს და სასუნთქველადაც ძნელი ხდება, ხოლო როცა ზღვიდან, დასავლეთიდან წამოვა ჰაერის ნაკადული (ქარი) სინოტიეს ჰფენს, ყველაფრისთვის კარგია, სიცოცხლე... მაგრამ თუ ზღვიდან ქარი ხშირია, მაშინ-კი გადაქარბებული სინოტიე კირნახულს ალბობს და აღამიანის ჯანმრთელობაზედაც ძლიერ ცუდად მოქმედობს... ის წელიწადია დასავლეთ საქართველოსათვის ყველაფრით ბედნიერი, რა წელიწადსაც ორივე ქარი ხელს უწყობს,

თავის დროზე და ზომიერათაე ჰქრის.—

ამის გარდა ქარს შეუძლიან მაგალითად ჩვენში გაძლიერებული რამე ქარი თან წაილოს, თავიდან მოგვაშოროს; სამაგიეროთ ისიც შეუძლიან, რომ სხვა ქვეყნიდან ჩვენსა გადმოიტანოს, თავს დაგვატეხოს ქირი მთელის თავის ძლიერებით და ვაებით *).

ქარს მაშინაც ღიძი ენება მოაქვს, როცა ქუჩებს და შარა გზებს ჰგვის და მტვრიანი ჰაერით ფილტვებს გვიცხებს.

საქართველოში თითქმის ყველგან გა-

*) რა ასეთი ძადა და უნარი აქვს ქარს, ეს შემდეგი მაგალითებიდანაც სჩანს. მეზღვურთ ღიძი ხანია შემჩნეული ჰქონდათ **წითელი წვიმა** და გერ კი მოესწრათ მიხეზი. ბოლოს აღმოჩნდა რომ ათრაიის უშველებელ უდაზნადან, სახრიდან ქარს გადმოაქვს, 200 კერსის სიშორეზე ერთ გვარი წითელი მტვერი. ჰაერში ატაცებულ ამ მტვერს თუ წვიმა შეხება წვიმის წვეთებს ღუბავს და წითელი წვიმა მოდის. მოსეს რა ისრაელები მოჰყვდა და გზაზე **მანანამ უწვიმა**, კბ სასწაული დღესაც ხდება—ქარი აიტაცებს ხოლმე ბუჩქებიდან მანახს და მერმე წვიმასავით სხვა ადგილას ცვივა. ცარდას მთებიდან გრივადს მტვერი ააქვს ჰაერში და თუ წვიმა შეესწრა—იღებავს, **რძის წვიმა** მოდის. ერთხელაც მოხდა, რა სითბო მინდერკის და ახლო ტყეს ცეცხლი მოკიდა და ბოლის უშველებელი გუნდები დრულებივით ცში ადიოდა. ქარისაც წამოდებულ ბოლის დრუბლების გამო ასის ვერსის მინძილზე სხვა ქვეყანაში **შავი წვიმა** მოვიდა. ცრუ-მორწმუნე ხალხს ეგონათ, რა ახლა კი **მეორეთ მოხვლა მოვიდა**. ასეთი ძაღის ზატრონმა ქარმა რადა გასაკვირველია, რამ სხვა და სხვა გადამდები ქარის ბაცილა-ბატეორა ერთი ადგილიდან მეორეში გადაიტანოს.

ნუწყებულად ჰქრის, მეტადრე ქართლში. ზაფხულში თუმცა ჰაერს გვიგრილებს, მაგრამ როცა დაჟინებული და ძლიერია, ქვიფს გვიფუქებს, მეტადრე მას ვინც ნერვებით ავადობს, ხოლო ზამთრის ქარი სწორეთ რო აუტანელია.

შედარებით ჩვენში სულაც არ იცის დიდი ზამთარი და ყინვა, მაგრამ ქარის გამო კი ყინვისა და სიცივის ძალა მთლად სხეულსა სქვალავს—ძვალსა და რბილში გვიჯდება.—ამგვარად ჩვენში თუ 10—15 გრადუსი სიცივე (ქარის გამო) ძნელად ასატანია, რუსეთში 40% ყინვასაც უძ-

ლებენ, რადგან არამც თუ ქარი, ჰაერი სრულგებით არ ინძრევა, თითქოს ესეც გაყინულიაო.

ქარი, მეტადრე ჩვენში, ათას გვარ სატიკვრების მიზეზად ხდება: მკვალი ანუ ფილტვების ანთება, მუხლებში ქარი ანუ მტეხიარობა საღსრებისა, ხშირად გაციე-ბა და სურდო-ხველა, ინფლუენცა, ყვე-ლა ეს სატიკვრები უფრო ქარიან ზამთარ-ში ვრცელდება.

ილ. ალხაზიშვილი.

3 დეკემბერს 1911 წ.

ქ. ახალ-ქალაქი.

მოკლე საუბარი

ანატომიიდან, ფიზიოლოგიიდან და ჰიგიენიდან

VI.

ახლა მ. მგონია ურიგო არ იქნება ისიც გავიგოთ, თუ რას წარმოადგენს სისხლი, ან რა თვისებისაა იგი: სისხლი ერთნაირი სითხეა. იგი მთელს სხეულს, სხეულის ყოველს ნაწილს და უჯრებს უზიდავს საზრდოს და ართმევს მისთვის უკვე უკარგის და მავნებელ ნივთიერებათა; ამიტომ თუ სხეულის რომელსაში ნაწილს იგი მოაკლდა, იწყება ასეთი ნაწილის შიმშილობა. რასაც შედეგით ამ ასრის განლევა ან სიკვდილი მოჰყვება.

ფერით სისხლი ან ძალიან წითელია და ან მომავო—ეს იმაზედ არის დამოკიდებული, თუ მასში რამდენი მჟავაა—გასინილი. უბრალო, შეუარაღებელი თვალით რომ დახედო სისხლს, იგი თითქმის ერთნაირის ნივთიერებასგან შედგენილი გგონება, მაგრამ თუ მისკროსკოპით გასინჯავ—ნახვ, რომ მასში

რამდენიმე ნაწილია: სისხლას წრობლი ან „ჰლაზმა“ და სისხლის მართულები ან სორსლები. სორსლებიც ყველა ერთნაირი როდია. მაგ. არჩევენ მასში სისხლის წითელ სორსლებს, უფერულსა და ბრტყელ სორსლებს. ეს სორსლებიც სხვა და სხვა თვისებებისა და მოყვანილობისაა. წითელი სორსლება ერთობ რბილი, სათუთი და გამწევა, რის გამოც ისინი ადვილად იცვლიან თვისის სახე-მოყვანილობას და თავის მიმოქცევის დროს ადვილადვე ეგუებიან ბეწვეული მილების სივრცეს. მაგრამ ეს კი უნდა ვთქვათ, რომ ისე მთ განსაკუთრებული მოძრაობის უნარი არა აქვთ. ისინი მხოლოდ სისხლის წრობლის შუაგულში დატოვრებულნი. ამ სორსლების წითელი ფერი დამოკიდებულია ერთ ნაირ ნივთიერებაზე, რომელსაც „ჰემოგლობინი“ ეწოდება. ეს „ჰემოგლობინი“ ხარბად ითვისებს მჟავას და მითი იფლენება. ამ სორ-

სლდების რიცხვი ადამიანის სხეულში მთელი სისხლის ასე 30%—40% უდრას. ან ერთ კუბიკურ მილიმეტრს *). მამაკაცის სისხლში სითი მილიონია. ღედა-კაცებს იგი ცოტა ნაკლები აქვთ. საზოგადოთ მათი რიცხვი დამოკიდებულია სქესზე, წლოვანებაზე, საზრდოებაზე და ქვერზე. სრულ წლოვან და ნაზარტეებ გაჟეკის მეტი აქვს, ვინემ დედაკაცისა, სოფლის მცხოვრებლების მეტი ვინემ ქალაქელებს. ამ სორსლების სიმრავლეზეა დამოკიდებული ადამიანის ფერი და უმეტესს შემთხვევაში მისი ჯანი და ღონეც. ამიტომაც არის, რომ სოფელეებს უფრო წითური და ჟღაჟი ფერი აქვთ, ვინემ ქალაქელებსა, რომლებიც უფრო ხშირად ფერ მკრთაღნი არიან.

სისხლის უფერული სორსლები შენეღულებით უფრო თეთრი არიან და თან დაუღლილი მოძრაობის უნარი აქვთ ბუნებისაგან მინიჭებული, ამის წყალობით იგინი ხშირად იცვლიან თავის სახეს, ძვრებიან სისხლის საღენ მიღების კედლებში და სხეულის ქსოვილებში და ახლა რომ აქ არიან, ზარასხანს იქით იქ ამოჟოფენ თავსა. იგინი თითქმის უოგლეკან არიან. ამას გარდა მათ კიდევ ერთი შესანიშნავი თვისება აქვთ: იგინი უღაზვენ და ინელებენ, როგორც უსულო ზაწაწინტელა ნაწილებს და ნივთიერებათ, ეგრეთვე მიერორგანიზმებს, რომლებიც ადამიანის ჯანმრთელობისათვის მეტათ საშაშარნი არიან. ამასთანავე თითქმის ენოსვა ქქინდეოთ განვითარებული იგინი კარგათ არჩევენ სივს და სხვა ნივთიერებათ, ზოგს გაურბიან, ახლოს არ ეკარებიან და ზოგისკენ კი მიასწრაფიან. მიერობების ჩაელაზა და მონელება სისხლის თეთრ სორსლებს ამ ნაირათ შეუძლიათ: როდესაც სხეულში რომელმე მიერობი ჩაეთეს-

ლება, სისხლის თეთრი სორსლები უნებ იტეობენ ამას, აქეთ მოასწრაფიან და გარს ერტეშიან მიერობს. თვისი ტანადგან გამოუშვებენ ზაწაწინტელა ბუსუსებს, რომელსაც მენიბურებმა ცრუ ფეხები დაარქვეს, ჩაბღუშვეს მას, მიიზიდვეს და შემდეგ თვისი ტანის გარსს შიგნით მოაქნევენ, ამას კი დიდი მნიშვნელობა აქვს ჩვენი სხეულისათვის. ამ სორსლების საშუალებით სხეული თითონვე ებრძვის მასში დამკვიდრებულ საშიშრობას — ავადმოფთობის წარმოშობა მიზეზს და ცდილობს მის თავიდან მოძორებას, თანამედროვე საქეში მენიბურების შენეღულებით კი თითქმის უოგელი ავადმოფთობის გაშენი და წარმოშობი მიზეზი მიერო ორგანიზმშია, ეს დაუძინებელი უხილავი მტერი ადამიანის ჯანმრთელობის და ბენიერებისა. ამ შემთხვევაში სისხლის თეთრი სორსლები ჩვენი სხეულისათვის გონიერ ბუნების მიერ დანიშნულ ნამდვილ მშველ ჯარს წარმოადგენენ. როგორც ზევით ვთქვით, შვეს თუ არა სხეულში მიერობი, თეთრი სორსლები გარს ერტეშიან მას და ცდილობენ დროზე გაზადგურონ და თავიდან მოაშორონ ეს ჩვენითვის საშიშარი არსება. აქვეა ჩვენითვის დაფარული, მაგრამ ჩვენდა სასარგებლოთ მომართული სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა. ერთის მხრით ბეატერები ცდილობენ, რაც შეიძლება მალე გამრავლდენ და თავის შხამით მოწამლონ, როგორც თეთრი სორსლები ისე მთელი სხეული. მეორეს მხრით თეთრი სორსლებიც გაფაციცებით მოძრაობენ, ბეჯათად იჭერენ იმათ, უღაზვენ და ინელებენ. ასეთი შესასანიშნავი თვისებისათვის გამჩენილმა მენიბურმა მენიბურებმა, ამ სორსლებს „მელაზელი სორსლები“ ან „ფაგოციტები“ უწოდა. და სხეულის სასარგებლოთ მომართულ მათ მოქმედებას კი „ფაგოციტოზი“.

*) მილიმიტრი—მეტრის (22 $\frac{1}{2}$ გოჯის) ერთი მეათედი ნაწილია.

ეველა ამას კი დიდი მნიშვნელობა აქვს ჩვენი ჯანმრთელობისათვის. თეთრი სორსლე-

ბი მუდამ ცდილობენ სხეული განსცდელისა-
გან იხსნან; ებრძვიან მასში ჩამოთესილებულ
საშიშროებას, და რაკი ერთხელეუ იმარჯვებენ
ავადმყოფობის წარმოშობა მიზეზზე, ენე-
ვიან მათთან ბრძოლას, და შემდეგც ერევიან
მას თუ ცინიკობა სხეულში კიდევ როდესმე
ასეთმა ავადმყოფობამ შიანდობა დაჰყვიდრება.
ამის გამოც, რომ სხეული იხდის ზოგიერთ
ავადმყოფობას, მერმე აღარ შეეძნება იგი.

ასეთია ჩვენი სხეულისათვის სასხლის ორ-
ნაირი სორსლების დანაშნულება, ერთი უზი-
დავს მას მჟავადს და სხრდოს და მეორე
იცავს მას განსცდელისგან. თუ რას აკეთე-
ბენ შესამე ნაირი სორსლები (პრტყელა სორ-
სლები) ეს ჯერ კიდევ კარკათ ვერ გამოურ-
კვევიათ. საზოგადოთ სასხლი თუ სხეულიდ-
გან გამოვიდა, იგი მაშინვე შედედება და
იკვრება. ამას კი დიდი სარგებლობა მოაქვს
ჩვენთვის სასხლის შეკავების საქმეში. იგი
ადვილებს ჭრადლობიდან ჯერ სასხლის დე-
ნის შეწყვეტას და მერმე ჭრადობის მორჩე-
ნას; რად და რანაირათ ამას შემდეგში დავი-
ნახავთ.

თეთრი სორსლები და სხვა და სხვა ნი-
თერება შემაღენელი ნაწილი ამ მეორე
სითხისა, რომელიც სასხლსავეთ მთელ ჩვენს
სხეულში დადის და რწყავს იმას. ამ სითხეს
წროლი ან ღვიფა ეწოდება. მისა სადენი
მიღები ბადესავით აზის მოფანტული მთელს
ჩვენს ატეხულებაში, აქვს ამას აგრეთვე თავი-

სი ჯირკვლებიც. ზოგი მათგანის ნახვა თქვენც
ადვილად შეგიძლიათ, მაგ. კისერში, იდლიებ-
ში და ზაფხვში, სადაც მათ საზრდულები
ეწოაებათ და სხვაგან. სშირად, ავადმყოფო-
ბის დროს, ეს ჯირკვლები შეუსივლებიან ხოლ-
მე აღამიანსა. განსაკუთრებით სშირათა აქეთ
იგი გასივებული სუსტი ატეხულების ბავშვებ-
სა და ამ შემთხვევაში ძალა-უნებურათ იპურ-
ბენ ჩვენს ყურადღებას.

ღვიფა რძესავით თეთრი ფერისაა, წარ-
მოადგენს საჭმლისაგან შემზადებულს და ნა-
წლევიადგან მესრუტულ სითხეს—წლას,
რომელიც აქიდან გულის მარჯვენა წინ გულ-
ში მიდის, შემდეგ სასხლში გარეული ჯერ
ფილტვებში, და მერმე გულის მარცხენა გო-
ჭობის მოქმედების გამო მთელს სხეულს
დაუვლის.

ამ ნაირთ შინ ხედავ, ჩემო მეგობარო,
რომ ჩვენს ატეხულებაში ყველაფერი დიდის
ჭკუით და მოფიქრებით აზის მოწყობილი,
რომ აღამიანის არსებობას თემცა ეოველ ფე-
ხის გადადგამზე კლის საფრთხე, მაგრამ
თვით ბუნებამ ისე დარჩა მასში უოველი
ძალეობი, რომ უმეტესს შემთხვევაში სხეული
იმარჯვებს არსებობისათვის ატეხილ ბრძოლა-
ში. აღამიანის მოკალეობა თავის გონიერი
ქრევით ხელი შეუწევს ამ გამარჯვებას...

ექიმი ვ. გ. ლოსხაბერიძე.

(შემდეგი იქნება)

ალზრდის ძირითადი ტრაგედია და

აქსეპირებულად კალაპოზიკა

I.

ვინც ოდნავ მაინც ჩაკვირვებია პედაგოგიური პრაქტიკის ბუნებას, მან ალბათ იცის ყველა ის ოღრო-ჩოდრო, რომელიც ასე მდიდრულია და უხვი ხელით არის მის ზესკნელზე გაფანტული. მაგრამ მათ შორის არც ერთი არ არის ისე შავი და ბნელი, ისე საშიში და სახიფათო, როგორც ერთი. იგი პედაგოგიური პრაქტიკის თვით შუაგულშია ამოთხრილი, და ამიტომაც არის, რომ მასთან ანგარიშის გასწორება ყველას უხდება.

ჩვენ სახეში გვაქვს ის უფსკრული და ის უძირო ზღვა, რომელიც აღმზრდელისა და ასაზრდელის მისწრაფებათა შორის ჩაუღებულა და მათს ძირითად გაუგებრობას საფუძვლად უდევს.

როგორია აღმზრდელის მისწრაფება? ეს ჩვენ უკვე ყველას მოგვეხსენება. იგი ალზრდის ობიექტის მოზარდის კეთილდღეობის გაშქდათ მოდის, მისი კეთილდღეობას ესწრაფვის. აი მისი მიზანი. მოზარდიც თავის კეთილდღეობისაკენ ილტვის, მაგრამ იმავე დროს აღმზრდელს გაუბრუნის, მის სურვილებს არ ემორჩილება. რა არის ამ საკვირველი მოვლენის მიზეზი? აშკარაა, ალზრდის პროცესის ორ მომენტს, აღმზრდელსა და მოზარდს სხვა და სხვა ნაირათ აქვთ კეთილდღეობა წარმოგენილი. ერთი სულ სხვა შინაარ-

სით ავსებს ამ ცნებას, და მეორე კიდევ სხვით.

როგორ უნდა ესმოდეს კეთილდღეობა პირველს? რას უნდა აფასებდეს იგი პიროვნებაში და რას უნდა ესწრაფოდეს იგი აქტიური მომენტი ალზრდაში. იგი მატარებელია განსაკუთრებული იდეალებისა, რომელთა სინამდვილეთ გადაქცევასაც ის თავის მოღვაწეობის დანიშნულებათა სთვლის. მაგრამ როგორი ხასიათის უნდა იყოს ეს იდეალები?

ალზრდა რთულს საზოგადოებრივ ერთეულს გულისხმობს. სადაც არ არსებობს საზოგადოება, იქ არც ალზრდა იქნება, და სადაც სუსტია საზოგადოებრივობა, იქ ალზრდის პრაქტიკაც ძნელათ თუ გასცილდება ოჯახის ვიწრო ფარგლებს. ამის დამტკიცება ადვილია, როგორც ლოდიკურად ისე ისტორიულათაც. ჯერ ისიც საკმარისია, რომ ალზრდის მცნება ორ მომენტს თხოულობს, რომელთა ურთიერთ გაჯლინაც ჰქმნის მას პირველი არის აღმზრდელი და მეორე ასაზრდელი. მაშასადამე ალზრდა წმინდა და ინდივიდუალური ცნება ვერ იქნება.

ამ ორ მომენტს შორის ერთი აქტიურია და მეორე პასიური; პირველი მოქმედობს და მეორე ამ მოქმედებას განიცდის. პირველის მოქმედება საკუთარი მოტივებით ხელმძღვანელობს და მეორეს სურვილთ ყურს არ ათხოვებს. ეს მო-

ტივები, როგორც ერთად ერთი მიზეზი აღმზრდელის მოქმედებისა, თვით **აღზრდის მიზანი** წარმოადგენს. მაშასადამე მიზანი აღზრდისა აუცილებლად აღმზრდელის საკუთარ კუთვნილებას შეადგენს.

მაგრამ რა სახისაა აღმზრდელის ის მოტივები, რომელნიც აღზრდის მიზნობას სწევენ?

პირველ ხანებში, როდესაც საზოგადოებრივობა ჯერ კიდევ ვერ იყო სამართ განვითარებული, აღმზრდელი მამა ან დედა იყო. და იგიც თვისი შვილის აღზრდის დროს მხოლოდ თვისი საკუთარი ოჯახის ინტერესებით ხელმძღვანელობდა. მას სურდა, მისი ბავშვი სასარგებლო ადამიანი გამოსულიყო იმდენათ თავისთვის არა, რამდენათ მთელი ოჯახისათვის და ბავშვის კეთილდღეობას იგი სწორეთ ოჯახის კეთილდღეობაში სჭერტდა. იგი მას, როგორც ოჯახის წევრს ესმოდა. ასე შეაქცია ზურგი პირველ ყოფილ ხანებში აღზრდამ პიროვნების სწრაფვით და ასე დაემქვემდებარა იგი იმ თავითვე გარეშე მოსაზრებათ.

ასე იყო მაშინ, მაგრამ ასეა დღესაც, სადაც კი საზოგადოებრივობა ნაკლები ტემპით მიიწევს წინ. მშობელი ბავშვსა ზრდის და ამ აღზრდაში იგი ბავშვის კეთილდღეობის მაგიერ საკუთარი ოჯახის ინტერესებით ხელმძღვანელობს.

მაგრამ განვითარებულ საზოგადოებაში ადამიანი ოჯახის კედლებს გარდალახავს და შემადგენელ ნაწილათ უფრო რთული ერთეულის სხეულს ედულება. იგი წევრი ხდება საზოგადოებისა, სახელმწიფოსი. და მისი აღზრდა ოჯახის ფარგლებს უსხლტება და საზოგადოების ან სახელმწიფოს სპეციალურის პედაგოგიურ დაწესებულებებში, სკოლებში სრულდება. ამით აღზრდის მიზნებიც თავის ოჯახურ

ელფერსა-ჰპარავს და სახელმწიფოსა და საზოგადოების ინტერესებს ემორჩილება.

ასე იღებს აღზრდა სოციალურ ხასიათს. ასე ჰპარავს იგი პიროვნებასთან კავშირს.

თუ ყველა ეს მართალია, თუ აღზრდა იმ თავითვე პიროვნულ ელფერს მოკლებული იყო, თუ იგი მუდამ რთული ერთეულის, ოჯახისა და საზოგადოების ინტერესების სამსახურს ეწეოდა, მაშინ აშკარაა, რომ ის, რაც აღმზრდელის შეხედულებით კეთილდღეობასა და ბედნიერებას წარმოადგენს, ასაზრდელის რწმენით ხშირათ უბედურობა და წამება იქნება; და რაც აღმზრდელისათვის სასურაფო და სალტოლეგლია, ის ასაზრდელისთვის საშიში და სახიფათო იქნება. აღმზრდელი, სოციალური თვალსაზრისით სჭერტს ამ კეთილდღეობას და ასაზრდელი კი თავისი საკუთარი ინტერესების მხრით, ინდივიდუალურათ.

ასეთია ის რადიკალური ბოროტება, რომელიც შუაზე ჰობს აღზრდის პროცესს და მისთვის აუცილებელ ჰარმონიაში იმ თავითვე დისონანსი შეაქვს.

ეს ბოროტება ძირითადია და ამიტომ ყოველ აღზრდას ახლავს თან; ოჯახის ფარგლებში იქნება იგი ნაწარმოები თუ სკოლაში, — ეს სულ ერთია, — ჩვენი ყველგან ერთსა და იმავე ბოროტებასთან გვექნება საქმე.

თანამედროვე პირობებში ჩვენი ახალგაზრდობის აღზრდამ განსაკუთრებული, აუცილებელი სახე მიიღო, დღეს ჩვენთვის სავსებით წარმოუდგენელია ისეთი აღზრდა, რომელიც სკოლის მღუღეთა გარეშე სრულდებოდა. დღეს სკოლა აღზრდის აუცილებელ ეტაპათ გადიქა! ამით კი იმ ძირითად ბოროტებას კიდევ ახალი მიემატა. მაგრამ რაში მდგომარე-

ობს ეს ახალი ბოროტება? სკოლის უმთავრესი და აუცილებელი თვისება ის არის, რომ იგი ესეთ ნიშნულს ქმნის, რომელსაც მრავალ პიროვნებას უქვემდებარებს, და ამით შესაძლო ეკონომიას აღწევს. იგი მიზნით ისახავს განსაკუთრებული ცოდნის პროგრამას და მრავალ შეიგირდს ერთსა და იმავე დროს და ერთიანსა და იმავე საშუალებით ამ პროგრამას ათვისებინებს. იმას კი არ ჰკითხულობს, არის თუ არა შესაძლებელი სხვა და სხვა ფერი ინდივიდუალური თვისებებით აღჭურვილი პიროვნება ერთ ყალიბში გავაღოთ, ერთსა და იმავე მოთხოვნილებას დაუქვემდებაროთ. არა, კიდევ რომ სურდეს სკოლას მრავალ ინდივიდუალურ თვისებათა სახეში მიღება და სწავლების დროს პრაქტიკაში გამოყენება, იგი ამას მაინც ვერ შესძლებს. უნდა იქნას პრაქტიკაში პასუხი ამკარავი: განა შესაძლებელია იქ ყოველი თითოეული პიროვნების თვისებათა და ინდივიდუალურ მოთხოვნილებათა ყურის-გდება და ყველა ამისთვის ანგარიშის გაწევა, სადაც თვით საქმის ორგანიზაცია ამას ძირიანათ ეწინააღმდეგება?

სკოლა ვითარებითად პირის-პირ უდგია ასეთ ანგარიშის გაწევის შესაძლებლობას. იგი მოითხოვს ერთ დროულათ ერთისა და იმავე მასალის გადაცემას მრავალი პიროვნებისათვის. ერთი და იგივე მასალა ერთსა და იმავე დროს მრავალ პიროვნებას ხომ მხოლოდ ერთი განსაკუთრებული საშუალებით გადაეცემა! მათი პირადი თვისებანი კი სულ სხვა და სხვა მასალას თუ არა, სხვა და სხვა საშუალებით გადმოცემას მაინც მოითხოვენ.

სიანს, სკოლა უკვე თავისი ძირითადი თვისებით ეწინააღმდეგება სწავლების

დროს მოწაფეთა ინდივიდუალურ თვისებათა სახეში მიღების შესაძლებლობას; სიანს. იგი ამ მხრით არ წარმოადგენს ისეთ წინადაგს, სადაც შესაძლებელია პირად თვისებათა გახარება და გაძლიერება; პირიქით, იგი ჰკლავს ასეთ თვისებებს და ყველა აღამიანს ერთი სახით ჩამოყალიბებას უქადის. ამ მხრით თანამედროვე შვილის განათლება ფაბრიკის წარმოებას წარმოადგენს, რომელიც უპიროვნო და უსახო ეგზემპლიარების წარმოშევაში ვარჯიშობს.

ამით სკოლაში თავიდანვე ერთგვარი წინააღმდეგობა ჩნდება, რომელიც აღმოზრდელის მოქმედებასა და ასაზრდელის მისწრაფების შორის იჩენს თავს.

რაში მდგომარეობს ეს წინააღმდეგობა? მასწავლებელი ბავშვის გონებრივი განათლებისაკენ მიილტვის; მაგრამ სკოლაში მას მრავალ მოწაფესთან აქვს საქმე. ამიტომ იგი იძულებულია თავისი მიზნის მისაღწევით მხოლოდ ერთი გზა აირჩიოს, ერთი საშუალება იხმაროს, რომელსაც სახეში მუდამ ყველას ინტერესი, ყველას გემოვნება ექნება. ეს გარემოება კი შეუძლებელ ჰყოფს, რომ ყოველი თითოეული მოწაფე კმაყოფილი იყოს იმ სწავლების წესით, რომელიც ყოველ სკოლაშია აუცილებელი. ყველა აქედან აუცილებელი ხდება ძალა დავატანოთ ბავშვს, რომ იგი სწავლების საერთო წესს დაემორჩილოს და ამ სახით გარედან ნაჩვენებ გზას დაადგეს. ძალდატანება კი თავისუფალ სურვილს, ინტერესს, გატაცებას ჰკლავს; უამისოდ კი შრომა ნაყოფიერი არას დროს არ იქნება. ამიტომაც არის, რომ თანამედროვე სკოლის განათლება ფრად ვიწრო, შემოფარგლული ხასიათის არის; და საზოგადო გონების განვითარებისთვის ხშირათ

სრულებით უნაყოფოთ, უგავლენოთ რჩება ის, რაც რვა-ცხრა წლის განმავლობაში ასეთი ოფლის ღვრით და ხშირათ ზეადამიანური ენერგიით შეგითვისებიათ, გადაგიტეპავთ, მაგრამ საკმარისი სიმტკიცით მაინც ვერას გზით ვერ აღგიბეჭდავთ თქვენს მესხიერებაში.

დიახ, მხოლოდ ეს ძალდატანება არის, რომ მოსწავლეს ინტერესსა და აღფრთოვანებას უკლავს და ამიტომ მისს სკოლაში დეკარტულ ენერგიას უნაყოფოთ სტოვებს.

ვის არს გაუფლია თანამედროვე სკოლის განათლების გზა. მაგრამ ვინ არ იცის იმავე დროს, რომ ამ ნარ-ველით მოფენილ გზაზე სრბოლა თითქმის ყოველთვის უმიზნო აღმოჩენილა და ჩვენი ცნობიერების ზრდაზე საკმარისი გავლენა არ მოუხდენია. ეს ყველამ იცის, და ამიტომაც არის, რომ უმეტეს ნაწილათ ჩვენ სკოლაში შეთვისებულ ცოდნას ასე აღმაცრათ ვუყურებთ და ნამდვილს გონებრივ განვითარებას მხოლოდ ისეთ შევირდებში ვეძიებთ და ვაოულობთ კიდევ, რომელნიც სკოლაში სასწავლო საგნებს იმდენათ არ ეტანებიან, რამდენათაც გარეშე წიგნების კითხვას. ეს გასაგებიც არის, ვინაიდან სკოლის საგნებისადმი ინტერესი ბავშვს უმეტეს ნაწილათ არა აქვს, გარეშე წიგნების კითხვას კი თავისი ინტერესის ძალით ეტანება, და ამიტომ, ძალიან უსისტემოც რომ იყოს იგი, ბავშვის ცნობიერებაში საგრძნობ რეზულტატს მაინც სტოვებს.

ასეთია სწავლება სკოლაში. მაგრამ არც აღზრდა არის უკეთეს მდგომარეობაში. მასაც ისეთსავე ნიადაგზე უხდება მოქმედება, როგორც სწავლებას, და ამიტომ ისიც ისეთსავე ნაყოფიერებას იჩენს, როგორსაც სკოლის პირობებში ნაწარ-

მოები სწავლა-განათლების საქმე. სხვაფრივ შეუძლებელიც არის. მაართაც, როგორ შეიძლება მოზარდმა მისს საკეთილდღეოთ მიმართული მოღვაწეობა აღმზრდელისა შეიგნოს და ღირსეულათ შეაფასოს? აღმზრდელს ხომ ასეთ შემთხვევებში სულ სხვა მოსაზრებანი ამოქმედებენ, ვიდრე ისეთები, რომელნიც ამ წამს მოზარდს ინტერესებენ.

ეს უკანასკნელი თავისი პირადი ინტერესების მცველი-დარაჯია, იგი მათ ემსახურება და სხვისაგანაც ნათესაშესაზღვრს მოითხოვს. მაგრამ მას არც ეს აკმაყოფილებს. შეიძლება თქვენ მხოლოდ მის ინტერესებს ემსახურებოდეთ, და ნამდვილი ასეთი სამსახური მოითხოვდეს, რომ სწორეთ დღევანდელი წუთიერი სიამოვნება მომავალი ხანგრძლივი კეთილდღეობის უზრუნველყოფას ზეარაკათ შესწიროთ. შეიძლება ეს პირდაპირ აუცილებელი იყოს მისივე პირადი მომავალი კეთილდღეობისათვის. ასეთ შემთხვევაში გონიერება მოითხოვს, მყობადი აწმყოს შესწიროთ, მცირე სიამოვნება დიდსა და ხანგრძლივ კეთილდღეობას ანაცვალოთ. მაგრამ მოზარდი სულ სხვაგვართ ფიქრობს და სულ სხვას მოითხოვს. მას მომავალი არა სწამს და მას აწმყოს ვერასდროს და ვერაგზით ვერ ანაცვავლებს. იგი მომენტით სცხიარობს და მომენტის მონაა. ამიტომ იგი ერთი წუთითაც კი არავის დაუთმობს თავისს აწმყოს მთელი მისი სიამოვნება—არა სიამოვნების გრძნობებით—და მუდამ სასტიკი მოწინააღმდეგე იქნება ყველა იმისი, ვინც ამ მხრით მისს ბუნებრივ სურვილთა განწყობილებას წინ გადაეღობება.

აღმზრდელი კი მთელი თვისი აღმზრდლობით, მზრუნველობით ძირიან-ფესვით-

ნათ პირისპირ ეჯახება მოზარდის ასეთ განწყობილებას.

ჯერ ერთი ის გაიხსენეთ, რომ აღმზრდელმა კიდევაც რომ მხოლოდ თითოეული პიროვნების კეთილდღეობის დამკვიდრება დაისახოს თავის ერთად ერთ მიზნათ იგი მაინც ვერ შეურიგდება მოზარდის სურვილთა განწყობილებას, და მასთან ბრძოლა მისთვის მაინც აუცილებელი იქნება.

რატომ? პასუხი ყველასათვის თვალსაჩინოა. ყოველი ადამიანის ცხოვრება მით არის ცხოვრება, რომ იგი მუდმივ მოძრაობაშია და მუდმივ ცვლებადობას განიცდის. ის, რაც დღეს ერთ როლს თამაშობს მისთვის, ხვალ სულ სხვა სახით ევლინება მას; ის, რაც დღეს მხოლოდ სიტკბო-სიამეს უმზადებს მას, ხვალ ტანჯვა-ვაების წყაროთ ექცევა, ამიტომაც არის, რომ ყოველ ადამიანს ცხოვრება ყოველთვის საბედისწერო ამოცანის სახით უდგება თვალწინ; მისი ახსნა ისევე აუცილებელია მისთვის, როგორც თვით ცხოვრებისადმი ლტოლვილების ინსტიქტი არსებობისათვის.

საქიროა გამოცდილებით გავარჯიშებული გონების თვალით გაქვერტა და გაზოგვა, დაკვირვებით აწონ-დაწონვა და შეფასება ყველა იმ ღირსებულებისა, რომელიც აქვს ადამიანის ცხოვრებისათვის ყოველს თითოეულ მოვლენას. ამ მუდმივ აწონ-დაწონვაში და შეფასებაში ბოლოს ყოველთვის აშკარა ხდება, რომ ერთი რომელიმე სურვილი, რომელიც დღეს ჩვეთვის მნიშვნელოვანი უნდა იყოს, ზეარაკათ ეწირება ჩვენი მომავალი კეთილდღეობის საქმეს. ეს აუცილებელი მოვლენაა.

აღმზრდელის უწმინდესი მოვალეობა მომავალი თაობის ბედის გაქედვაა. დღეს

კი მას საქმე აქვს მცირე წლოვანთან, რომელიც მხოლოდ მასალას წარმოადგენს მომავალი ადამიანის შემუშავებისათვის. ამიტომ, როდესაც მცირე წლოვანის წუთიერი სურვილ-მისწრაფებანი მომავალი დასრულებული ადამიანის ინტერესებთან კოლიზიაში ვარდებიან, აღმზრდელი ყოველთვის ვალდებულია პირველნი მეორეს დაუქვემდებაროს და ამ გზით აწმყა მომავალს ანაცვალოს. იგი ხომ მომავალს ჰქმნის! მას როგორ შეიძლება, მან თავისი მიზანი ყოველი წამოკრილი სიძნელის წინაშე უკუაღდოს, ან დაივიწყოს? ამიტომ ხდება, რომ ფაქტიურათ ყოველი აღმზრდელი მუდამ მოზარდის მომავალი ინტერესებით ხელმძღვანელობს და აწმყოს მუდამ მას ანაცვალავს.

მოზარდი კი, როგორც ვიცით ამ გარემოებას ვერ შერაცხება. მას და აღმზრდელს შორის მტრული განწყობილება მკვიდრდება. ეს მტრული განწყობილება, ეს ანტაგონიზმი რადიკალური ხასიათის არის. იგი იმ ძირითადი გაუგებრობით იკვებება და იზრდება, რომელიც ღრმა უფსკრულის სახით ედება აღმზრდელისა და მოზარდის ცნობიერებათა შუა.

მაგრამ განა მართა მოზარდის მომავალი კეთილდღეობით ხელმძღვანელობა ახასიათებს აღმზრდელის მოქმედებას? მას საზოგადოთ არ შეუძლიან ყოველი თითოეული პიროვნების ინტერესით იხელმძღვანელოს იქ, სიდაც მას საქმე ასთანა და ათასთანა აქვს. ზნეობრივი აღზრდა კი ისეთი ბუნებისა და ხასიათის არის, რომ მას აუცილებლათ თითოეულ პიროვნებასთან უხდება საქმის დაქერა. ეს აშკარაა, ვინაიდან თვით ზნეობრივობის სფერო ისეთ წმინდა პიროვნულ განცდათ ეხება, როგორიცაა ნებისყოფობის დისპოზიცია. სულ სხვაა სწავლება; იგი არ

არის ასეთი პიროვნული ხასიათის; იგი უფრო ობიექტური ბუნებისაა, ვინაიდან მას საქმე ჩვენი ცნობიერების ობიექტურ ელემენტთან, გონებასთან აქვს. ამიტომ აშკარაა, რომ იმდენათ, რამდენათაც ზნეობრივი აღზრდის სფეროში, არსად არ იქნება საგრძნობი ის პიროვნებისადმი იძულებული უყურადღებობა, რომელიც სკოლაში მოღვაწე აღმზრდელის მოქმედებას ახლავს თან.

მაგრამ ჯერ გავარკვიოთ, რათ არის სკოლის აღზრდის პირობებში პიროვნებათა ინტერესების სახეში მიღება და მხოლოდ მით ხელმძღვანელობა შეუძლებელი? აშკარაა, რომ ამის მიზეზი ისევ იმ მრავალრიცხვანობაში უნდა ვეძიოთ, რომელიც სკოლას ახასიათებს. სკოლაში ხომ ერთ პიროვნებასთან არა გაქვს საქმე! იქ ასსა და ათასს უნდა გაუწიო ანგარიში; მაგრამ როგორ? ყველას საერთოდ? ეს რომ ასე ყოფილიყო, მაშინ არც რაიმე სიძნელეს ექნებოდა ადგილი. მაშინ მრავალ-რიცხვიანობას მნიშვნელობა აღარ ექნებოდა და იგი აღმზრდელიც ყველას საერთოდ ისე მოეპყრობოდა, როგორც ერთს. ასეთ მოვლენას, მაგალითად, ადგილი აქვს ყაზარმაში. ჩვეულებრივით ოფიცერი ისე ეპყრობა ათასს ჯარის-კაცს, როგორც ერთს, რადგანაც მას ყველგან ერთდროულათ აქვს საქმე. სულ სხვაა სკოლა. აქ მართალია ბევრთანაა გვაქვს საქმე, მაგრამ ყველასთან ერთად და ერთბაშით კი არა, — საითთაოდ. ეს გარემოება კი გარდუვალ სიძნელესა ჰქმნის.

მაგრამ რაში მდგომარეობს ეს სიძნელე? ვთქვათ თქვენ, როგორც სკოლის აღმზრდელი, რაიმე განკარგულებას ახდენთ. რასაკვირველია, აუცილებელი მოთხოვნილება ყოველი ზნეობრივი აღზრ-

დისა, მისი აღფა და ომეგა, იმ განსაკუთრებული დისპოზიციის ან განწყობილების შემუშავება არის, რომელსაც ჩვენ ვაღდეგულები გრძნობის სახელით ვიცნობთ. ამიტომ აშკარაა, თქვენ მოითხოვთ, რომ დასახელებული განკარგულება ყველამ სისწორით დასრულოს. მაგრამ მოსალოდნელია, რომ ბევრი თქვენს განკარგულებას წინ აღუდგება, ბევრი სიხარულით აუვლის მას გვერდს, თუ კი ეს როგორმე შესაძლებელი იქმნება. ამით კი იგი თავისი ვალდებულების წინააღმდეგ წაა და მაშასადამე ერთგვარ დანაშაულის ჩაიდენს.

რათ ჩადის იგი დანაშაულს? ამის განმარტება და გაგება ძნელი არ არის. მართლაც, თქვენი განკარგულება ხომ ერთისთვის არ იყო შექმნილი. იგი რამოდენიმე პირისათვის ან მთელი სკოლისათვის იყო განჭრახული. მაშასადამე იგი თითოეული პიროვნების ინტერესსა და ბუნებას სახეში არ ღებულობდა; ან კი როგორ უნდა მიეღო, როდესაც მას ყველაზე უწინარეს მთელი სკოლა აინტერესებდა? ამიტომ ბუნებრივით უნდა ჩათვალოს ის მოვლენა, რომ ყოველი თითოეული პიროვნება სიხარულით ეცდება გვერდი აუხვიოს ისეთ განკარგულებას, რომელიც პირადათ მის ინდივიდუალურ ინტერესებსა და სურვილებს არ შეეფერება. ამგვარათ გამოდის, რომ ყოველი თქვენი განკარგულება, როგორც კი უნდა იყოს იგი, რაკი მთელ სკოლას შეეხება, ყოველს თითოეულ მოწაფეში აუცილებლათ მოწინააღმდეგეს პოულობს.

ასე იბადება შინაგანი წინააღმდეგობა, ერთგვარი ანტიიზმია: **ზნეობრივობისადმი მისწრაფება სკოლის ზღუდეშორის-უზნეობას იწვევს.**

მაგრამ წავიდეთ ქვევით! დანაშაული სასჯელს თხოულობს, მაშასადამე თქვენთვის პირდაპირ აუცილებელია მოწაფეთა დასჯა ისეთ შემთხვევებშიაც კი, როდესაც მათ სხვაგვარათ მოქცევა არც კი შეეძლოთ, — როდესაც მისი საქციელი პირდაპირ აუცილებლობით იყო ნაკარნახევი. შესაძლებელია, რომ ყოველს თითოეულ მოწაფეს ასეთ შემთხვევაში არავითარი დანაშაული არ მიუძღოდეს, და ამ გვარათ მისი საქციელი **თავისთავად** არ იყოს სასჯელის ღირსი. მაგრამ რაკი იგი სკოლის წევრია და რაკი მან სკოლისთვის შეძენილ წესს გვერდი აუხვია, ამიტომ იგი აუცილებლათ უნდა დაისაჯოს; წინააღმდეგ შემთხვევაში, შესაძლებელია ყოველმა ცალკე მოვლენამ დანარჩენთათვის კუდი მაგალითობა გასწიოს, და ამ გზით საყოველთაო წესის დარღვევა სისტემით გადაიქცეს.

ამგვარათ გამოდის, რომ შესაძლებელი ყოფილა ისეთი მოვლენა, როდესაც აღმზრდელი იძულებული ხდება უსამართლობა ჩაიდინოს, რომ ამით მეტო სამართლიანობა დაამკვიდროს.

რაკი ზნეობრივი აღზრდის შესახებ დავიწყეთ ლაპარაკი, უადგილო არ იქნება, აქ მკითხველის ყურადღება ერთ გარემოებას მივაქციოთ, რომელსაც ისეთივე მნიშვნელობა აქვს, როგორც სკოლის აღზრდის დასახელებულ თვისებათ. ყოველი აღზრდა მომავალს ემსახურება. იგი ამიტომ, ზნეობრივ სფეროში მაინც, დღევანდელი მომენტით კი არ ხელმძღვანელობს; მას სახეში მუდამ მომავალი აქვს. აქედან აშკარაა, რომ ყოველი აღზრდის თვალსაზრისით მხოლოდ იმდენათ აქვს ბავშვის რომელსავე საქციელს მნიშვნელობა, რამდენათაც იგი მისს ბუნებას, ნორმალურ განწყობილებას, დისპო-

ზიციას, ხასიათს იმუშავებს. ამიტომ ყოველი საქციელი ბავშვისა მხოლოდ ხასიათის შემუშავების თვალსაზრისით განიხილება; იგი მარტო-მარტო **ფორმალურათ** შეფასდება. მატერიალურ თვალსაზრისს იქ არავითარი აღვილი არა აქვს. მაგალითი ნათლად გვაჩვენებს, რომ ჩვენ არ ვსცდებით. ვსთქვათ, ბავშვმა სიცრუე სთქვა, თუმცა ამით მას არავისთვის არავითარი ვნება არ მოუტანია. ყოველი ნამდვილი აღმზრდელი ვალდებულია ამისთვის ბავშვი დასაჯოს და მას შთაავიანოს, რომ დანაშაული ჩაიდინა. რისთვის? ბავშვის საქციელს თავის-თავათ ხომ ნამდვილი დანაშაულის სახე არა აქვს? არა, მაგრამ ადამანის ხასიათი წერილსა და უმნიშვნელო მოვლენებში ვითარდება; ამიტომ შესაძლებელია ამით ბავშვს ერთგვარი დისპოზიცია, ერთგვარი განწყობილება სიცრუისადმი შეუქმნავდეს. ასეთი დისპოზიცია ბოლოს და ბოლოს მას მაინც საგრძნობ დანაშაულს ჩაადენიებს.

ამგვარათ გამოდის, რომ აღზრდის ზნეობრივი ფილოსოფია და ჩვეულებრივი ცხოვრების, სულ სხვა და სხვა ყოფილა. იგი არსებითად **რიგორისტული** ხასიათის უნდა იყოს. რიგორიზმი კი ყოველთვის ეწინააღმდეგება ჩვეულებრივი ადამიანის გრძნობა-სურვილთა განწყობილებას. ამიტომ იგი აუცილებლათ ერთგვარს საწინააღმდეგოსა და მტრულ განწყობილებას იწვევს მის აღმსრულებლისადმი. მოზარდისა და აღმზრდელის კავშირი ამგვარათ მტრულ ხასიათს ღებულობს.

II

ამგვარათ ჩვენ ვხედავთ, რომ აღზრდის ხანა, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, როგორც სკოლაში, ისე სკოლის გარეთ

ერთი განსაკუთრებული თვისებით ხასიათდება. და ეს თვისება ყველგან მასში მდგომარეობს, რომ აღმზრდელსა და მოზარდს შუა მუდამ ერთგვარი განწყობილება მკვიდრდება, რომელიც თანხმობისა და ერთსულოვანობის მაგიერ, ქიშპსა და განხეთქილებას ჰბადებს.

აღმზრდელი თავისს მიზნებს ელტვის, და ასაზრდელი თავისას, პირველი მეორეს ვერა სცნობს და მეორე პირველს. ასე იბადება და იზრდება ერთგვარი **გაუგებრობა**, რომელიც აღზრდის სუბიექტობიექტის ურთიერთობაში იჩენს თავს. და იმ გარდუვალ ტრაგედიას, რომელიც ყოველ აღზრდაშიც მარბია, სარჩულათ ედება.

გიგრძენიათ თქვენ მისი სიმწვავე? თუ ოდესმე ბედს აღმზრდელობა ურგუნებია, მაშ იგი თქვენთვის უცხო არ იქნება. ალბათ სწორეთ მან გაიძულათ, ეს სიმპატიური მოღვაწეობა გვერდზე გესროლათ! მაგრამ შეიძლება დღესაც აღმზრდელის მძიმე უღელს ეწვეოთ? ამ შემთხვევაში თქვენთვის* ეგ ტრაგედია ნამდვილი აქტუალური განცდა იქნება. საკმაოა ოდნავ მაინც ჩაუფიქრდეთ მას, რომ მთელი მისი სიღრმე იმ წამსვე იგრძნოთ. იგი ყველასათვის აუტანელია, ყველასათვის თავბრუს დაშხვევია. ამიტომ ძნელია შეხედეთ ისეთ მასწავლებელს, აღმზრდელს, რომელიც თავისი სამოქმედო ასპარეზით საესებით კმაყოფილი იყოს.

თქვენ მუდამ მრავალი სიტყვა გაქვთ მზათ ყველა იმ ვეებერელა მნიშვნელობის შესახებ, რომელიც ახალგაზრდობის აღზრდას ახასიათებს.

აღზრდა, ეს ხომ კაცობრიობის მომავალი ბედის ჰედვაა! ამბობთ თქვენ: მაშ ეს უდიდესი სამოქმედო ასპარეზი ყოფილა ყოველი გულწრფელის, სოცია-

ლური ხასიათის ინტერესებით გატაცებული ადამიანისთვის. კაცობრიობის ბედის მქედელი,—ამაზე უფრო წარმატცი პერსპექტივის წარმოდგენა არც კი შეიძლება.

ყველა ეს ურიცხველერ სმენია აღმზრდელს. მაგრამ დღეს, როდესაც მან აღზრდის პრაქტიკის მთელი სიტკბოსიმწვავე თვითონ განიცადა, მან უკვე კარგათ იცის, თუ რას ნიშნავს ეს წარმატაცი ბედის მქედლობა. და ამიტომაც არის, რომ ასეთი ფრაზების მოსმენა ხშირათ მისს სახეზე ირონიულ ღიმილს იწვევს ხოლმე. მას უკვე აღარ სწამს თავისი პროფესიის სიდიადე. გამოცდილებამ, პრაქტიკამ იგი მოსტება და ფერადი სურათების მაგიერ თვალწინ მწარე სინამდვილე დაუყენა,—მომავალი ბედნიერების გამქედის მაგიერ იგი მოზარდთათობის უბედურების წყაროთ შეიქმნა. იგი გრძნობს ამას, და ამიტომაც არის, რომ მისს მოქმედებას მოდუნება, უენერგიობა, უგულობა, ძალდატანება ეტყობა. იგი ყოველ წუთს მზათ არის ხელი გაუშვას თავის პროფესიას და ბედი სხვაგან ეძიოს.

მერე რა არის მიზეზი ასეთი ახირებულო მოვლენისა? რათ ჰქრება გულში მოდებული, იდეალებით აგზნებული ცეცხლო, როგორც კი დაუახლოვდება იგი პრაქტიკას, სინამდვილეს? საიდან იზრდება ამოდენი უილაჯობა და ურემდლობა? დაუკვირდით და პასუხს თქვენ თვითონ იპოვით. მართლაც! განა ყველასათვის აშკარა არ არის, რომ ასეთი მიზეზი მხოლოდ და მხოლოდ იმ რადიკალურ გაუგებრობაში უნდა ვეძიოთ, რომლის შესახებაც ზევით მოვახსენეთ? აღმზრდელს თან მოაქვს თავისი მიზნები და აღზრდის პროცესიც მისთვის მხოლოდ ამ მიზნების

ცხოვრებაში გატარებას წარმოადგენს. მოზარდი მთელი თვისი ენერგიით ეწინააღმდეგება აღმზრდელის ასეთ მოქმედებას, მას არ სურს ის უცხო ნერგი თვისი სულის შინაარსში გადმოირგას და იქ გაახაროს.

ასე ეხლემა იდეალი სინამდვილეს, და გამარჯვებაც ყოველთვის უკანასკნელს რჩება. აღმზრდელს თვისი პრაქტიკიდან მუდამ დაშვებული იდეალები გამოაქვს, და მოზარდს თვისი აღზრდის ისტორია მხოლოდ მეხსიერებაში შერჩენია, და ისიც, — როგორც უსიამოვნო, ცუდი სიზმარი. ასეთია თანამედროვე აღზრდის პრაქტიკა.

ახლა საინტერესოა გამოვარკვიოთ, თუ რას გვპირდება ექსპერიმენტალური პედაგოგია ამ შემთხვევაში. არის თუ არა შესაძლებელი, მან რაიმე შემატოს ამ პედაგოგიური ტრაგედიის გადაწყვეტის საკითხს? მაგრამ ჯერ გავიხსენოთ ყოველი ცალკე განსახიერება ამ ტრაგედიისა, რომ ერთხელ კიდევ გადაავლოთ თვალი ყველა იმ სფეროს, რომელშიც განსაკუთრებულათ იჩენს თავს ეგ უდიდესი ტრაგედია პედაგოგიური მოღვაწეობისა.

ჩვენ უკვე გავარკვიეთ, რომ ა) თვით აღზრდა ისეთი ხასიათის მოვლენას წარმოადგენს, რომელიც თავიდანვე აუცილებელ ჰყოფს განხეთქილებას აღმზრდელსა და მოზარდს შორის, ვინაიდან აღზრდის მიზანი, სოციალურობა იმთავითვე ეწინააღმდეგება მოზარდის ბუნების პიროვნულს, ეგოისტურ განწყობილებას. მაგრამ ამას გარდა აღსანიშნავია აგრეთვე ის გარემოებაც, რომ ბ) დღევანდელი აღზრდა აუცილებლად სკოლაში განათლებისა და ზნეობრივი აღზრდის ფორმას იღებს. სკოლა კი კატეგორიულათ მოითხოვს ყოველი აღმზრდელისაგან, რომ

მან ყველაზე უწინარეს მთლიანის ინტერესი მიიღოს სახეში და მით იხელმძღვანელოს და არა თითოეული მისი შემადგენელი ნაწილის სურვილთა ქანაობას აჰყვეს. ამ გარემოების აუცილებელი შედეგი კი მუდამ ერთია: მოზარდთა გულში უკმაყოფილების ჩასახვე და მისი პროგრესიული ზრდა.

ახლა ვიკითხოთ, შეუძლია თუ არა ექსპერიმენტალურ საფუძვლებზე დამკვიდრებულმა პედაგოგიკამ აღზრდის ამგვარათ დარღვეული ჰარმონია კვლავ აღადგინოს. შეუძლია თუ არა მას, ძირიანათ აღმოფხრას მთელი ის ღვარძლი, რომელიც ამ განხეთქილებას ჰკვებავს და ახარებს? ერთი სიტყვით, შეუძლია თუ არა ფსიხოლოგიურ საფუძვლებზე დამკვიდრებულმა პედაგოგიკამ აღმზრდელსა და მოზარდს შორის დაკვიდრებული გაუგებრობა გააქარწყლოს?

განვიხილოთ სათითაოდ ყოველი ცალკე სფერო! ჯერ პირველი. რა არღვევს აქ აღზრდის სუბიექტთა შორის დამყარებულ ჰარმონიულ განწყობილებას? რა არღვევს აქ მოქმედებისა და ზეგავლენის მთლიანობას? ჩვენ უკვე საკმაო სინათლე მოგვინეთ ამ საკითხს. ჩვენ უკვე გამოვარკვიეთ, რომ ერთს — სახეში ფართო, სოციალური ერთეული და მისი ინტერეს-მოთხოვნილება არ აქვს და მეორეს კიდევ — მხოლოდ ვიწრო, პიროვნული. აქ კოლიზია აუცილებელია, აქ შეზღოვება ყოველთვის მოსალოდნელია. ეს კოლიზია, ეს წინააღმდეგობა, როგორც ხედავთ არსებითი ხასიათის არის; მაშასადამე მისი მოსპობა, მისი ძირიან-ფესვიანათ აღმოფხვრა შეუძლებელი და წარმოუდგენელია.

ექსპერიმენტალური პედაგოგია ხომ მხოლოდ ისეთ ზომათა სისტემაა, რო-

მელნიც ბავშვის ფსიხიურ თვისებათა მეცნიერულად დასაბუთებულს დეტალურ შემეცნებაზე არიან დამკვიდრებულნი! ექსპერიმენტალური პედაგოგია არსებითად ხომ მხოლოდ მით განირჩევა ჩვეულებრივი პედაგოგიისაგან, რომ იგი ფსიხოლოგიური ცოდნის შუქით ინათებს გზას თავისს ბნელით მოცულს სამოქმედო ასპარეზზე! მაშასადამე იგი უძლურია, ის არსებითი იარა მთაბობს და განაკურნოს, რომლის ძირიც მოვლენათა ინტიმურ შინაარსში იწყება და იზრდება; იგი უძლურია სამუდამოთ მოსპოს ის ძირითადი წინააღმდეგობა, რომელიც თვით აღზრდის ცნებას განუყრელ თანამგზავრთ სდევს თან.

მაშასადამე ეს წინააღმდეგობა მუდმივი ხასიათის ყოფილა, იგი გარდაუვალი სიძნელეა, თვით აღზრდის შუაგულში წამოჭრილი.

მაგრამ, თუ სულ ძირიანათ აღმოვჩნავთ, შეიძლება ექსპერიმენტალური პედაგოგიის ხელთ დროებით მოღობობა და მით ტკივილების მოტეობა მაინც იყოს? მართლაც! ექსპერიმენტალური პედაგოგია ჩვენს წინაშე ხომ ბავშვის ფსიხიური ცხოვრების სურათსა შლის. იგი გვაცნობს ყველა იმ პოტენციალურს და აქტიურ ძალას, რომელიც ბავშვის სულშია დამარხული. აქედან აშკარაა, რომ ჩვენ ბავშვის ფსიხიკის წიაღში წამოჭრილს, სოციალური ხასიათის ინსტიქტებსაც გავეცნობით. ერთი სიტყვით ჩვენს ხელთ მთელი ის სიმდიდრე იქნება, რომელიც ბავშვის სულის სამკვიდროშია თავმოყრილი. ჩვენ გვეცოდინება აგრეთვე, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, ის მიმართულებაც, რომელსაც ბავშვის სულიერი ცხოვრების განვითარება ადგია. ჩვენ გვეცოდინება დაახლოებით ყველა

უმთავრესი ეტაპის არსებითი თვისებანიც. და ყველა ეს, რასაკვირველია, შეძლების მოგვეცემს, უტკივლოთ და შეუგრძნობლოთ შეუფარდოთ ჩვენი სოციალური ხასიათის მიზნები ბავშვის სულიერი საუნიჯის მასალას, მისს ბუნებრივი განვითარების გზას. ამ სახით, თითქმის შეუმჩნევლოთ მივალწვეთ ჩვენს მიზანს: სოციალური ხასიათის ლტოლვილებანი ბავშვის პირად მისწრაფებათ შეუტყულებდა, შეეღვსება, შეუთვისდებდა. ყველა ამას შემდეგ კი იგი ძვირათ თუ იგრძნობს იმ სხვა ბუნებოვანობას, იმ პეტეროგენობას, რომელიც ამ ორი სახის მისწრაფებათ შორის არსებობს.

ამგვარათ აშკარაა, ექსპერიმენტალური პედაგოგია, ჯეროვანათ შემუშავებული და შესაფერ საფუძვლებზე დამკვიდრებული, იმდენათ ძლიერი ყოფილა, რომ მას იმ უმწვავესი ტრაგედიის შესუსტება მაინც შესძლებია, რომელიც თვით აღზრდის არსებითი ხასიათიდან უშრეტათ გამომდინარეობს.

ახლა ავიღოთ სკოლის პირობებში ნაწარმოები აღზრდა და მისს ნიადაგზე წამოჭრილი სიძნელენი. ჩვენ კარგად გვახსოვს, რომ აქ უმთავრესი სიძნელე სკოლაში მოზარდთა მრავალრიცხოვანობაში მდგომარეობს. აღმზრდელი იძულებულია ყველას ინტერესებით იხელმძღვანელოს; ამიტომ იგი ხშირათ ყოველი თითოეული მოზარდის ინტერესს ანგარიშს ვერ უწევს, და მოზარდიც თვისს გულში უმეცაფილებას კვებავს მთელი იმ აღზრდის სისტემის წინაშე, რომელსაც სკოლა აწარმოებს.

რისი მოცემა შეუძლია აქ ექსპერიმენტალური პედაგოგიას? აშკარაა, რომ იგი ვერც აქ მოსპობს ძირიან-ფესვიანათ ზოგადისა და პირადის წინააღმდეგობის

ნიადაგზე წამოქრილ განხეთქილებას. ამიტომ იგი მანამ იარსებებს, სანამ საზოგადოთ პიროვნება იმდენათ არ გაითქეფება საზოგადოებაში, რომ მისი პირადი ინტერესები სოციალურტრუტ ჩაეკსოვება, და სოციალური მისი პირად ინტერესებთან შესისხლხორცდება. მართალია, თანამედროვე კულტურა სწორეთ ასეთ მიმართულებას იღებს; მაგრამ ეს იმას არ ამტკიცებს, რომ ოდესმე აღამიანი ერთბაშით ისეთს სოციალურ არსებათ გადიქცეს, რომელსაც არსებითად პიროვნული აღარაფერი დარჩება.

ხოლო რაც შეეხება ამ წინააღმდეგობის სიმწვავის შესუსტებას, აქ ექსპერიმენტალური პედაგოგია სწორეთ მისწრებას წარმოადგენს. ბავშვის სულიერი ცხოვრების გაცნობა, განსაკუთრებით მისი ბუნებრივ ინტერესთა განვითარება ფართო გზას მისცემს ყოველს აღზრდელობითი გავლენას მისი სულის წიაღში და

მით საგრძნობათ შესუსტებს იმ ტრადიკული ნაკადის სიშმავეს, რომელიც აღზრდის ნიადაგზე იბადება და მიჰქროლავს.

ხოლო ჩვენ ამით სრულებით არ გვსურს იმის თქმა, თითქმის თანამედროვე ექსპერიმენტალური პედაგოგიკის მიმდინარეობა უკვე იმდენათ მაღლა სცემს თვის ტალღათ, რომ მისი სიმაღლიდან იმ ტრადიკული ხასიათის სიძნელეთა გადალახვა მაინც შესაძლებელი იყოს, რომელნიც მხოლოდ არსებული აღზრდის სისტემიდან გამომდინარეობენ. პირიქით, დღევანდელი მღვდომარეობა ჩვენი მეცნიერებისა იმდენათ მდარეა, რომ მისი პრაქტიკული გამოყენება ჯერ კიდევ საშიშო და სახიფათოა. ამიტომ ჩვენ ჯერ-ჯერობით კიდევ ბევრი, აურიცხველი შრომა გვჭირია, და ვინ იცის, როდის შესძლებს ექსპერიმენტალური პედაგოგია ყველა იმის მოცემას, რაც მოსალოდნელია მისგან. **დ. უზნაძე.**

თავადი ალექსანდრე ბარსევიანის ძე ჭავჭავაძე და მისი პოეზია

პოეტი ალექსანდრე ჭავჭავაძე დაიბადა 1786 წელს ქალ. პეტერბურგში. იმისი მამა გარსევან ჭავჭავაძე ქართლ-კახეთის მეფის ირაკლი მეორის რწმუნებული ელჩი იყო რუსეთის სამეფო კარის წინაშე. ალექსანდრე დაიბადა სწორედ სამი წელი რომ გავიდა რუსეთსა და საქართველოს შორის დადებულ ხელშეკრულების დამტკიცების შემდეგ ქალ. გორგიევსკოში... ეს ის ხელშეკრულება იყო, რომლის ძალით საქართველოს სამეფო განდგა რუსეთზე დამოკიდებულ (ვასისაფურ) სამეფოდ... შიშავალი პოეტი რუსთა ხელშეწყობა კატარნი მეორემ მონათლა; ირაკლი მეფემ

გი ამირეჯიბობა უწოდა (დენერალ-ადიუტანტობას უდრიადა) და სამუდამო პენსია დაუნიშნა. ალექსანდრე ფუფუნებასა და კმაყოფილებაში იზრდებოდა ჯერ თავის მამის სახლში და შემდეგ ცამეტ წლამდის ფრანკულს ზანსიონში, სადაც მან ზედ მიწევნით გაიცნო ფრანკული ენა. 1801 წელს საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდეგ ალექსანდრე მამამ ტფილისში ჩამოაყვანა და აქ 1802 წელს ახლად გახსნილს კეთილშობილთა სასწავლებელში მიიბარა. ღერენაღმა კნორრინგმა, როგორც ვიტთ, საქართველო რუსეთის გუბერნიად გამოაცხადა; მოისწო მეფობა; ბატო-

ნიშნებს ახტომებდნენ და რუსეთში გზავნიდნენ. ამ გარემოებამ კახეთის და ქართლის თავდაზნაურთა შორის უკმაყოფილება გამოიწვია. მეფის შეიღის ფრანგის კახეთში 14 კენკნისთვის 1804 წელს, თავდაზნაურებმა ერთგულება შეიფიცეს და მის დროშის ქვეშ ბატონობთა შეფობის აღსადგენად ბრძოლა გადსწვდნენ... ამ თავდაზნაურთა რიცხვში ერთი ალექსანდრე ჭავჭავაძე...

1805 წელს, როდესაც ამათი გეგმა დაიდო, ალექსანდრე სამის წლის ვადათ ქალ. ტამოვში გაზაფხულს.

ტიფლისში დაბრუნების შემდეგ ის სამხედრო სამსახურში შევიდა... ამან რუსთა ხელმოწერის ალექსანდრე პირველის ცნობილს გააძეგრა. ნახალოვანის წინააღმდეგ მონაწილეობა მიიღო და ქალ. ზარბაზნი რუსის ჯართან ერთად 1814 წ. შევიდა. 1823 წლიდან ალექსანდრე ჭავჭავაძე დაინიშნა მოხელედ საქართველოს შთავარ-მართებელთან. 1828 წელს მას ღენერლის ხარისხი ებოძა და სომეხთა ოლქის გუბერნატორად დაინიშნა.

1832 წელში ქართველი თავდაზნაურობის მოწინავე პირები რუსთა ბატონობის წინააღმდეგ შეთქმულობას ამზადებდნენ. ამ შეთქმულობას ის უნაყოფოდ სთვლიდა და მასში მხურვალე მონაწილეობას არ იღებდა. როცა ეს შეთქმულება გამოვლინდა, გადასახლეს რუსეთში, მაგრამ მალე დაბრუნეს, როდესაც მისი უდანაშაულობა გამოირკვა. 1846 წლის 3 ნოემბერს, როდესაც ის სადარბაზოდ მიმდიოდა მეფის მოადგილე გორონცოვთან, გაქაჩებულის ეტლიდან გადმოვარდა დაიხრჩა და მალე გარდაიცვალა...

მისი გვამი ქალ. თელავის ახლოს სამთაბის სიმშენიერით შემკულს ადგილს აღმენებულს შეამთის მონასტერში დასაფლავეს...

თ. ალექსანდრე ჭავჭავაძე ითვლება ქართული მწერლობის ისტორიაში მდიდარ ნიჭიერ და მგრძნობიარე პოეტად... ლექსებს გარდა

მან დასტოვა ფრანგული ენაში თვის მიერ თარგმნილი ზეესები, რომელნიც ჯერ დაბეჭდილნი არ არიან („აღზარა“, „თევზებია“, „ცინია“, „სილია“ და „ეფდოია“, ბელიზარის ასული)... თარგმანში ხელს უწყობდა მას ფრანგული ენის ცოდნა.

უფრო მეტი საზოგადოების მშენებელი მისი პირადი პოეტურის დამაფრენის საზოგადოების საზოგადოება, მასალას აძლევს თანამედროვე პირობები, სოფელ მსგეველობა, მოწინავე აზრები... ტალანტი საზოგადოების გარეშე განვითარება არ შეუძლია. რას წარმოადგენდა საქართველო და ქართველი ხალხი მაშინ. როდესაც ალექსანდრე ჭავჭავაძეს ადუძის პოეტური მოღვაწეობის სურვილი? იმ ხანად, როდესაც საქართველო რუსეთს შეუერთდა ალექსანდრე 15 წლის იყო... მაშასადამე სიჭაბუკის მიღწეული. თუმცა საქართველოში მეფობა იყო, მაგრამ მეფე სათანაშო იყო სხვა და სხვა ფეოდალების (შებატონების) ხელში... არა თუ იმერეთი და იმერეთი არ იყო გაერთიანებული, არამედ ცალკე სამეფოებში და სამთავროებში გაშლდებოდა ბრძოლა იყო მეფეთა და შთავართა და მათ ქვეშევრდამ ფეოდალთა შორის. სამეფო გვარის წევრნი, რომელთა რიცხვი უარეველი იყო, ერთმანეთს ებრძოდნენ და ურთიერთს უფლებას და ღუემას ერიდებოდნენ... ჩვენმა მეფეებმა ვერ შეიძლეს აღაგება ფეოდალებისა, რომელთა ხელში იყო საქართველოს სვეტიდო... ფეოდალებმა მოინდომეს უფრო მეტი გავლენის მოპოვება, უფრო ძლიერ ფეოდალებთან შეკავშირება, და ავი ამიტომაც უფლის დონისძიებით ხელს უწყობდნენ საქართველოს რუსეთთან შეერთების საქმეს... ქართველი თავდაზნაურობა კარგად ხედავდა, რომ რუსეთი თავისი საზღვრების აფრთხილებდა და საქართველოსაც მოუხსლოდა უირობის დაზერობის შემდეგ... მას გაეღიბა შიდა ძლიერი ხელმოწერის მოვრველობის ქვეშ შესვლისა,

როდესაც შესაძლებელი შეიქნებოდა სამხედრო სამსახური, ჯამაჯირის და ჩინების მიღება, გაზდიდრება, გაუფენის მოპოება და სხვა...

საქართველოს ევლარა ისინიდა რა: მის შინაური არეულობის და გარეშე მტერთან ბრძოლის გამო დაუძღვრებულს აღრე იქნებოდა თუ გვიან ძღვეა-მოსილი რუსეთი დაეპატრონებოდა... რუსთა ხელმწიფეს ქართველნი ისე უტყვეროდნენ, როგორც ბიზანტიის ხელმწიფის მოადგილეს, ქრისტიანობის ხელის აღმშენებელს და მფარველს... ამ გარემოებაში და არა პოლიტიკური შორის მჭვრეტელობის უქონლობაში, როგორც ზოგიერთებს ჭგინათ, აიძულა ირავლი მეორე ზემოდ მისკენებული ხელშეკრულება დაედო რუსეთთან და მის საპატრიო და ხელსაყრელი პირობებით შეერთებოდა...

ეს აზრი მშვენიერად აქვს გამოთქმული ნიკ. ბარათაშვილის თავისი ლექსში: „ბედი ქართლისა“, სადაც ის ირავლი მეფის ზიარით ეუბნება რუსთან კავშირის დაჭერის მოწინააღმდეგეს სოლომონ ლეონიძეს:

„ღღეს იქნება, თუ ხვალ იქნება,
ქართლსა დიციავს რუსთ ხელმწიფება“

რუსეთთან შეერთების შემდეგ კარგა ხნობით ქართველი ხალხი თითქმის ისეთსავე გონებრივს და ნივთიერს მდგომარეობაში იმოქმედებდა, რომელშიც მეთვრამეტე საუკუნეში იყო... ვაჭრთა და მრეწველთა კლასები ამ დროს საქართველოში არ მოიაზრობოდა... იფენენ აქა იქ ჩარხი, შეუტეხელი ვაჭრები, რომელნიც საზოგადოებრივს ძალას არ წარმოადგენდნენ. თავადაზნაურობას ჰქონდა თვით მართველობა... მასვე საშუალება და დროც ნებას აძლევდა სწავლა-განათლება შეეძინა და დაწინაურებულიყო. მაშინდელი მწერლობის სოფელმხედველობა იმავე თავადაზნაურობის სოფელმხედველობა იყო... ქართველს საზოგადოებას მაშინ თავადაზნაურობას ეძახდნენ და რამდენადმე სამდგვლოებას... მაგრამ თავადაზნაუ-

რობა მაშინ წინ სვლის ნაცვლად უკან-უკან მიდიოდა, ძალა და გავლენა ეკარგებოდა, ნიადაგი ფეხ-ჩვეშ ეცლებოდა, გზა და გზა ერთგნული შეურაცხყოფის მავალითებს ხვდებოდა... მისი გული ამისკამო სეკვდით იფსებოდა... მან ბევრი ისეთი რამ ნახა, რასაც არ მოელოდა... ბევრი მათგანი თავის ახალს ბედს შეურიგდა, რუსეთის მთავრობას დაუხლოვდა, რომელიც მათ აძლევდა ჯამაჯირს, ხარისხს და ორდენებსა. ეველასე უფრო სტრეფილო საზოგადოების ამ ნაწილისთვის სამხედრო სამსახური იყო. რუსეთის სამხედრო ისტორია გერასოდეს ვერ დაივწყვის ქართველ გმირებს, რომელნიც თავადაზნაურთა წოდებას ეკუთვნოდნენ... ლეკები, ჩეჩენები, ჩერქეზები, ინგუშები და სხვა მთიელნი რუსთა მთავრობაში ქართველი სარდლების მხურვალე მონაწილეობის მეოხებით დამორჩილას... სამხედრო ზიარნი და სხვა შემამუღენი ევროპიული დროს გატარების გემას გაეცნენ... დროს გატარება და ღზინი ფულთხოვლობდა... ფულის შესაძენად კი საჭირო იყო ან მამული დაევირაგვიანით და ან გლეხები შეეიწროებინათ... გლეხთა მდგომარეობა მეტად აუტანელი შეიქმნა... სასუტეო მხოლოდ ის და იყო, რომ თავადაზნაურობის ერთი ნაწილი სწავლა-განათლებას ეტანებოდა და იქნდა კეთილშობილურს აზრებს კაცთმოყვარობის შესახებ... ამ ნაწილს თავადაზნაურობისას ღზინი და ქეიფი ცხოვრების მიზნად არ მიანდა. მის გულში სევდას და მწუხარებას ბუდე ჰქონდა გაკეთებული... მისი დარდი უფრო წარსულს დროებს „შეეხებოდა... მან ანადგვლბდა საქართველოს წარსული დიდების დაკარგვა. ის თავისუფლებას თანუგრძნობდა, ღზავგრძის და მონობის წინააღმდეგი იყო, მაგრამ ამავე დროს მას არა გაუეუთებია რა დამანავიუღ გლეხთა სასარგებლოდ... მის ამგვარად აკლდა საქმიანობა, აზრების განხორციელება, ის მოწო-

დებულები არ იყო „მისხვერპლად“ და ზეარაკად“ შეწირვად კეთილშობილურს აზრებს...

ამ ჭკუივას უკუქსანაშნავის წარმომადგენლებად ითვლებიან ზოგები ნიკოლოზ ბარათაშვილი და ალექსანდრე ჭავჭავაძე. მათს ლექსს აზის ღრმა სევდის და მწუხირობის ბეჭედი... განსხვავება ამ ორს მკოხანს შორის მხოლოდ ისაა, რომ ალ. ჭავჭავაძის სევდის მიზეზი გამოურვეველია, — მისი სულის კვეთება უფრო სისო წარკვეთილია, მისი სულიერი ბუნება „მტრძობილობით“ გამსჭვალულია; ხოლო ნიკოლოზ ბარათაშვილის სევდის მიზეზი უფრო გარკვეულია, მისი სულის კვეთება — იმედ მოსილია, მისი სულიერი ბუნება მძლავრ აყენებს გონიერობას... ორივე კი ინგლისის დიდებულ მკოხნის ბაირონის ზედ გავლენის ქვეშ იმყოფებოდნენ... ამ მკოხნის სისოწარკვეთილება — მაშინდელ მძლავრ ნაჭიერებით დაჯილდოებულ გვამთა სოფელ-მხედრელობას ასახრდობდა... ეს გვამნი ვერ შერბილებდნენ ამ სულის შემხუთველ რქაქცას, რომელიც გამიფლავ სიფრანგეთის რევოლუციის შემდეგ... ამ შეურბილებლობის ჭარბი ეგვლგან გაისმოდა, სადაც კი გონება აზროვნობდა და გული გრძნობდა...

ასეთს ატმოსფეროში ვითარდებოდა ალექსანდრე ჭავჭავაძის ნაწი... მისი ზოგზი იმიოთცა საუერადლებო, რომ ეს მწერალი ერთი ფეხით მეთვრამეტე საუკუნეში სდგას, ხოლო მეორე ფეხით მეცხრამეტეში. ის მეთვრამეტე და მეცხრამეტე საუკუნის ქართულ მწერლობის შემავრობელი ხიდაი, ორი სოფელ-მხედრელობის გამომხატველია. რამდენხად ეს მეთვრამეტე საუკუნის მწერალია, იმდენად მის ზოგზიას სპარსული სფირიერ ზოგზიის ზედ-გავლენა ეტეობა და რამდენხად ის მეცხრამეტე საუკუნის მწერალია, იმდენად ეტეობა რუსულ-ფროზიული მწერლობის ზედ-გავლენა. ამ ორი მწერლობის გავლენის ელემენტები მოიძებნებიან მის ლექსებში... ალ.

ჭავჭავაძე საქართველოს ზოლიტიკური თავისუფლების დარკვეის ციცხალი მწმუა, — მაშინდელ მწწინავე შეგნებულ გვამთა სულიერი მდგომარეობის მცოდნე... ალექსანდრე ჭავჭავაძე ძველი ქართველი თავადის ნამდვილი წარმომადგენელი იყო: სტუმართ-მოვერე, დარდიშინდი, თარის და ჩანკერის დეკრა და მათზე დამტკება შეგნიერად იცოდა... მისი ოჯახი სამაგალითო ქართულ ოჯახად ითვლებოდა... იქ ივრბებოდნენ ეგვდა ისინი, რომელთ გულში დგოვდა მხოზლიური ღიტირატურის მიმართ სიყვარული. მისი ოჯახი იყო ის კერა, სადაც ინახებოდა ნაკვერჩხალი, რომლიდამაც გაძლიერდა ქართული ახალი მწერლობის ცეცხლი. მას ერთი ერთმანეთზე ღამაზი ასულები ჭყავდა, რომელთაც ერთი რუსთა მწერალს გრიბოედოვს მისთხოვდა ცოლად. სამსახურში დწინაურებული თავადი, შეძლების ზატრინი კართობის და ქეივის მოვერული, როგორც მისი ლექსებიდამ სჩანს, სევდით მოცული იყო... მისი სული იტრაჯებოდა, — ვამოფთილებას ვერ ჭზებდა. მისს ლექსებში, სიყვარულს შეეხება თუ სამოქალაქო გრძნობას, გამოსჭვრიეს ქართველ თავად-აზნაურობის იმ შეგნებულ საუკეთესო ნაწილის გოდება, რომელიც ვამოფთილი არ იყო თვისი ქვეენის თანამედროვე მდგომარეობისა. ილია ჭავჭავაძე ერთს თავისს ლექსში ალექსანდრე ჭავჭავაძის ზოგზიის უმოთვრესი ხასიათი ნათლად აქვს დახატული.

აი რას ამბობს ზოგტი ამ ლექსის ზირველს ხახევარში:

„მისი ლექსი შევებით, ლზენით
ხან სუფრაზე მოფორინდება,
გულს ჩაგვეკრის, ლაღობს, ხარობს;
გამღერებს და ამღერდება.
ხან ღონდება ნახ ქალივით
უიმედო სიყვარულით;
ხან იფთქებს პაზუკივით
და ვანდენის სევდას გულით.“

ხან ბუჩქებში მიმალული
ზის მარტო ვით იაღონი,
შეპყდეს სატრფივს გულსაკლავად
ტრფობის ისრით განაწონი“.

მოვეყნებო სტრატეგებდამ სხანს, რომ
ზოგეტი აღ. ჭავჭავაძე თავის ლექსებში უმღე-
რის სიუჟარულსა, — რომლის ხრციელი მხა-
რის სელოფურად დასტავაში მას ბადალი
არავინ ჭყავს... ის შეთვრამეტე საუგუნის ბე-
სიკი გაბაშვილის ნამდვილი მოწაფეა სიუჟა-
რულის სიძლიერის დასტავაში... იღ. ჭავ-
ჭავაძე იმავე ლექსის მეორე ნახევარში ამბობს,
რომ ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსი (მუზა):

„ხან რბის ველად, მარტო გალობს
ულაბნოში, ვითა მწირი,
შეჭყენეს შავებდს ქვეყნისასა
ქვეყნისათვის ანატორი.
ხან დაპყრებს ღრუბლიანი
დაფიქრებით გოგჩის ტბასა,
დაემღერის მწვევის მოთქმით
დაუდგომელ დროთ ბრუნვას“.

მოვეყნებო სტრატეგებდამ იმ დასკვნის
გამოტანა შეგვიძლია, რომ აღ. ჭავჭავაძე
არ იყო მარტო სიუჟარულის, ღვინის და ქეი-
ფის მომდევნალი ზოგეტი, არამედ ის თავის
ზოგეტიში შეეხებოდა ასე თუ ისე სამოქალი-
ლაქო მოტივებს, რომელთაც ემსახურებოდა
თითქმის თითოეული ჩვენი მწერალი მეცხრა-
მეტე საუკუნეში და მით დასრულდება რუს-
თველის დიდებულს მომდევნებს:

„შაირობა (პოეზია) პირველადვე
სიბრძნისაა ერთი დარგი,
საღმრთო საღმრთოდ გასაგონი,
მსმენელთათვის ღიღი მარგი“.

მაშასადამე, ამის შემდეგ თავისთავად
მნიშვნელობა ეკარგება იმ აზრს, რომელიც
გავრცელებულია ჩვენში აღ. ჭავჭავაძის შესა-
ხებ, ვითომც ის იყო მარტო სიუჟარულის,
სმის და ქეიფის მომდევნალი ზოგეტი. მისი
ზოგეტი უმთავრესი დედა-ძარღვი რადიკა-
ლური პესიმიზმი... მისი ზოგეტი შეიძლება
სევედით ნაწამი გულისა. ბუნებას არავითარი

ნუგეშის მიცემა არ შეუძლია ადამიანისთვის.
ის თვითონ უაზროა, უშინაზროა, უგულუო...
ეს აზრი ცხადად სხანს შემდეგი მისი ლექსი-
დამ:

„ყოველთა კეთილთაგან ია ვარ-ქმნილი
გზი და ვსტორ ჩემს ბედსა ცრემლით თვალგნილი.
სიკვილის ნუ მექადით: იგი მხანს არად;
რა თავი მეკვეთა, მუნით ვარ მეგდარად,
ერთ არს ლეში საცა ვეგლო სამარად!“

ზოგეტი მოკლებულია ყოველსავე კეთილს...
რაც თავი იცნა, ის მეგდარია, ლეშია უსი-
ცოცხლო... მისი ზოგეტი ასეთი კილოს მი-
ზეხი ღრმია. იგი არაა მის პირადს სე-
ლიანობასა და უბედურებაზე აღმოცენე-
ბული. ბუნებამ და ცხოველმაც ზოგეტი უხვად
დააჯილდოვა: შევნიერი სხელობა, კარგი სპ-
სახური, ჩაბეჭდილი ჭამაგირი, აუარებელი ად-
გილ-მამული, დიდი ზრტი, ყოველივე ეს
ჭქინდა ზოგეტს. მაშ რად, ზის და სტორის
თავის ბედსა? რისთვის დიდის ის ცოც-
ხალ მეგდარი? ზოგეტი ქვეყნის შეიძლება, და
იმის გულში დაისადგურა ისეთმა სევედამ,
რომელსაც გამოურვეველად, ბინდ-ბუნად
გრძნობდნენ ზოგეტის თანამედროვე მოწინავე
ქართველები. მაშ მის სევედს წარმოშობს
საზოგადოებრივი სევედა, ის საზოგადოების მას,
ის ურწებს აკავანს... ის კია, რომ ზოგეტმა
თავის სევედის მიზეზი კარგვევით, გაბედვით
ვერ გამოთქვა...

არც დრო იყო მაშინ ასეთის სევედის გარ-
კვევით გამოთქმისათვის. ქართველი მოწინავე
საზოგადოება მომხდარი ამბებით თავ-გაბრუე-
ბული იყო... ის აღარც წარსულში იყო და
გერც სახლს განზობოდა ჯერეთ, ორს წყალს
შუა იყო და არ იცოდა, რა ექნა... აი სად
უნდა ეკითხათ იმ გამოურკვევლობის მიზე-
ზი, რომლითაც მოცული იყო ზოგეტის თან-
მედროვე ქართველების სოფლ-მხედველობა.

ილ. ჟერაძე.

(დასასრული შემდეგ ნომერში)

ფედია პროტასოვი და ოჯახური აღზრდის ენიშვნელოზა *)

ჩვენი აწ მდგომი ცხოვრება აშშორებული ქაობსა ჰგავს, რომლის მოშხამული ჰაერი სულს გვიხუთავს და გვიწყლულებს. ასეთ დროს ადამიანის ჯანყითა და ბურუსით მოცულ აზრსა და გონებას აცისკროვნებს და მწარე მწუხარებით დასერილ გულს დამატკობელ ნექტარს აპკურებს ხალხის გულთა მზილავის ზეგარდმო ნიჭით მირონ ცხებულის ამა თუ იმ მწერლის ყოველი ახალი სიტყვა. ხოლო ვის შეეძლო ჩვენი გრძნობა-გონების დატყვევება მსოფლიო მწერალ ტოლსტოიზე უკეთ, რომელიც უკვე მეორე წელიწადია ცივ სამარეს მივებარეთ. ახლა მისი ახალი სიტყვა კიდევ უფრო მეტის სიძლიერით ელექტრონის ნაკადივით ედება ხოლმე მთელ ჩვენს არსებას. სწორედ ამით აიხსნება ის ინტერესი, რომელიც ამას წინად ტოლსტოის „სოცხალმა ლეშმა“ გამოიწვია.

ბევრი სხვა და სხვა აზრი გამოითქვა ამ ნაწარმოების ღირსება-ნაკლულოვანებაზე. ჩემი განზრახვა ამ პიესის უმთავრეს გმირს **ფედია პროტასოვს** იმ მხრით შევეხო, რომელიც, თუ არ ვცდები, არავის აღუნიშნავს. მე გავადანიერდები და ამ პიროვნებას თქვენს წინაშე აღზრდის თვალსაზრისით გავარჩევ. ხოლო წინდაწინა ვგრძნობ, რომ ასეთ რთულსა და ღრმა საკითხის ჯეროვანათ გარკვევას, სავსებით გაშუქებას ვერ მოვახერხებ და თქვენც ვერ დაგაკმაყოფილებთ, რისთვის

საც თავიდანვე ბოდიშს ვიხდი და პატიებასა გთხოვთ.

აქ საჭიროდ არ მიმაჩნია დასახელებული პიესის შინაარსის გადმოცენა, რადგან, დარწმუნებული ვარ, მას ყველანა იცნობთ.

ბევრს **ფედია პროტასოვი** იდეალურ პიროვნებათ მიაჩნია და მომავალ საზოგადოების სასურველ წევრათა თვლის. ჩემის აზრით პროტასოვს თვალსაჩინო ღიღებით მხარეებთან ერთად მეტად ბევრი უარყოფითი მხარეები აქვს და მისი იდეალურ პიროვნებათ დასახვა ყოვლად შეუძლებელია. ვინც ცოტათი მაინც იცნობს ტოლსტოის მოძღვრებას და მის ნაწერებს, იმას კარგათ მოეხსენება, რომ ასეთი სუსტი ნების პატრონი, ხასიათის სიმტკიცეს მოკლებული, თავდაუპყრელი, გულისთქმის ამყოლი და თუ გნებავთ, გარყვნილი ადამიანი ამ მწერლის იდეალს არ შეადგენდა. მას ქეშმარიტ ქრისტიანად და სათნოიან ადამიანად მხოლოდ ის მიაჩნდა, ვინც თავდაპირილი, გულისთქმათა დამთურგენელი და ვნებასურვილოების შემზღუდველი და უარის მყოფელია.

მართალია ავტორის სიმპატია ფედიასკენაა, მაგრამ ამით ტოლსტოი მხოლოდ იმას გვგუზუნება, რომ პროტასოვი ბუნებით კეთილი და სათნოიანი ადამიანი იყო, ხოლო დღევანდელი მისი ნაკლულოვანებანი და აუტანელი ხასიათი უხეირო და ურიგო აღზრდის შედეგია. ამის საბუთს გაკვრით პიესაშიც ვპოულობთ: კარენინი და მისი სიდედრი ლიზასთან

*) წაკითხულ იქმნა ქუთაისის ქალთა წრეში.

სოფელში მოდიან. აქ ლიზას დედა, პროტოსოვთან შენადენ ბავშვის დანახვაზე, ამბობს: „როგორა ჰგავს! რა ყოჩაღია! გულიც რომ მამის გამოყვებოდეს“... ამაზედ კარენინის დედა უპასუხებს: „მხოლოდ ხასიათის სისუსტე კი არა“... ლიზა: „ყველაფერი გამოყვეს, ყველაფერი. ის ყველაფერი ჩინებული იქნებოდა, რომ პიტარაობიდანვე მიმართულება მიეცათ“-ო.

ჩვენ, რასაკვირველია, საესებით ვერ მივიღებთ ტოლსტოის მოძღვრებას იმის შესახებ, რომ კაცობრიობა უნდა დაუბრუნდეს პირველ ყოფილ მდგომარეობას, თავი დაანებოს ქალაქებს და კულტურულ ცენტრებს და ბუნების წიაღზე აღიზარდოს და იცხოვროს. მაგრამ არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ ახლანდელი ოჯახური აღზრდის უპარგისობის აღსარებაში, როდესაც ბავშვებს ანებივრებენ და ფუფუნებაში ამყოფებენ, უსაქმობას, მკონარეობას და სინაზეს აჩვენებენ. აქ ნორჩ არსებათ პატარაობიდანვე, წინააღმდეგ სპარტასა და საზოგადოთ ძველ საბერძნეთში არსებულ აღზრდისა, უნერგავენ არა სასურველ თვისებათ და სრულებით უზშობენ თავის შეკავებას და ნდომა-სურვილების საზღვარ დადების ჩვეულებასა და ნიქს.

პროტასოვსა და მისი წრის ხალხს თავიდანვე არ აჩვენებენ ნაყოფიერ შრომას, გულის-ყურით და მონდომებით საქმის ხელის მოკიდებას, საქმით გატაცებას, ჩაფუშული საქმის გამოსწორებასა და გამობრუნებას, დაღლილობის ატანას და დასვენების სიტკაობას, თავის შრომის ნაყოფის ხილვით სიამოვნების განცდას. ისინი, პირიქით, ცუდათ ყოფნას, შრომის უპატივცემლობას, სხვისი დამუშავებული ნივთების გაფუჭებას, გადაგდებას და ფუ-

ლით ყველაფრის შეძენას ეჩვევიან. იმავე დროს ერთხელაც არის არ დაფუქრებული იმაზე—ყველა ეს მათთვის საჭირო და სასიამოვნო საგნები თუ როგორღა ჩნდებიან და საიდან მოდიან.

ასეთ ნიადაგზე აღზრდილი პიროვნება, თქმა არ უნდა, სუსტი ხასიათის და თვით-მოქმედებას მოკლებული იქნება, ცხოვრება მას აუტანელ მძიმე ტვირთად დაწვება და სწორედ ცოცხალ ღეშათ გადაიქცევა.

„კარგია კიდევ—ამბობს ტოლსტოი ერთ თავის წიგნაკში, სახელდობრ Первая ступень-ში, თუ ახალგაზდა ყმაწვილი ბუნებით ზნეობრივად სუსტია და გრძნობიერი არ არის, ვერ ამჩნევს თანდაყოლილისა და მის არსებაში გარედან ჩანერგილ ჩვეულებათა შორის გამეფებულ წინააღმდეგობას და ეგუება ცხოვრებაში დამკვიდრებულ ბოროტებას. ასეთ ადამიანში ზნეობრივი გრძნობა თანდათან იფერფლება, თითონ გარეგნულად თითქო კარგათ და რიგიანად ეწყობა და კუბოს კარამდი მყუდროთ და მშვიდათ ცხოვრებას. მაგრამ თუ ადამიანი ფაქიზი და მახვილი გრძნობების პატრონია, მასში ილიქძებს ქეშმარიტი ზნეობრივი მოთხოვნილებათა ხმა და აქედან იწყება მწვავე შინაგანი ბრძოლა და ტანჯვა. ის თავისი ზნეობრივი აღღოთ გრძნობს და ხედავს, რომ ასე ცხოვრება ურგოა და შეუძლებელი და მის შეცვლას ლამობს. მაგრამ ამ დროს მას გარს ეხვევიან, საზოგადოების ყოველ მხრიდან ჩასძახიან და არწმუნებენ, რომ გარემო ცხოვრებაში გამეფებული ზნე-ჩვეულება გონიერი და სამართლიანია; უმტკიცებენ, რომ ადამიანს საზღვარს დაუდებელ აღვირ ახსნილ ვნებათა ღელვის და სურვილების თავდაუქერლად დაკმაყოფი-

ლება არ უშლის პატიოსანისა და სასარგებლო კაცის სახელი ატაროს. ბოძოლა უმეტეს შემთხვევაში სამწუხაროთა დედა. თავის სუსტი ხასიათით განაწამები აღმაინი საზოგადოების ხმის ზეგავლენას ემორჩილება, სინდისის მხილებისაგან ყურებს იყრუებს და ზედ ნაკარსა და ფერფლ აყრის, ქკუა-განების და აზროვნების აუკუღმართებს, რათა გაამართლოს თავისი საქციელი და სხვებით გარყვნილ ცხოვრებას დაეწაფოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ბოლომდე იბრძვის, იტანჯება და დასასრულ ან ქკუაზე ცთება და ან თავს იკლავს“.

აი სწორედ ასეთი მგრძნობიერი, ბუნებით თოვლივით სპეტაკი, მაგრამ იმავე დროს სუსტი ნების პატრონი გახლავთ ფედია პროტოსოვიც. ის ვერ ეგუება არსებულ ცხოვრების დუხჭირ პირობებს, მაგრამ იმდენად სუსტი აღმოჩნდება, რომ ვეღარ უშკლავდება მას და მისი ქარტეხილში მოჰყვება. ქვეყნად ფრთებ-გაშლილ ცხოვრების სისაძაღლეს ხმა მალა აღიარებს და ამავე დროს მის წუმბეში უფრო და უფრო ეფლობა და ბოლოს თვით-მკვლევლობით ათავებს.

„განა ვერ ვხედავ, ამბობს ფედია, მე დაღუპული ვარ, აღარაფრად ვარგვიარ? ყველასათვის და ჩემი თავისთვინაც მიმიტყობთი ვარ“...

გრძნობს ამას და სირცხვილით იწვება. მაგრამ, იმის მაგივრად, რომ ცხოვრებაში თავის ადგილსა და როლს მიაგნოს, პატიოსანისა და წმინდა შრომას ხელი მოჰკიდოს, იგი თავაშეხებულ ღზავანბნულ ცხოვრებას ეძლევა, ღვინითა და თავდავიწყებით ფიქრობს და ცდილობს სინდისს ხმის დაყრუებას და სირცხვილის გრძნობის დაჩლუნგებას.

„თქვენი ვერაფერი გამიგია,— ეუბნება

პროტასოვს გენ. აბრეჯოვი. თქვენ მოხერხებული, კკვიანი კაცი, ასეთმა გრძნობიერებამ კეთილისაღმდეგ, — როგორ შესძელით მაგნაირი გართობა, დავიწყება იმისი, რასაც თქვენგანვე მოითხოვთ? როგორ მიხვედით მანამდის, როგორ დაღუპეთ თქვენი სიცოცხლე?“

განა ამას თვითონაც კარგად გრძნობს, მაგრამ ძალა ის არის, რომ აქტიურ შრომისათვის ძალა არ შესწევს, ხასიათის სიმტკიცე და ძლიერი ნება არ აქვს და სხვანაირად ცხოვრებას ვერ ახერხებს.

„ყველა ჩვენთვის, იმ წრისათვის, რომელშიაც დავიბადე, ამბობს პროტასოვი, სამი რამეა ასარჩევი, — მხოლოდ სამი: იმსახურო, შეიძინო ქონება და გააფართოვო ის სისაძაღლე, რომელშიაც ცხოვრობ. ეს მეზიზღებოდა. იქნება ვერც ვახერხებდი, მაგრამ მთავარი მიზეზი კი ის იყო, რომ მეზიზღებოდა. მეორე — ძირს უნდა უთხრიდე იმ სისაძაღლეს; ამას გმირობა უნდა, გმირი კი არა ვარ. ან კიდევ მესამე — თავდავიწყებას მიეცე, დრო ატარო, იმღერო, — აი მეც სწორედ ამას ჩავდიოდი, რამაც ამ დღემდე მომიყვანა“...

დაიხ, პატარაობიდანვე უფროსების ერთნაირ უგუნურ მზრუნველობის ქვეშ აღზრდილს, თვით-მოქმედებასა და საკუთარ შრომას მიუჩვევლს, ნების ძალას მოკლებულს და იმავე დროს მგრძნობიერ ფედიას მეტი არა დარჩენოდა რა, თუ არ თავდავიწყებისა და გარყვნილების მორევში შეტოვება. მას ცხოვრებაში დამყრებულ უსამართლობისა და სისაძაღლის შეგრძნობა კი არა, უბრალო განუწყვეტელი პატიოსნური შრომაც კი გმირობათ მოეჩვენებოდა. მის არსებაში თვით-მოქმედების და შრომის უნარი შეუფერებელი და მახინჯი აღზრდით აღმოფხვრილი რომ არ ყოფილიყო, მაშინ ის

ზომიერ შრომასა და ვარჯიშობაში ბედნიერებასა და კმაყოფილებას ჰპოვდა, თავის შრომის ნაყოფით დატკებოდა და მაშვრალთა და ტვირთ მძიმეთა გაქირვებულ მდგომარეობის შემსუბუქებით შეებასა და ლებნას განიცდიდა.

მუშაობა და შრომა ჩვენი არსებობის კანონია. ის მთელი ხალხის და კერძო ინდივიდთა მამოძრავებელი პროგრესის ცოცხალი სტიმულია. გონიერი შრომის სიყვარული ადამიანის კეთილდღეობისა და ბედნიერების აუცილებელი პირობა. „ჩვენი, ამბობს ტოლსტოი „Война и миръ“-ში, თავის ზნეობრივ თვისებებით არ შეგვიძლია უსაქმოდ და ცუდთა ყოფნა და იმავე დროს სულიერი სიმშვიდის შეტანა“. მართლაც მკონარე და უსაქმო ადამიანი მუდამ მოუსვენარი და უკმაყოფილოა და ათას გვარ შავი ფიქრებით გარემოცულია. კეთილი და სათნოინი ადამიანი ცხოველსა და გამამხნევებელ მუშაობაში, თავისი და საზოგადოების სასარგებლოთ გაწეულ შრომაში მაღალ სიამოვნებას და ციურ ნეტარებას ჰპოებს.

„მუშაობა, პროფ. სიკორსკის აზრით სიკოცხლის ერთი პირობათაგანია და ნერვიული სისტემის განვითარებისა და წარმატების ხელის შემწყობია. ყველა დიდებულმა პიროვნებამ ბუნებრივ ნიჭთან ერთად მუდმივი დაუცხრომელი შრომით გაითქვა სახელი და ნაყოფი გამოიღო. ადამიანის ზოცრიელი და სულიერი თითქმის ყველა ორგანო გონიერი და ზომიერი

შრომით სიმანვილეს ძალას, სიმკვირცხლეს და სისწორეს იძენს და სრულყოფილად იქცევა“.

ამისთვის ფრიად სასარგებლო და აუცილებლად საჭიროა ბავშვის პატარობიდანვე ჩაუნერგონ და შეაჩვიონ საღ შრომას, რომელიც, უშინსკის სიტყვებით რომ ვთქვათ—„არის ერთად ერთი ღირსეული ბედნიერება, რაც კი ხელმისაწვდომია კაცისათვის ქვეყანაზე“.

არ შეიძლება გულის ტკივილი და მწუხარება არ იგრძნოს კაცმა, როდესაც მოზარდ თაობის, ამ მომავალ მოქალაქეთა აღზრდა-განვითარების წარმოებას გაითვალისწინებ. ღარიბი, მშრომელი ხალხის შვილები სიმშვილსა და მწუხარებაში იზრდებიან და მოკლებულნი არიან ყოველგვარ მზრუნველობასა და ყურადღებას. მაგრამ მათი მდგომარეობა საშუალო და მაღალ საზოგადოების ბავშვებისა იმით მაინც ჯობს, რომ ბუნების მკერდზე ლაღათ დანავარდობენ და მის ღიად გავლენას განიცდიან; ამათ, მიუხედავად გაქირვებულ ცხოვრებისა, ბავშური სიმკვირცხლე და ხალისი არ დაკარგვიათ. ქალაქის შეძლებული მშობლების ბავშვები კი განაზებული და განებივრებული აღზრდის წყალობით უსულო არსებათ წარმოადგენენ და ცოცხლად მკედრებს ემზგავსებიან. აქ ბავშვებს ანებივრებენ და აზვიადებენ და ცხოვრებისთვის სრულებით არ ამზადებენ.

მ. კაკაბაძე.

(დასასრულა იქნება)

მონეტარის სისტემის საბაზოვო ბაზი იტალიაში

მდებარე ხალხისთვის შემუშავებული შედეგოვანი ხერხი იხმარება საზოგადოთ სწავლა-აღზრდის საქმეში, როგორც უფრო რაციონალური. ბიოგრაფიული ცნობანი ავტორის შესახებ. მონეტარის წიგნის განსაკუთრებით ღირსება. მონეტარის საბაზოვო ბაზის და ჩვეულებრივ საბაზოვო ბაზის განსხვავება. უარყოფა ნივთების კეთებისა. კრეატივ ფრეგელის ზოგადი ვარჯიშობის ფიზიოლოგიურ თვალსაზრისით. შეძენა—ერთად ერთი ვარჯიშობა, გადმოდებული ფრეგელის საბაზოვო ბაზიდან. კუნთების სისტემის ვარჯიშობა. ფეხების გამნასტიკა. ხელების გამნასტიკა. გამნასტიკა სუნთქვის და მუშაობა სასწრაფო და ბაღში. გარეშე გრძელბაზი განვითარება. ენისვა, —გემო, —შეხება. ხედავ. სავანის ზომა. ფორმა. ფერა. სმენა. სმურობის და ბუკის გარჩევა. სიხუმის სეანსი

I.

სწავლა-აღზრდის საქმეში შენიშნულია, რომ ის მეთოდი, რომელიც საუკეთესოთ მიიჩნდათ ჩამორჩენილ რასებისთვის, ან საზოგადოების ღარიბ ნაწილისათვის, უფრო ნაყოფიერი გამოდგარა, ვიდრე მეთოდი, რომელიც ხელმძღვანელობდა კაცობრიობის განვითარებული ნაწილი. ყოველივე, რაც პირველთაგანის მოგონილია, ხელსაყრელი გამოდგარა მეორესთვის. ანალოგიურ მაგალითს წარმოადგენს აგრეთვე შემდეგი მოვლენა: ის მეთოდი, რომელიც შემუშავებულია გონებრივად და ფიზიკურად ჩამორჩენილ ბავშვთათვის, დიდ სამსახურს უწევს ნორმალურ ბავშვების აღზრდას. პირველთა ზრუნვაში გამოიწვია მრავალი მეთოდი. რომელიც თავისი ფსიხო-ფიზიოლოგიური საფუძვლით საუკეთესო გამოდგარა ნორმალურ ბავშვის გასავითარებლად. ამ მეთოდის დიდ ღირსებას შეადგენს ის თანდათანობა, რომელიც ასე ხელს უწყობს გონებრივად ჩამორჩენილ ბავშვების

სწავლა-აღზრდის საქმეს. ამავე თანდათანობის პრინციპით უნდა იხელმძღვანელონ ნორმალურ ბავშვების სწავლის დროსაც, რადგანაც ნიკიერი ბავშვი ხშირად საგანს მხოლოდ რწმენით ითვისებს, იმეორებს მასწავლებლის სიტყვას, ღრმად არ არის დარწმუნებული შეძენილი ცოდნის სინამდვილეში. ამ ყაზად ამ მეთოდის მომხრეა ქ-ნი მონეტარი. ამ თხუთმეტი წლის წინად იგი დანიშნული იყო ექიმ—ასისტენტად რომის უნივერსიტეტის ფსიხიატრულ. კლინიკაში; პაციენტთა შორის ქ-ნი მონეტარის განსაკუთრებით ყურადღებას სულით ავადმყოფი ბავშვები იქცევდნენ; შემდეგ იგი დაინიშნა ამ გვარ ბავშვთათვის დაარსებულ სკოლის ხელმძღვანელად; მან დაარსა აგრეთვე საექიმო-პედაგოგიური ინსტიტუტი, სადაც თვითონვე იყო მასწავლებლად და ეცნობოდა ზნეობით და სულით ავადმყოფ ბავშვებს; კითხულობდა ლიტერატურას, რომელიც კი ამ უკანასკნელთ შეეხებოდა; განსაკუთრებით ყურადღებას აქცევ-

და ორ კლასიკს Stard-ს და Seguin-ს, რომელთა მეთოდით იგი ხელმძღვანელობდა; ქ-ნ მონტესორის საჭიროდ მიაჩნდა პედაგოგიურ ანტროპოლოგიის მნიშვნელობა და ამიტომაც შეუდგა მის შესწავლას. ამ ჟამად იგი რომის უნივერსიტეტის დოცენტად ითვლება, აგრეთვე, კითხულობს ლექციებს ქალთა უმაღლეს კურსებზე რომში. მან დასწერა წიგნი შემდეგის სათაურით: „ჩვენი ყრმათა აღსაზრდელი სამეცნიერო-პედაგოგიური მეთოდი“.

მარიამ მონტესორი.

წიგნი მეტად საინტერესოა. აქ იმდენი ახალი თავისებური და მეცნიერული ნიჟარაა დაშვებული მასალაა, რომ ყველა, ვისაც კი რაიმე დამოკიდებულება აქვს ბავშვის სათუთ ბუნებასთან, მასში პოოვებს ბევრს საგულისხმეო და სასარგებლოს. ყოველივე, რასაც იგი ბავშვის შესახებ გვამცნევს, პედაგოგიისთვის ნამდვილ აღთქმას უნდა შეადგენდეს. წიგნი საკმაოდ მოზრდილია, და შეიცავს 283 გვერდს. ჩვენ მკითხველის ყურადღებას მივაქცევთ მხოლოდ ამ წიგნის უფრო საგულისხმეო ადგილებს. თავდაპირველად შევხებით

მონტესორის საბავშვო ბაღს, რომელიც ბევრ განათლებულ ქვეყანაში სხვა და სხვა სახელით არსებობს, „Kindergarten“, „Ecol maternelle“ infant-school. ვეწვიოთ საბავშვო ბაღს გერმანიაში, შვეიცარიაში, საფრანგეთში, ინგლისში, რუსეთში.

შესვლისათანავე თვალ-წინ გეშლებათ შემდეგი სურათი: კედლებზე ჩამწყკრივებული მრავალი სხვა და სხვა ნივთი, რომელიც ბავშვისა და მის ხელმძღვანელ მასწავლებლის მუშაობის შედეგს წარმოადგენს; აქ ნახავთ პატარა ხალიჩებს, მძივის კალათებს, ფერადი საღებავით აპრელებულ წიგნაკებს და სხვა. ყველა ეს დიდის სიფრთხილით ინახება და დრო გამოშვებით მართავენ ამ ნივთების გამოფენას. ამ ნივთების დამზადება დიდს შრომას მოითხოვს, როგორც მასწავლებელთან, აგრეთვე, ბავშვისაგანაც.

სრულიად სხვა სურათს წარმოადგენს მონტესორის სისტემის საბავშვო ბაღი. აქ ბავშვის შრომისაგან არავითარ საგრძნობელ შედეგს არა თხოულობენ. ის ძვირფასი დრო, რომელსაც ბავშვები ფრებელის ბაღში სხვა და სხვა ნივთების გაკეთებას ანდომებენ, აქ სულ სხვანაირად არის განაწილებული. მონტესორის საბავშვო ბაღში უმთავრესი ყურადღება ბავშვის მოძრაობაზეა მიქცეული, რომელსაც მიზნად აქვს განავითაროს მისი კუნთები და გრძნობანი, მისცეს მას ფიზიკური, ინტელექტუალური, ზნეობრივი და საზოგადოებრივი აღზრდა. აქ ბავშვის საუკეთესო გასართობ მასალას ქვიშა შეადგენს. ბავშვი თავისთვის ჩხირკედლოებს და რაც უნდა, იმას აკეთებს ქვიშისაგან, რომელიც შემდეგ იღშება და არავითარ კვალს არა სტოვებს. მრავალ პედაგოგთან უკვე აღნიშნულია,

თუ რამდენად უნაყოფოა ის დრო, რომელსაც ბავშვი წივთების კეთებას ანდოებს, ამის და მიუხედავად მთელ ევროპაში საბავშვო ბაღში ჯერ-ჯერობით ვერ განშორებიან ამ მეთოდს. ქალაქის ხალიჩების დაწნა, კერვა დაწველი ქალაქებზე, მძივისაგან კალათების კეთება და სხვა, მონტესორის აზრით, სრულიად არ შეესაბამება ბავშვის ფიზიოლოგიურ მდგომარეობას, რადგანაც ბავშვს თვალის აკომოდაცია ჯერ საკმარისად არა აქვს განვითარებული და იგი ძალას ატანს თვალზე, რასაც ფატალური გავლენა შეუძლიან იქონიოს მის მხედველობის განვითარებაზე. ერთად ერთი, რაც ქნმა მონტესორიმ ფრეგელის საბავშვო ბაღიდან გადმოიღო ეს—შეძერწვა. მაგრამ ამას აქ სულ სხვა ხასიათი ეძლევა; აქ მასწავლებელი არავითარ მონაწილეობას არ იღებს ბავშვის მუშაობაში. ბავშვს სრული თავისუფლება ეძლევა და ისიც თავისი ფანტაზიით რასაც უნდა იმასა სთითხნის თიხისაგან.

ძეგწვას—ამბობს ქ-ნი მონტესორი—არავითარი აღმზრდელობითი ხასიათი არა აქვს, არამედ ის მასწავლებელს საშუალებას აძლევს გაეცნოს ბავშვის ფსიხიკას, მის ინდივიდუალობას. როგორც ფრეგელის საბავშვო ბაღში, ისიც სარგებლობს ფერადოვან ბურთებით, რომლის საშუალებით ბავშვი ფერადების გარჩევას ეჩვევა. ხმარობს აგრეთვე კუბიკებს, აგურებს, რომელნიც ბავშვებს შეხებათა გრძნობას უვითარებენ. ბავშვმა თვალეები უნდა დახუჭოს და ისე გააჩიოს აგური კუბისაგან. როგორც ვხედავთ მონტესორის საბავშვო ბაღი ძლიერ განსხვავდება ჩვეულებრივ საბავშვო ბაღიდან; ამან სრულიად უარჰყო წივთების კეთება. მაშ რა მისცა ბავშვს ამის მაგიერ? აი როგორ

განმარტავს თვით მონტესორი ყმაწვილის აღზრდის დანიშნულებას: „აღზრდის პირველი და წმინდა დანიშნულებაა,—განავითაროს ბავშვში ენერგია,“ ყმაწვილი, მოყრილი საბავშვო ბაღისთვის იმ ასაკშია, როდესაც ის ინდივიდუალურ ცხოვრებიდან საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე გადადის; აი სწორედ ეს გარდასვლა უნდა შევესუსტუქოთ მას, ფრთხილად უნდა გავაცნოთ ახალი ცხოვრება და სისტემა არ დავარღვიოთ მისი პირადი ინტერესები. ბავშვის ნორმალურ განვითარებისთვის ქ-ნი მონტესორს შემუშავებული აქვს მრავალ-გვარი ვარჯიშობა, რომელთა დანიშნულებაა: განავითაროს ბავშვის კუნთები, მისი ხუთი გრძნობა და მეტყველება. როდესაც მონტესორი კუნთების განვითარებაზე ლაპარაკობს, მას მხედველობაში მართო ხელი კი არა აქვს, როგორც სხვა საბავშვო ბაღებს. „ფიზიკური აღზრდა ჩვენ უნდა გვესმოდეს, როგორც მრავალგვარი ვარჯიშობა, რომელნიც ხელს უნდა უწყობდნენ ბავშვის ნორმალურ ფიზიოლოგიურ აქტების განვითარებას: მაგ. სუნთქვას, მეტყველებას და სხ. საუკეთესო დრო კი ამ ვარჯიშობისათვის 3—6 წლამდის არის“.

როგორც მეცნიერი ანტროპოლოგი ქ-ნი მონტესორი დიდ ყურადღებას აქცევს აგრეთვე ფეხების ვარჯიშობას. ბავშვი, რომელიც მოკლებულია ხეირიან საზრდოს, ხშირად მახინჯდება, ფეხები უმრუდდება, რადგანაც მათ არ შეუძლიან ატარონ მთელი ტანი. „გიმნასტიკა“—ამბობს ქ-ნი მონტესორი „ბავშვს უნდა გაუმავროთ ფეხები, ეს კი შეიძლება მხოლოდ ზომიერი ვარჯიშობით“. საუკეთესო საშუალებათ მონტესორს საქონელა, თოკის კიბე, ბურთის თამაშობა,

სირბილი, სერსო და სხვა ანისთანები მიაჩნია, რაღა თქმა უნდა, რომ ქ-ნი მონტესორი უყურადღებოდ არა სტოვეებს აგრეთვე ხელის ვარჯიშობას; საშუალებად მას მიაჩნია „ილდაქტიური მასალა“ (როგორც ეს მის წიგნში არის აღნიშნული). ჩარჩოში გაქიმულია ტყავი, ან რაიმე ქსოვილი, რომელზედაც ბავშვები ვარჯიშობენ. ამ გვარ ვარჯიშობას ის დანიშნულება აქვს, რომ ბავშვები ეჩვევიან თავიანთ-თავად კაბის, ფეხსაცმელის შეკერას. ხელებს ავარჯიშებენ აგრეთვე შეძერწვით და ხატვით.

როგორც უკვე ვთქვით, სუნთქვისა და ხმის ორგანოების ვარჯიშობას დიდ მნიშვნელობას აძლევს ქ-ნი მონტესორი. ხშირად ბავშვს რომელიმე ასოსი ან სიტყვის გამოთქმა უძნელდება; ეს კი იმიტომ ხდება, რომ ყმაწვილს განვითარებული არა აქვს პირისა და ყბების კუნთები. აღზრდელმა უნდა შეურჩიოს ბავშვს შესაფერი მარცვლები, რომელნიც ავარჯიშებენ ბავშვის ენას. მაგრამ მართო გინმსატიკით არა კმაყოფილდება ქ-ნი მონტესორი; მისი შეგირდები ვარჯიშობენ აგრეთვე საოჯახო საქმეებში: მაგ. ასუფთავებენ ოთახებს, უვლიან ყვავილებს, ზოგიერთ შინაურ ოთხფეხს. ყოველივე ამას დაუმატოთ აგრეთვე ის თავისუფლება, რომელსაც ქ-ნი მონტესორი ანიჭებს ბავშვებს სწავლის დროს, და ჩვენ დავრწმუნდებით, რომ ამ სისტემით ბავშვს საშუალება ეძლევა თავისი პაწია ორგანიზმი ნორმალურად განვითაროს. რომ უფრო სრულ ჰყოს ბავშვის განვითარება, ქ-ნი მონტესორი ყურადღებას აქცევს აგრეთვე გარეშე გრძნობათა განვითარებას. აქამდისინ ერთ რაიმე გრძნობას აძლევდნენ უპირატესობას, მაგ. ერთი ინგლისელი პედაგოგი შემდეგსა

სწერს: „კაი ხნის განმავლობაში ყური მიაჩნდათ იმ კარად, რომლის შემწვობითაც აღამიანი იძენდა გონების საზრდოს. შემდეგ, როდესაც უარ ჰყვეს ასეთი ცალმხრივობა, საშველად მოიხმეს თვალი, და მაშინ გამეფდა სწავლა საგნების შემწვობით. მასწავლებელი ეუბნებოდა ბავშვს: „უყურეთ, თქვენ ხედავთ ამას და ამას“, და ამას ეუბნებოდა იგი მაშინ, როდესაც საგნის ამა თუ იმ თვისების გაცნობა შეიძლებოდა მხოლოდ შეხებით. მაშასადამე ცოდნის შეძენის უმთავრეს საშუალებად თვალი იყო მიჩნეული. მაგრამ ეს ნაკლიც მალე იგრძნეს და მაშინ მართეს ხელს და შეხების გრძნობას. დროა შევიგნოთ—დასძენს იგი—რომ ამა თუ იმ გრძნობის ცალმხრივი განვითარება ვერასოდეს ვერ შეგვძენს ჩვენ საჭირო ცოდნას; მხოლოდ ყოველი გრძნობის განვითარება შეიძენინებს აღამიანს ნამდვილ ცოდნას“. აი სწორედ ამიტომ ქ-ნი მონტესორი იმისთანა გრძნობასაც კი აქცევს ყურადღებას, რომელიც სხვა საბავშვო ბაღებში სრულიად უარყოფილია. მაგ. ყნოსვა და გემო. აი რა საშუალებას ხმარობდა იგი ყნოსვის გასავითარებლად: ბავშვს აუხვევდა თვალებს და ცხვირთან მიუტანდა რომელსამე ყვავილს; ბავშვსაც ყნოსვით უნდა გამოეცნო ეს ყვავილი. ცუდი სუნის გასაგებათ ბავშვს აყნოსინებდნენ აგრედვე აყროლებულ ხორცს, დამყავებულ მაწონს და სხ. გემოს გასავითარებლად იგი შემდეგ საშუალებას ხმარობდა: ენასთან მიჰქონდა შაქარი, მარილი, ქინაქინა და სხვა და სხვა ნაირად შეზავებული ნარევი. ამის შემდეგ ბავშვი პირს ირეცხდა და იგი სისუფთავესაც ეჩვეოდა. ბავშვს ჩვეულებად აქვს ყოველისფერს ხელით შეეხოს; ამ თვისებით ისარგებლა ქ-ნმა

მონტესორიმ და შეხების გრძნობის გასათვითარებლად მთელი სისტემა შეიმუშავა.

მას ჰქონდა 1) ფიცარი, გაყოფილი ორ ნაწილად; ერთ ნახევარს სრულიად სუფთა, უზოროლო ქაღალდი ეკრა, მხოლოდ მეორეს ეგრედ წოდებული „შუ-შიანი ქაღალდი“. 2) ჰქონდა აგრეთვე ფიცარი, რომელზედაც რიგზედ იყო ჩამოწყობილი ხორკლიანი და უზოროლო ქაღალდი: იშველიებდა აგრეთვე სხვა და სხვა ქსოვილებს: ფარჩას, ხავერდს, ჩითს, ტილოს. ყველა ამას ბავშვი თვალ-დახუჭული ეხებოდა. დინტერესებული ბავშვი ხშირად თავის მასწავლებლის კბასაც ეხებოდა, რომ გაეგო—თუ რა მასალისა-გან იყო იგი შეკერილი. ვიდრე ბავშვი ამ ვარჯიშობას შეუდგებოდა, ჯერ ხელე-ბი სახით სუფთად უნდა დაეხანა, მერე თბილ წყალში უნდა ჩაეყო და როდესაც კარგად გაიმშრალებდა, საქმეს შეუდგე-ბოდა.

ქანი მონტესორი სცდილობდა, რომ ბავშვებში „ტერმული, სითბოს გამო-ცნობის ნიჭი, განეცითარებინა. იმის გარ-და, რომ ბავშვი ხელსა ჰყოფდა თბილსა და ცივ წყალში, მას მომზადებული ჰქონ-და აგრეთვე ერთგვარად მოწყობილი ქვაბები, რომელშიაც სხვა და სხვა ზო-მის სითბო-სიცივის წყალი იდგა. ის ას-წავლიდა აგრეთვე წონის შეტყობას; ამისთვის დამზადებული ჰქონდა სხვა და სხვა ხის ნაჭერი, ერთნაირი ფარმისა და სიდიდისა; ამ ნაჭრების სიმძიმე ერთმან-თისაგან განსხვავდებოდა; ბავშვს სათი-თაოდ უნდა დაედო თითოეულ ეს ნაჭრე-ბი და ამნაირად იგებდა მის სიმძიმეს. შე-ხებით გრძნობის გასათვითარებლად ქანი მონტესორი ხმარობდა აგრეთვე ფრეხელის აგურებს და კუბიკებს. ამათ ბავშვი ჯერ თვალ-ხილულად ეცნობოდა, ანაწილებდა

მათ: ერთ მხარეს კუბიკებს აწყობდა, მეორეს—აგურებს; შემდეგ ყოველსავე ამას ბავშვი თვალ-დახუჭული აკეთებდა. ამ შემთხვევაში ბავშვს შეუძლიან მოიხმა-როს აგრეთვე ფული, სხვა-და-სხვა მარ-ცვლეულობა. „ერთი სიტყვით“ ამბობს ქანი მონტესორი—ბავშვი უთვალოდ უნ-და ხედავდეს“. შემდეგში დაგინახავთ, თუ რა დიდი შედეგითი მისცა ბავშვებს ამ თვალ-ხუჭია თამაშობამ, როდესაც ისინი წერის შესწავლას შეუდგნენ. გადავიდეთ ახლა ხელახლად. ქანი მონტესორი აქ იმ სახელმძღვანელოებს იშველიებს, რომელ-თაც ჩამორჩენილ ბავშვთათვის ხმარობდა. ამ სახელმძღვანელოების დანიშნულებამა—გააცნოს ბავშვი საგნის ზომას, ფორმას და ფერს. ბავშვი ასე ეცნობა საგნის ზო-მას: მას ბლომად აქვს ამოკრილი ფიცრე-ბი; ფიცრის ნახვრეტები, სხვა და სხვა ზომისანი არიან; ამ ნახვრეტებისათვის დამზადებულია ხის შესაფერი ნაჭრები; რომელთაც ცილინდრის ფორმა აქვთ.

ბავშვები შესაფერ სიღრმეში ათავსებენ გეომეტრიულ ფიგურებს, რომელთა ფორ-მებს მსგავსეობით და შეხებით ეცნობიან.

ერთი ამ ფიცართაგანი მას წინ უდევს; იქვე უყრია ერთმანეთში არეული ხის ნაჭრები. ბავშვმა ესენი ამოკრილებში

უნდა ჩასხას. თუ მას ხელში დიდი ნაქერი შერჩება, რომელიც პატარა ნახვრეტს არ უღდება, ის მაშინვე ხედავს თავის შეცდომას და საჩქაროდ ასწორებს მას. პრიზმიდან ბავშვები აშენებენ კიბეებს, კოშკებს და ავარჯიშებენ მხედველობას. ამ რიგად კმაწვილი სწავლობს ზომას და შემდეგ გადადის ფორმაზე: მას აძლევენ სხვა და სხვა გეომეტრიულ ფიგურებს; ამ ფიგურებისთვის შესაფერი ნახვრეტებია ამოჭრილი ფიცარი. ბავშვმა ამ ნახვრეტებში უნდა ჩასხას ეს ფიგურები. თუ ბავშვი ამას ერთბაშად ვერ მოახერხებს, მაშინ იგი ჯერ უნდა ფიგურას შეეხოს და შემდეგ იმ ნახვრეტს, რომელშიაც იგი უნდა ჩასვას. მასწავლებელმა კი უნდა უხელმძღვანელოს ბავშვს, რომ იგი სწორედ შეეხოს ფიგურას. სხვა გრძნობათა შორის ქნი მონტესორი აღზრდის სისტემაში სმენას ნაკლებ ადგილს არ უთმობს. ის ამბობს, რომ აკუსტიურ განათლებას ბავშვისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს. ბავშვი არა თუ მარტო ესთეტიურად ვითარდება, არამედ დისციპლინასაც ეჩვევა. ბავშვი, რომლის ყურიც ნელ-ნელა ეჩვევა ჰარმონიულ ხმებს, აღარ დაარღვევს სიწყნარეს რაიმე მკახე ხმაურობით; მაგრამ ჯერ-ჯერობით აკუსტიურ გრძნობის გასავითარებლად მეცნიერული, დიდაქტიური მასალა შემუშავებული არ არის. ხმების გარჩევისათვის ქნი მონტესორი კამერტონებს ხმარობდა; სხვა და სხვა ხმაურობის გამოსაწვევად ის ხმარობდა კოლოფებს, რომლებშიაც ყვარა ქვისა, კენჭები; ხმარობდა აგრეთვე დაღბანდს, ზარს. ქნი მონტესორის აზრით აკუსტიურ გრძნობის გასავითარებლად უკეთესია. იხმარებოდეს უფრო მარტივი იარაღი, მაგ. არფა, სტირი, ფორტეპიანო მას ნაადრევად მიაჩნია, რადგანაც

მასწავლებელი დაკვრის დროს საკმარის ყურადღებას ვერ უწილადებს ბავშვებს. „არა ერთხელ შეგვინიშნავს, — ამბობს ქნი მონტესორი, — რომ ბავშვი უფრო ადვილად ითვისებს მუსიკის რითმს, ვიდრე ჰარმონიას. ამიტომაც ურჩევს იგი მასწავლებელთ ბალეტის გამართვას, რომელიც ბავშვს რითმიულ და მახდენილ მოძრაობას შეაჩვევს, მას მოჰყავს მაგალითი მილანის საბავშვო ბალიდან, სადაც ამგვარ ვარჯიშობის შემდეგ ბავშვები ერიდებოდნენ ხმაურობას.

მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ ამასთანავე, რომ ამ ბალის ბავშვები ღარიბ დედ-მამის შვილები იყვნენ, ქუჩაში აღზრდილები და დისციპლინისა არავითარი წარმოდგენა არა ჰქონდათ. ამ საბავშვო ბალის ზედამხედველი ქალი მონტესორის სისტემით ხელმძღვანელობდა და თავაშვებულ ბავშვებს არ უშლიდა ხტუნაობას, ცელქობას; ხმაურობისთვის არ სჯიდა; მხოლოდ ამასთანავე ბავშვებს მუსიკის შემწეობით ცეკვაში ავარჯიშებდა, ამ სისტემამ სასურველი ნაყოფი გამოიღო; ბავშვები ნელ-ნელა ეჩვეოდნენ წეს-რიგს და ბოლოს სამაგალითო დისციპლინაც დამყარდა.

— ყოველივე, ეს იმიტომ მოხდა, ამბობს ქნი მონტესორი, — რომ ბავშვის ბუნებრივი მოთხოვნილება — მოძრაობა შეზღუდული არ იყო, არამედ მას წესიერი და სასურველი განვითარება მისცეს მუსიკის შემწეობით“.

საინტერესოა — თუ როგორ უვითარებდა ქნი მონტესორი ბავშვებს ყურ-მახვილობას. სხვა და სხვა საშუალებით კლასში სამარისებულ სიჩუმე ჩამოვარდებოდა, რის შემდეგაც ბავშვები საათის ჩააკუნს ან სხვა რისიმე ხმას ტყობილობდნენ, რაც ჩვეულებრივ დროს მათთვის უმნი-

შენელოდ იპბრგებოდა. აი ერთი მაგალითი ამგვარი სიჩუმისა:

— როდესაც კლასში სრული სიჩუმე ჩამოვარდა—მოგვიხბრობს ქ-ნი მონტესორი, მაშინ ბავშვებს ვუთხარი: დახუკეთ თვალები, თავი დალუნეთ და ყური მიუგდეთ იმ ხმას, რომელიც თქვენ გამოვიძახებთ. მეორე ოთახიდან ბავშვებს სათითაოდ ვეძახოდი ჩუმის ხმით, რომელიც სამარიდან ამოძახილს უფრო მიაგავდა; ეს ხმა ბავშვს ღრმად სწვდებოდა გულში; გამოძახებული ბავშვი თავს მალა იღებდა, თვალებს ახელდა და გასაოცარი სიფრთხილით, რომ სიჩუმე არ დაერღვია, გამოსწევდა ჩემკენ; მაგრამ ფეხის ხმა მაინც ისმოდა; როგორც კი ბავშვი კარებში თავს შემოჰყოფდა, ერთს შეხტებოდა,

გულიანად გადაიკისკისებდა და მაგრა მომჩვენებოდა. ეს ბავშვი გულის ფანჯალით უცქეროდა თავის ამხანაგებს; ის კარგად გრძნობდა, რომ მას უპირატესობა მისცეს, რადგანაც პირველი გამოიძახეს; მან იცის, რომ ყველას გამოიძახებენ; მაგრამ პირველად მას იხმობენ, ვინც ყველაზე წყნარად ზის. ამიტომ ყველა ცდილობდა სიჩუმის დაცვას, რომ მალე გამოემხმო. მე ვნახე პატარა გოგონა, რომელიც ყოვლის ღონის ძიებით ცდილობდა ცხვირის ცემინება შეემარებინა, რომ სიჩუმე არ დაერღვია; ჰაწია ებრძოდა თავის თავს და ბოლოს გამარჯვებული გამოვიდა ამ ბრძოლიდან. ამ გვარი ვარჯიშობა ძლიერ ეხალისებათ ბავშვებს. ისინი ამაყობენ თავიანთ გამარჯვებით.

II

ზნეობრივ-საზოგადოებრივი აღზრდა. დისციპლინა. თავისუფალი მოძრაობა, ჭეშმარიტი დისციპლინა თავისუფლებაზეა დამყარებული. რა არის თავისუფლება? თავისუფლების აღზრდა. სიჩუმის გაკეთილები. ზომები კერძო ბავშვთათვის. დასაჩუქრება და დასჯა. სწავლის სურვილი. ინტელექტუალური განათლება. სწავლება ნომენკლატურით. როგორ უნდა შეხვდეს მასწავლებელი ბავშვის შეცდომას? მასწავლებლის მრავალ-სიტყვაობა უნაყოფოა. სურათების ახსნა. შეძრწვს და თავისუფალი ხატვა.

ახლა განვიხილოთ, თუ რა ზომებს ხმარობდა ქ-ნი მონტესორი ბავშვის ზნეობრივსა და საზოგადოებრივ გრძნობათა გასავითარებლად. ორ-სამ წლიდან ბავშვი საზოგადოების წევრი ხდება და თავის ტოლ-ამხნაგებში ერევა. აქ ბავშვი ჩნდება კარგის და ავის გარჩევის, ასევე იღებდა თავის ახალ ცხოვრებას და ითვისებს საზოგადოებრიულ დისციპლინას. მან უკვე იცის როდის და როგორ უნდა მოიქცეს. ქ-ნი მონტესორის სწავს დისციპლინა, მხოლოდ მისი შეხედულება დისციპლინაზედ არსებითად განსხვავ-

დება იმ შეხედულებისაგან, რომელიც გაშვებულია ჩვეულებრივ საბავშვო ბავშვებში. როდესაც ჩვენ კლასის დისციპლინაზე ვლაპარაკობთ, ჩვენ ასეთი კლასი გვყავს წარმოდგენილი: ბავშვები სულ განაბულნი უმოძრაოდ სხედან თავთავიანთ ადგილებზე და შესტკერიან მასწავლებელს. ამ რამდენიმე წლის წინათ ქ-ნი იანუელი ინგლისში ეწვია ეგრედ წოდებულ „საბავშვო განყოფილებას“ და მას შემდეგი სურათი გადაეშალა თვალ-წინ: ბავშვებს ხელები ზურგზედ დაეწყით და სულ-განაბულნი ისმენდნენ მასწავლებ-

ლის სიტყვებს. ასეთივე სურათი ნახა იტალიის სკოლებშიაც, საცა პაწია ბიჭუნებს, ხელები თავზედ დაეწყათ და მასწავლებელს შესცქეროდნენ; რაღა თქმა უნდა, რომ ასეთი მდგომარეობა მეტად შესაწუხებელია იმისთანა ცოცხალ ბავშვისათვის, როგორც იტალიელია. აი ჩვეულებრივი, იდეალი დისციპლინარულ კლასისა. ახლა მოუსმინოთ ქანონტესორის: „ჩემის აზრით—ამბობს იგი—დისციპლინარული კლასი ის არის, საცა ბავშვები ბუნების მოთხოვნილებებისამებრ მოძრაობენ, ხოლო ამ მოძრაობით კი არავის ავნებენ“. ამისთანა მაგალითს ადამიანი მხოლოდ ამერიკის სკოლებში შეხვდება. ქეშმარიტი დისციპლინა ქანი მონტესორის აზრით მხოლოდ ბავშვის თავისუფლებათა არის დამყარებული, მაგრამ ამ თავისუფლებით ბავშვს რაიმე უწყსრიგობის ჩადენის ნება არ ეძლევა; მისი თავისუფლება შეზღუდულია მის ახლო მყოფთა ინტერესებით. საშუაბაროდ, ხშირად თავისუფლება ესმით, როგორც თავნებობა; ეს თავნებობა კი ბავშვის ახალ მდგომარეობას, როგორც საზოგადოების წევრისა, სრულიად არ შეესაბამება. თავის ჟინის მოსაკლავად, რაღა თქმა უნდა, ყოველი ბავშვი თავისუფლებას იჩენს, მაგრამ ქეშმარიტ თავისუფლებისათვის კი იგი რაოდენადმე აღზრდილი უნდა იყოს და აი მაშინ შეგვიძლიან ბავშვს „აქტიური“ დისციპლინა მოვთხოვოთ, რომელიც ფრიად განსხვავდება ჩვეულებრივ სკოლების დისციპლინისაგან; ეს უკანასკნელი ბავშვს მხოლოდ პასიობას აჩვენებს. ბავშვში თავისუფლება მხოლოდ მაშინ გაიწრთვნება, როცა მასში დამოუკიდებლობის სურვილს გვაღვიძებთ. ქანონტესორის სწავს, რომ მისი სისტემით აღიზრდებიან გამგონე და დამჯერო ბავ-

შვები. ზემოთ უკვე განვიხილეთ სიჩუმის გავრცელები; აქ კიდევ მოვიყვანოთ ერთ მაგალითს, რადგანაც იგი დისციპლინას შეეხება. აქ გავკრით აღვნიშნავთ, რომ ქანონტესორის სისტემით ბავშვი პირველად ხელ-ნაწერიდან იწყებს კითხვას. „ერთხელ კლასში რომ შევიდი—მოგვითხრობს ქანი მონტესორი—მე მივედი დაფასთან და დავწერე: „თქვენ მე გიყვარვართ?“ ბავშვებმა დინჯათ ჩუმის ხმით წაიკითხეს დაწერილი, პატარა ხანს გაჩუმდნენ და მერე ერთ ხმად დაიძახეს „ჰო; ჰო“. მე განვავრდი წერა:—მაშ გაჩუმდით და ყურადღება იქონიეთ“. ამის კითხვა ბავშვებმა ძლიერ მაღლა დაიწყეს, მაგრამ ბოლო სიტყვასთან რომ მივიდნენ, ერთხელ ჩაჩუმდნენ და კლასში სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა.

კერა ბავშვს ქანი მონტესორი უყურებს, როგორც ავადმყოფს, რომელიც მასწავლებლისაგან განსაკუთრებულ ყურადღებას თხოულობს. იგი ექიმის მეთვალყურეობის ქვეშ იმყოფება; მაგრამ იმ შემთხვევაშიაც კი, როდესაც ბავშვის სიკვრე არავითარი ავადმყოფობით არ არის გამოწვეული, მას არა სჯიან, არამედ შემდეგ ზომას ხმარობენ: გაუგონარ ბავშვს ცალკე დასვამენ ხოლმე კლასში, მხოლოდ ყველა საჭირო სავარჯიშო მასალას კი აძლევენ. ეს განცალკევება წრთნის ბავშვს. თავის ალაგოდან ის თვალყურს ადევნებს ამხანაგების ქცევას და ითვისებს მას; მაგრამ რა საშინელ განსხვავებას წარმოადგენს ის სურათი, რომელიც აღწერილი აქვს ქანონტესორის წიგნში „დედების სკოლები“; თვით ქანი მონტესორი ამ სკოლის ზედამხედველი იყო. ვალაბარაკოთ თვითონ ავტორი: „ერთ საბავშვო ბაღში თამაშობის დრომ მოაღწია; ყმაწვილებს ბურთი უნდა ეთა-

მაშნათ; გოგოები და ბიჭები ხელს იშვერდნენ, რომ მალე გაეხმოთ სათამაშოთ. ამ დროს მასწავლებელი მიუბრუნდა ერთ ბავშვს და უთხრა: „დღეს შენ არ ითამაშებ, რადგანაც ცუდათ იქცევი“. იმ დღეს—ამბობს ქ-ნი ჟირარი, მე სულ ბავშვებთან ვიყავი და ვერ შევამჩნიე, რომ რომელსაზე ბავშვს დისციპლინა დაერღვია. მართალია, ყველანი მოძრაობდნენ, მაგრამ არც ერთს ხმა მალდაც კი არ გაუცინია; ბავშვები ჩინებულად იქცეოდნენ. ნეტა რა ჩაიდინა ამ ბავშვმა, ვეკითხებოდი ჩემ თავს, რომ ასე სასტიკად დასაჯეს.

თამაშობა რომ გათავდა, მივედი მასწავლებელთან და შევეკითხე: „განა ისეთი რა ჩაიდინა მაგ ბავშვმა, რომ ასე დასაჯეთ?“ „როგორ თუ რა ჩაიდინა? ერთ წუთას არ გაჩერდება, სულ ტოკავს, ინძრევია“. როდესაც სკოლის ზედამხედველმა შემატყუა, რომ ამ პასუხმა არ დამკმაყოფილა, მასწავლებლის გასამართლებლად დაუმატა: „მეტ-მეტდ ფუქსავატია ეს ბავშვი, მუყაითობა ნატამალი არა აქვს“. (არ დაგავიწყდეს, მკითხველო, რომ ბავშვი მხოლოდ ხუთი წლისა და ოთხი თვისაა). როცა ნახა, რომ ვერც მისმა პასუხმა დამარწმუნა ბავშვის დანაშაულობაში, მაშინ დაუმატა: „ამას გარდა ეგ ერთი იმ სულიერთაგანია, რომელიც ჩვენ არა ნორმალურად მიგვაჩნია“. ამისთანა მაგალითს ადამიანი არა თუ მარტო საფრანგეთში, არამედ გერმანიაში და სხვა განათლებულ სახელმწიფოებშიაც შეხვდებო. ბევრგან ხმარობენ ამ ზომას: ბავშვს სჯიან იმითი, რომ მონაწილეობას არ აღებინებენ თამაშობაში. ქ-ნი მონტესორი უარპყოფს როგორც დასჯას, აგრეთვე დასაჩუქრებას, და იმის საბავშვო ბაღში ფაქტიურად

მოსპობილია ყოველივე საჩუქარი; მან შენიშნა, — როდესაც ბავშვს გაღვიძებული აქვს სწავლის სურვილი, მას საჩუქრით წახალისება აღარა სჭირდება. აი რას მოგვითხრობს ქ-ნი მონტესორი: „ერთხელ ჩვენს საბავშვო ბაღში მოვიდა სტუმარი, თან მოიტანა ყუთი, რომელშიაც ეწყო რამდენიმე ბჭყვრიალა მედალი; მან უთხრა ბავშვებს: მასწავლებელი ამ საჩუქრებს იმათ გაუკეთებს გულზედ, რომელნიც ყველაზედ კარგათ იქცევიან. თუშეა ყოველივე ეს ჩემ მეტოდს არ შეესაბამებოდა, მაგრამ მე მაინც გავჩუქდი. მასწავლებელმა ჩამოართვა სტუმარს ყუთი; ამ დროს ოთხი წლის ბიჭუნამ, რომელიც თავისი სამაგალითო ყოფა-ქცევით ირჩეოდა, წარბები შეიკუმხნა და დიძახა: „ჩვენ მამაკაცებს საჩუქრები არ გვინდა“. რა გულახდილობაა, — დასძენს ქ-ნი მონტესორი. ბავშვმა მშვენიერად იცოდა, რომ საჩუქარს უეჭველად მიიღებდა, მაგრამ არ უნდოდა ამ დასაჩუქრებით თავი დაემკირებინა, და რომ ველარა გააწყო რა, საშველად თავისი სქესი მოიხმო. მონტესორის საბავშვო ბაღში ჯილდოს აღაგი სწავლის წყურვილს ეჭირა. ჩვენ დიდად ვცოდავდით, — ამბობს ქ-ნი მონტესორი — როდესაც აპრიორულად უარვყოფდით ბავშვში ყოველსავე სიყვარულს სწავლისადმი; პირიქით, ეს სიყვარული მძლავრია მასში; ბავშვს ინსტიქტიურად სწავლა უფრო უყვარს, ვიდრე თამაშობა. სწავლის სურვილი მონტესორის ბავშვებს, რასაკვირველია, მაშინ უფრო უნდა დასტყობოდათ, როდესაც ისინი ფიზიკურ და გრძნობათა განვითარებიდან ინტელექტუალურ აღზრდაზედ გადავიდოდნენ. ნომენკლატურის სწავლა შეადგენდა პირველ საფეხურს. ჩვენ უკვე განვიხილეთ, თუ რო-

გორ ეცნობა ბავშვი საგნის თვისებათ. ეხლა კი ყოველსავე ამას ერთვის ახალი ფაქტორი—ნომენკლატურა; ყოველივე ცნება ბავშვმა სიტყვით უნდა აღნიშნოს. ნომენკლატურის გაცეითილები კი, როგორც ქ-ნი მონტესორი თავის წიგნში აგვიწერს, მეტად მარტივად სწარმოებს, მაგ. ბავშვს აძლევენ ქალაღს, რომელსაც ერთი მხარე სრულად სადა აქვს, მხოლოდ მეორე კი ხორკლიანი. მასწავლებელი უჩვენებს სადა გვერდზე და ეუბნება: „აი ეს სადაა, ეს კიდე ხორკლიანი, უჩვენებს მეორე მხარეზე. ამ სიტყვების წარმოთქმაში „სადა“, „ხორკლიანი“ ბავშვები მრავალ ნაირად ვარჯიშობენ. შემდეგ მასწავლებლის შეკითხვაზე: „რომელია სადა და რომელი ხორკლიანი“ ბავშვმა უნდა შესაფერი ქალაღი აჩვენოს. შესანიშნავია, რომ ბავშვს შეეძლოს არ უსწორებენ. მაგრამ ამაზე ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი.

ქ-ნი მონტესორი წინააღმდეგია მასწავლებლის მხრივ მრავალსიტყვაობისა. მასწავლებელი რაც შეაძლება ნაკლებად უნდა ერეოდეს ბავშვის საქმეში. მან უნდა შეაჩიოს დრო და ჟამი, რომ მისი ჩარევა ნაყოფიერი იყოს, რაც შეიძლება მეტი თავისუფლება უნდა ჰქონდეთ ბავშვებს მინიჭებული. სამწუხაროდ ეს იშვიათი მოვლენაა. აი რას მოგვითხრობს ქ-ნი მონტესორი: „კიონიგსბერგის ერთ საბავშვო ბაღთან ფრებელის კურსები იყო გამართული. ერთხელ ამ კურსების ერთმა მსმენელთაგანმა მეტად ვრცელი და სანტიმენტალური ამბავი მოუთხრო ბავშვებს შავ მაშლაყინაზე და თეთრ ვარკაზე. შემდეგ მოვიდა ამ კურსების ხელმძღვანელი და ახლა იმან განიმეორა იგივე მოთხრობა, რაღა თქმა უნდა, რომ მკერძმეტყველების და სიტყვათა სიმრავ-

ლეს ფართო აოვაი ჰქონდა დათმობილი. ხშირად რომელსამე ბავშვს სიტყვის ჩარევა სურდა, მაგრამ მისი სურვილი ისევე სურვილად რჩებოდა; ის მხოლოდ მსმენელი იყო“. ფერების სახელების სწავლება ასე სწარმოებს. მასწავლებელი ბავშვებს უჩვენებს სხვა და სხვა ფრად შეღებილ ფიკრებს და ეუბნება. „ეს არის წითელი, ამ ფიკარს მივცემ ერნესტს“ და დასახელებულ ბავშვს მაგიდაზე უდებს ფიკარს. ამნაირად დანარჩენ ბავშვებსაც ურიგებს ფერად ფიკრებს; შემდეგ ამ ფიკრებს ბავშვები ხელში იღებენ ისე, რომ ფერადი სჩანდეს და მასწავლებელი იძახებს სათითაოდ: „მოდი ჩემთან, მწვანე ფერო, ცის ფერო, შენც აქ მოდი“. ზოგ ბავშვს მარცხნივ გზავნის, ზოგს კიდე მარჯვნივ. შემდეგ ამ ბავშვებს ერთმანეთის პირდაპირ აყენებს და აქ იწყება თამაშობა, რომელიც უფრო კადრილს მოაგონებს ადამიანს. მასწავლებელი ამბობს: „მწვანე

ბავშვები ფერების გამოცნობაში ვარჯიშობენ, დახვეწულ ფერადი ძაფების შეფარდებათ.

ფერო, მიდი წითელთან“. მწვანეც ასრულებს ამ ბრძანებას, მიდის წითელთან, მოხდენილად უკრავს თავს და ღგება მის გვერდით. ამ თამაშობას მრავალნაირი სააღმზრდელო მნიშვნელობა აქვს: ჯერ

ერთი რომ ბავშვებს ფერების სახელები ღრმად ებეჭდებოთ გონებაში, მეორეც, რომ სიტყვების „მარცხნივ“ და „მარჯვნივ“ მნიშვნელობას მტკიცედ ითვისე-

ბენ ბავშვები. ქ-ნი მონტესორი მომხრეა თავისუფალი ხატვისა რადგანაც ამ შემთხვევაში მასწავლებელს, შეუძლიან გაეცნოს ბავშვის ინდივიდუალობას.

III.

წერა-კითხვის სწავლება ქ-ნ მონტესორის საბავშვო ბაღში.

წერა: მოსამზადებელი ფარჯიშობანი წერისათვის. წერის შექანიზმის შემუშავება, სხვა და სხვა ფიგურების ფერადებით შეხამება. ბავშვი უნდა გაეცნოს ხელის ამ მოძრაობას, რომელიც საჭიროა ამა თუ იმ ასოს დასაწერად. სიტყვის შედგენა დამზადებულ ასოებიდან. ფარჯიშობა გასული ხელნაწერ ანაბით. **კითხვა.** დრო, განვლილი, პირველად დაწერილ და პირველ წაითხულ სიტყვის შუა. სამდვიო კითხვას წარმოადგენს სიტყვისა და სჯინის ასსოციაცია. ნომენკლატურის გაკეთებები. ბავშვები ხელნაწერ სიტყვებს კითხულობენ. კითხვა ხელნაწერის წინადადებისა. კითხვა ჩუმის ხმით. კითხვა ბეჭდურით. ანგარიშის სწავლება. გაკეთებები ციფრების ნომენკლატურისა, რიცხვისა და მის რაოდენობათის ასსოციაცია. დასვენა.

ჩვენ უკვე განვიხილეთ ბავშვის აღზრდა იმ ხანაში, ვიდრე იგი სკოლაში მიეზარებოდა. ახლა ვნახოთ, თუ როგორ სწარმოებდა წერა-კითხვის და ანგარიშის სწავლება ქ-ნ მონტესორის საბავშვო ბაღში. საზოგადოთ წერა-კითხვის სწავლება საბავშვო ბაღის პროგრამაში არ უნდა შედიოდეს; თუმცა ინგლისი და საფრანგეთი ამ აზრს არ ეთანხმებიან და წერა-კითხვის ყმაწვილებს საბავშვო ბაღშივე აწყობინებენ. სამაგიეროდ შვეიცარიას, გერმანიას, ავსტრიას და ამერიკას ეს ნაადრევად მიაჩნია და ამიტომაც წერა-კითხვის სწავლება შემდეგ დროსთვის არის გადადებული, როდესაც ბავშვი პირველ დაწყებით სკოლაში ეზარება. ამ უკანასკნელ წლებში ის აზრი წარმოითქვა, რომ ექვს წლამდის წერა-კითხვის სწავლება ნაადრევია და ამიტომაც თხოულობენ, რომ სასკოლო ხანა 7—8 წლიდან ითვლებოდეს, რადგანაც ამაზე ადრე ყმაწვილს საკმარისად არა აქვს განვითარებული არც

მეტყველება და არც საგნათა წარმოდგენა. აი რას ამბობს ერთი გერმანელი პედაგოგი: „ვიდრე ბავშვი კითხვის სწავლებას შეუდგებოდეს, მას საკმარისად განვითარებული უნდა ჰქონდეს მეტყველება; იგი ღრმად, დაკვირვებით უნდა ეცნობოდეს ყოველსავე, რაც მის გარშემო იმყოფება. ამგვარი მომზადება, როგორც უკვე განვიხილეთ, სწარმოებდა მონტესორის საბავშვო ბაღში და თუმცა ქ-ნ მონტესორის აზრადაც არა ჰქონდა წერა-კითხვის დაწყება, მაგრამ როდესაც ნახა, რომ ბავშვები საკმარისად მომწიფდნენ, მაშინ უკუ ავლო მან თავისი „ცრუ მორწმუნოება“, როგორც თვითონ ამბობს და საცდელად დააწყებინა თავის პატარებს წერა-კითხვა. თავის დაკვირვებიდან ქ-ნი მონტესორი ხედავდა კუნთების მეხსიერების ძალას და ამიტომაც ბავშვს სწავლა კითხვიდან კი არ დააწყებინა, არამედ წერიდან, რადგანაც წერაში მოძრაობას პირველი ალავი უჭირავს;

ამ შეთოდით ბავშვს დაშორებით უფრო უადილდებოა წერა-კითხვის სწავლება.

ყველა კარგად იცის, თუ რა ძნელია ბავშვისათვის წერით ვარჯიშობა. მაგრამ ქ-ნ მონტესორის აზრით ეს სიძნელე ხელოვნურია; სიძნელეს თვით წერა კი არ შეადგენს, არამედ მისი მეთოდი. „ჩვენ ვთხოვლობთ ბავშვისაგან სწორე ხაზის გასმას,—ამბობს ქ-ნი მონტესორი;—ეს კი ძნელი და შეუძლებელია; სწორე ხაზის გაყვანა მოზრდილობათვისაც კი ძნელია და, რაღა თქმა უნდა; ბავშვი ამ სიძნელეს ვერ მოერევს. ჩვენი შეცდომა იმაში მდგომარეობს, რომ ბავშვის ყურადღებას ჩვენ დაწერილზედ ვაქცევთ და არა იმის მოძრაობაზე, ვინცა სწერს. წერის მექანიზმს დიდი მნიშვნელობა აქვს. წერის საფუძველს მოძრაობა უნდა შეადგენდეს“. ამერიკის სკოლებში ბავშვის ყურადღებას ნაწერი კი არ იპყრობს, არამედ თვით წერის პროცესი, ხელის მოძრაობა. იქ ხელის მოძრაობას არა ზღუდავენ, არამედ ყმაწვილს თავისუფლად გაჰყავს ხაზი. ვიდრე ბავშვი წერას შეუდგებოდეს, ის ბევრნაირად ვარჯიშობს; ჯერ უკალმოდ ამოძრავებს ხელს, მერე მშრალი კალმით და შემდეგ იწყებს მელნით წერას.

ქ-ნი მონტესორი ასე ავარჯიშებდა ბავშვს, ვიდრე იგი წერას შეუდგებოდა: ბავშვი, რომელსაც კალმის მსგავსად ხელში ფერადი ფანქარი უჭირავს, რამდენიმე გეომეტრიულ ფიგურას აფერადებს, შემდეგ გადადის ცხოველების, მცენარეების და ადამიანის კონტურებზედ. ბავშვს, მოთხოვნილების მიხედვით, ხან მოკლე და ხან გრძელი ხაზი გაჰყავს; იგი სრულიად თავისუფლად ამოძრავებს ხელს და გულმოდგინედ ჩაჰკირკიტებს თავის სამუშაოს. აი რას ამბობს ქ-ნი მონტესორი ამ

გვარ ვარჯიშობის შესახებ: „ერთი ფიგურის შევსება უდრის მოძრაობის იმ რაოდენობას, რომელიც ბავშვს დასჭირდება, რომ მთელი რვეული ხაზებით შეავსოს!“. ამასთანავე ბავშვი ყოველსავე ამას თავისუფლად ასრულებს და ერთად ერთი შევიწროება იმაში მდგომარეობს, რომ იგი კონტურს არ გადასცილდეს: ამ ფიგურებს რომ დაუყვირდეთ, შეამჩნევთ, რომ ხაზები თან და თან სწორდებიან. ამის შემდეგ ბავშვს ადვილად შეუძლიან კალმის აღება ხელში, რადგანაც კუნთების მექანიზმი საკმარისად აქვს განვითარებული. რაღა თქმა უნდა, რომ ყოველივე ეს დიდ შრომას ითხოვს. „აი სწორედ ამიტომ—დასძენს ქ-ნი მონტესორი,—ჩვენმა ბავშვებმა ასე მალე შეითვისეს ხელის ის სიმტკიცე, რომელსაც ჩვეულებრივი სისტემით მხოლოდ მესამე ელემენტალურ კლასში ახწევენ“. შემოსენებული ვარჯიშობანი უფრო ხატვის ნაწილს შეადგენენ, მაგრამ ისინი ამასთანავე ჩინებულ საშუალებას წარმოადგენენ წერით ვარჯიშობისთვის. „ამ რიგად—ამბობს ქ-ნი მონტესორი,—ჩემი ბავშვები წერას ისე სწავლობენ, რომ წერაში არა ვარჯიშობენ“. წერისათვის, რაღა თქმა უნდა, რომ მარტო ხელის სიმტკიცე არა კმარა. ბავშვმა უნდა იცოდეს აგრეთვე ხელის რა მოძრაობაა საჭირო ამა თუ იმ ასოს დაწერისათვის. ამისთვის ქ-ნმა მონტესორიმ შემდეგი მარტივი ხელსაწყოაირად მოიგონა, რომელიც „შეხებით გრძნობის დახმარებით ბავშვს აცნობებს სრულ ლათინურ ანბანს. ხორკლიანი ქაღალდისაგან გამოჭრილია ასოები; ამასთან დაკუთვლია ყველა მსხვილი და წვრილი ხაზები; ამ გვარად მომზადებული ასოები დაკრულია სქელ ქაღალდზე; გაკვეთილი ასე სწარმოებს: მასწავლებელი უსახელებს

კითხვისა და წერის სწავლება შესუბის საშუალებით. მარჯვნივ და მარცხნივ ქალები თითოებით ეხებიან სქელ ქაღალდზე ამოჭრილ ასოების მოყვანილობას. შუაში უმაწილი და ქალი ასოებისგან სიტყვებს ადგენენ.

ბავშვებს იმ ასოებს, რომელნიც მან პირველ გაკვეთილისთვის გამოირჩია, მაგ. მასწავლებელი ეუბნება: „ეს არის **ო**, ეს არის **ი**“. შემდეგ ბავშვის მეხსიერების გამოცდისათვის ეუბნება: „მომეცი **ო**, მომეცი **ი**“. ბოლოს მასწავლებელი ჰკითხავს: „ეს რომელია ასოა?“ და ბავშვიც ეუბნება სათითაოდ „**ი**“-ს და „**ო**“-ს. შემდეგ ბავშვმა თითო უნდა გაუსვას ამ ასოებს, მხოლოდ მასწავლებლის ხელმძღვანელობით. ამ რიგად ხორკლიანი ქაღალდისაგან გამოჭრილი ასო ბავშვს უჩვენებს, როგორც თვით ქ-ნი მონტესორი ამბობს; „ასოს კვალს“. ეს ვარჯიშობა რამდენჯერმე მეორდება. ამავე ვარჯიშობას ბავშვი თვალ-დახუჭული იმეორებს. „ამ შემთხვევაში, ამბობს ქ-ნი მონტესორი, —სამი გრძნობა იღებს მონაწილეობას: „მხედველობა, შეხება და კუნთების გრძნობა“. თუ გაკვეთილის შემდეგ ბავშვს მაინც უძნელდება ასოების გარჩევა, მას ხელ-ახლად იხმობს მასწავლებელი და ავარჯიშებს, თუ ამ შემთხვევაშიაც ბავშვი მტკიცეთ ვერ ითვისებს ასოებს, მაშინ იგი სპობს გაკვეთილს მეორე დღემდის.

რაც შეეხება შეცდომების გასწორებას, აი რას გვეუბნება ქ-ნი მონტესორი ამის შესახებ: „თუ ბავშვი საგნის სახელს თვით საგანს ვერ უერთებს, მაშასადამე ვარჯიშობა უნდა განმეორდეს. ბავშვს თუ შესცდა, იმას ნიშნავს, რომ მასში სასურველი ფსიხიური ასოციაცია ვერ მოხდა და ამიტომ სხვა დრო უნდა ამოვარჩიოთ. თუ ბავშვს ვეტყვი: „აბა, შენ სწორე არ ამბობ, მაშინ ეს საყვედური მას ღრმად ჩაებეჭდება გონებაში და გაკვეთილსაც ხელს შეუშლის. ამას გარდა შეცდომის გასწორება ბავშვის გონებას ძალას ატანს და სჩაგრავს; ჩვენ კი პირ-იქით ყოველსავე ძალდატანებას უნდა ვერიდოთ. ძველებური მეთოდი კი, რომლითაც ბავშვს წერას ასწავლიდნენ, სჩაგრავდა მას; უმაწილი მეტის მეტად ძალას ატანდა თავის თავს წერის დროს“. საუბედუროდ იმავე მეთოდით ახლაც ბევრ სკოლაში ხელმძღვანელობენ. მრავალ გამოჩენილ პედაგოგთაგან უკვე აღნიშნულია ამ მეთოდის უარყოფითი მხარეები. ცნობილი გერმანელი ფსიხოლოგი ლაი თავის თხზულებაში „ექსპერი-

მენტალური დიდაქტიკა“ სწორეთ ამ ძალდატანებით ხსნის ავადმყოფ ბავშვთ პროცენტის ზრდას, პირველ კლასში მათი რიცხვი უდრის 17,6%, ხოლო ბოლო კლასში 40,5%-ადის. ჩვენ შევცდებით, თუ ქ-ნ მონტესორის შეხედულებას შეცდომების გასწორებაზე მის ინდიფერენტუზმს მივაწერთ. ამ საკითხმა ჩვენ ცოტა გზას გადაგვავივნია, დაუბრუნდეთ ისევ ჩვენ საგანს. აი ბავშვებმა უკვე შეისწავლეს ანბანი. მაგრამ აზრის გამოსატყეღად ეს არა კმარა. ბავშვმა უნდა იცოდეს, თუ რა და რა ასოს შეერთებაა საჭირო ამა თუ იმ ცნების გამოსახატავად. ამისთვის ქ-ნი მონტესორი ხმარობდა მას, რასაც ჩვენ დაშლილ ანბანს ვეძახით.

ბავშვები სქელი ქაღალდის ასოებიდან სიტყვებს ადგენენ.

მხოლოდ მას ხელთნაწერი ჰქონდა. ვარჯიშობა ასე სწარმოებდა: მასწავლებელი უკარნახებდა ბავშვებს, მხოლოდ ისე კი, რომ ყოველივე ასო მკაფიოდ გამოეყო სიტყვიდან და ბავშვებიც აწყობდნენ სიტყვებს. ამგვარი ვარჯიშობა, რომელიც ასწავლის ბავშვებს მართლ წერასაც, იმდენად აინტერესებს ბავშვებს, რომ ხშირად თვითონვე იწყებდნენ სიტ-

ყვების ანალიზს. მაგ. ოთხი წლის ბავშვი, რომელიც ოთახში ბოლთასა სცემდა, თავისთვის ბუტბუტებდა „ზაირა“ რომ დავწეროთ საჭიროა შემდეგი ასოები: ზ, ა, ი, რ, ა. ხშირად მოხდებოდა, რომ ბავშვს რომელიმე გაგონილი სიტყვის ასოები უკვე თვალწინ ეხატებოდნენ, რაღა თქმა უნდა, რომ ქ-ნი მონტესორი არც ერთს ბავშვს თვითონ ძალიად არ აწყებიანება წერას, არამედ ეს თვით ბავშვის სურვილზედ იყო დამოკიდებული, მსურველთა, შორის იყვნენ აგრეთვე 3½ წლ. ბავშვებიც. ბავშვების მეცადინეობამ ჩინებული ნაყოფი გამოიღო. მაგრამ სჯობია თვით ქ-ნი მონტესორი ვალაპარაკოთ: „ქრისტეშობისთვის მშვენიერი მზიანი დღე იდგა. ჩვენ დარით ვისარგებლეთ და ყველანი ბანზედ შევიკრიბენით. ბავშვები თავისუფლად დარბოდნენ და თამაშობდნენ. ზოგნი შემომეხვივნენ და მეებასებოდნენ. მე საკვამლესთან მივეჯექი; უცბად თავში ერბომა აზრმა გამიბრინა; მივბრუნდი იქვე მდგომ ხუთი წლის ბიჭუნას და ვუთხარი: „აი ცარცი და აბა ერთი ეს საკვამლე დამიხატე. ბავშვიც ჩაიკუცდა და მართლა მოკლეს ხნის განმავლობაში დამიხატა საკვამლე ქვის იატაკზე, რომელიც ნამდვილს ძლიერ წაგავდა; ბიჭუნა შევაქე. ბავშვმა შემომხედა, გალიმა და რაღაზედაც ჩაფიქრდა. უცბად წამოიყვირა: „მიყურე, მიყურე, მე ვწერ“ და მართლაც დაიკუზა და იატაკზე დასწერა: „ხელი“ და „ბუხარი“. წერის დროს გახარებული ბავშვი თან ხმა-მალა გაიძახოდა: „მე ვწერ, მე შემოძლიან წერა“. მიცვიდნენ დანარჩენი ბავშვებიც და რა იხილეს ამხანაგის მოქმედება, მომთხზვეს ცარცი და დაიწყეს წერა.

ბავშვები გასართობად სწერენ ეზოს ქვანახევარზე.

აქამდისინ კი—დასძენს ქ-ნი მონტესორი,—არც ერთს ბავშვს ხელში არა სჭერია არც ცარცი და არც სხვა რაიმე საწერი იარაღი. შესანიშნავია, რომ ბავშვები დაწყებითვე ლამაზ და მოხდენილ ასოებს სწერდნენ, სწორეთ ისეთებს, როგორნიც ხორკლიანი ქაღალდისაგან იყვნენ გამოკრებილი, დრო, განვლილი პირველ ვარჯიშობისა და წერის შუა ოთხი წლის ბავშვისათვის უდრის თვე ნახევარს, მხოლოდ ხუთი წლის ყმაწვილისთვის კი უფრო მცირეა, დაახლოვებით ერთი თვე. ზოგიერთა ბავშვი კი მთელ ანბანის წერას ოც დღეში ათავებს. რაც შეეხება კითხვას, ამას ბავშვები წერის დაწყებიდან 15 დღის შემდეგ ჰკიდებენ ხელს.

— თუმცა, ამბობს ქ-ნი მონტესორი,—ბავშვს ხეირიანი კითხვა შეუძლიან მხოლოდ მაშინ, როდესაც ის საკმარისად არის გავარჯიშებული წერაში* როგორც

ზატარა ქალი კარნახს სწერს დაფაზე. სახე გადოთ ოთხი წლის ბავშვს მონტესორის მეთოდით წერას შესწავლა ექვს თვეში შეუძლიან.

დავინახეთ, წერა არაერთარ სიძნელეს არ წარმოადგენს, არამედ იგი ბავშვისათვის მეტად სასიამოვნო და ადვილ სამუშაოს შეადგენს. გადავიდეთ ახლა კითხვაზე. აქ ქ-ნი მონტესორი ხელმძღვანელობდა სახ-მო მეთოდით სიტყვების შედგენაში, ხმებისაგან ბავშვები აწყობდნენ სიტყვებს მასწავლებლის კარნახის შემწეობით. როდესაც ბავშვი სიტყვას მოამზადებდა, მას ეს სიტყვა უნდა წაეკითხნა. აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ ბავშვს წაკითხვა ბევრად უფრო უძნელდება, ვიდრე მისი შედგენა. მაგრამ სიტყვის შედგენა და მისი წაკითხვა მას შემდეგ, რაც იგი მასწავლებელმა წარმოსთქვა, კითხვას არ შეადგენს. ნამევილი კითხვა მხოლოდ ის არის, როცა ბავშვს შეუძლიან სიტყვა თვით საგანს ან ცნებას შეუერთოს, ამ ასოციაციისთვის ქ-ნი მონტესორი ფრიად საყურადღებო და საინტერესო ზეგნებს ხმარობს. დამზადებულია ქაღალდები, რომელზედაც დაწერილია საგნის სახელები, რომელნიც ბავშვმა წერის დროს უკვე წაიკითხა, ამისთვის კი იმ საგნებს ირჩევენ, რომლებსაც ბავშვი კარგად იცნობს; მაგ. სათამაშოებს, ცხოველებს და სხვ. სიტყვის წაკითხვის შემდეგ ქაღალდს მიაკრვენ შესაფერ საგანს. ამ გზარად ბავშვები კითხვას მთელი სიტყვიდან იწყებენ. მხოლოდ ეს სიტყვა ხელთნაწერია. (ბექ-დურის კითხვა შემდეგ დროისთვის არის გადაღებული), ახლა ვნახოთ თუ სიტყვების კითხვიდან როგორ გადადიოდნენ ბავშვები მთელ წინადადების კითხვაზე. „ერაზელ, — მოგვითხრობს ქ-ნი მონტესორი, საუბრის დროს ოთხი ბავშვი წამოხტა, მივიდა დაფასთან და დასწერეს შემდეგი: „როგორ გვიხარია, რომ ბაღში ვარდები უკვე გაიშალნენ!“ მაშინ კი მივხვდი, რომ დროა შეუდგე წინადად-

ბის კითხვას მეთქი. მეც დაფას მივმართე. ქ-ნი მონტესორის აზრით კითხვა ჩუმი უნდა სწარმოებდეს, რადგანაც ამ შემთხვევაში ბავშვი უკეთ ითვისებს წაკითხულის აზრს. ამერიკაშიაც სწორედ ასე იქცევიან; ბავშვს მხოლოდ მაშინ წაკითხებენ ხმამალა, როცა იგი მიცემულ მასალას ჩუმად თავისთვის წაიკითხავს. ხმა-მალა კითხვის მომზადებაში შეიძლება უსაყვედურონ ქ-ნი მონტესორის, რომ ამ მეთოდით ბავშვის მეტყველება არ ვითარდება; მაგრამ ჩვენ უკვე ვიცით, რომ მეტყველება ბის გასავითარებლად ის მრავალნაირად ავარჯიშებს ბავშვებს. მას მთელი სიტყვა აქვს შემუშავებული ხმის ორგანოების გასავითარებლად. როდესაც ქ-ნი მონტესორი ნახა, რომ ბავშვები საკმარისად გაეარჯიშდნენ ხელთნაწერის კითხვაში, მაშინ იგი ბექდურზე გადავიდა. საინტერესოა შემდეგი: როდესაც ბავშვებმა ბექდურის კითხვა ისწავლეს, ქ-ნი მონტესორი ხელში არ აძლევდა მაინც წიგნს, რადგანაც თვით პირველ-დაწყებითი წიგნიც კი ბავშვისათვის მრავალ უცნობ სიტყვებს შეიცავს. ეს კი მის ძირითად პრინციპს დაარღვევს. წაკითხულის შინაარსი ბავშვისათვის გაუგებარი დარჩება. დავდაპირველად ბავშვებს მოკლე წინადადებებს აძლევდნენ, რომელიც სქელ ქაღალდზეა დაბეჭდილი; როდესაც ბავშვი მათ კითხვას შეეჩვევა, მაშინ ამ წინადადებებს მოთხრობის მსგავსად გრძელ ფურცლებზედ ბეჭდავენ. აი მეთოდი, რომლის შემწეობითაც ქ-ნი მონტესორი ბავშვებს კითხვას ასწავლის. დავგრძეოთ განსახილველად ანგარიშის სწავლება. ანგარიშის სწავლების დროს ქ-ნი მონტესორი ფულებს ხმარობს; ბავშვებს ფულის დახურდავებაში ავარჯიშებს. ხმარობს აგრეთვე პატარა ჩხირებს. ამ ჩხირებს ათამ-

ართმეტიკის გაკვეთილი.

დის სათითაოდ ეძლევათ სახელი და სხვა და სხვა კომბინაციის შემწეობით ბავშვები ვარჯიშობენ ათამდის ოთხ არითმეტიკულ მოქმედებაში; სწავლობენ მიმატებას, გამრავლებას, გამოკლებას და გაყოფას. ციფრებს კი სწორედ იმ გვარადვე აწყობენ, როგორც ასოებს. ციფრებიც გამოჭრილია ხორკლიანი ქაღალდისაგან. რაც შეეხება ციფრის და მის რაოდენობითის ასოციაციას ეს ასე ხდება: ყუთში გაკეთებულია რამდენიმე განყოფილება, თითო განყოფილებაში აწყობენ საგნების განსაზღვრულ რიცხვს. ამას გარდა მართავენ აგრეთვე თამაშობას, რომელიც აგრეთვე ხელს უწყობს ბავშვს ციფრების სწავლაში: ბავშვებს ურიგებენ დახვეულ ქაღალდებს, რომლებზედაც აღნიშნულია სხვა და სხვა ციფრა. ბავშვები ამ ქაღალ-

დებით ბრუნდებიან თავ-თავიანთ ალაგას. აქ ხსნიან ამ ქაღალდებს, მერე მიდიან მაგიდასთან, სადაც მრავალი ნივთიულობა აწყობილია და იღებენ იმდენ ნივთს, რამდენიც მათ ქაღალდზეა აღნიშნული. ბავშვი ამ ნივთებსა და ქაღალდს აწყობს თავის მაგიდაზე; მერე მასწავლებელმა უნდა ჩამოუაროს და შეამოწმოს ნივთების რაოდენობა იმ ციფრასთან, რომელიც იმის ბილეთზეა აღნიშნული. ყოველსავე ამას ბავშვები დიდის სიხარულით და ინტერესით აკეთებენ. მაგრამ ქ-ნი მონტესორი ამითი არა კმაყოფილდება და ბავშვებს აცნობს მრიცხველობას ათის შემდეგაც. ამისთვის კი მან იაფი და მარტივი სახელმძღვანელო მოიგონა. ქაღალდების ერთ სერიაზე დაბეჭდილი იყო რამდენჯერმე ციფრა 10. ეს

ქალღმერთი ფორმით ოთხკუთხია. მეორე სერია კი წარმოადგენდა სწორ კუთხოვანს და შეადგენდა ოთხკუთხიანის ნახევარს; ამ სწორიაზე დაბეჭდილი იყო ყველა ციფრა ათამდის. თუ უნდოდათ რომ თერთმეტი მიეღოთ, მაშინ 10-ს დააღებდნენ ხოლმე ერთს ისე, რომ მართო 0-ს დაფარულიყო, თორმეტის მისაღებად 0 დაფარებდნენ ხოლმე 2 და სხ. ამ რიგად ბავშვები ეცნობებოდნენ მრიცხველობას 99-დის.

ყოველივე ზემოთ ნათქვამიდან ჩვენ ენახეთ, რომ მონეტესორის სისტემა ბავშვებს სწავლის სურვილს და სიყვარულს უღვიძებს. თავისუფალი მოძრაობა მონეტესორის საბავშვო ბაღის ძირითად პირობას შეადგენს. თავისუფალი მოძრაობა წრთენის ბავშვში ყურადღებას. ლაი ამბობს: „უმოდროდ ყურადღება არ არსებობს. მისი სისტემა ხელს უწყობს ბავშვის ფსიხო-ფიზიკურ განვითარებას. სამწუხაროდ კ-ნ მონეტესორის საბავშვო ბაღმა ორი წლის შემდეგ მოსპო თვისი არსებობა. მაგრამ მისმა შრომამ უნაყოფოდ არ ჩაიარა. მას ბევრმა მიჰბაძა. მისი სისტემის მიხედვით მილანში უკვე დაარსდა საბავშვო ბაღი. ამერიკამ ხომ, რაღა თქმა უნდა, დიდი ხანია წაჰბაძა მის მაგალითს. უკან არც საფრანგეთი ჩამორჩა. სასურველია, რომ ქ-ნ მონეტესორის სისტემამ უფრო ფართო ნიადაგი მოიპოვოს თავის სამოქმედოთ.

ჩვენში საბავშვო ბაღი ჯერ-ჯერობით ახალი ხილია. მაგრამ სასიამოვნოთ უნდა აღვნიშნოთ, რომ აქა იქ იგი ჩვენშიც ფეხს

იკიდებს. მართალია, ახალი საქმე თავდაპირველად ყოველთვის ძნელია, მაგრამ ამ სიძნელეს ადვილად სძლევს საქმის ცოდნით აღჭურვილი ადამიანი. საბავშვო ბაღის საკითხში მენტესორის სისტემა, რომელიც განვიხილეთ ამ წერილში, ნამდვილი მეცნიერული სისტემაა, დამყარებული აწინდელს საღ პედაგოგიურს ნიადაგზე. ეს სისტემა უნდა გახდეს სახელმძღვანელოდ ჩვენებურ საბავშვო ბაღის ხელმძღვანელთა შორის და მაშინ პრინციპიალურ უთანხმოებას, რამაც თავი იჩინა ჩვენში ადგილი არ ექნება, მაშინ ყველა შეერთებული ძალადონით შეეცდება ამ ნორჩს დაწესებულებას, უკეთესი ხელმძღვანელობა გაუწიოს და ბავშვების აღზრდაც იმ ნიადაგზე დაამყარონ, რომელსაც აწინდელი მეცნიერება მოითხოვს.

როგორც ზევით მოვიხსენიეთ მენტესორის სისტემა საბავშვო ბაღებში მეცადინეობისა საუკეთესოდ არის მიჩნეული ყველგან და ცდილობენ კიდევ მის განხორციელებას. რომ სხვებს არ ჩამოვჩრეთ, ჩვენი ვაღია ჩვენებური საბავშვო ბაღებიც ამ სისტემაზე ავაგოთ, დავაარსოთ ესრედ წოდებული „სკოლაში მიბარებამდის ბავშვთა აღზრდის საზოგადოება“ და განსაზღვრულის წესით, შეერთებულის ძალადონით და შეთანხმებით შევეუდგეთ საბავშვო ბაღების გამრავლებას და მოწყობას ჩვენში.

6. ბ.—ძე.

ა ტ მ ე ბ ი

(გუძღვნი ქართულ თავდაზნაურობას)

(დასასრული)

ბალი მართლაც რომ მშვენიერი იყო: ახლად მოწყობილი ოთახები, ყვავილებით მორთული და მშვენიერი ორკესტრი. იქ დაინახავდით უფროს მოხელეს, სამმართველოს წარმომადგენელს, ჯარის უფროსებს, ერთის სიტყვით საუკეთესო ხალხს. გამგე არაფერსა ჰზოგავდა, რათა ბრწყინვალეობა მიეცა თავის საღამოსთვის. აგრედვე მისი მეუღლე და ქალიშვილი მოწიწებით გამოდიოდნენ სტუმრების დასახვედრად. ვახშამი მოამზადეს და მაცეკვარი წყვილ-წყვილად შევიდნენ პურის საკმელ ოთახში. მე კანკალით ხალხს გავყვი და შევედი რა ოთახში, დავინახე წამოშვებული მაგიდა, რომელზედაც ეწყო განთქმული, შევესაგან გამოგზავნილი ატმები.

ეს მშვენიერი ატმები, დაწყობილი პირამიდად ქალაქ ლუნევილის თიხის ქურქელზედ და მორთული ვენახის მწვანე ფოთოლით, ისე ამაყად ამართულიყო შუა მაგიდიდან და ისე გასაოცრად შეენარდა მწვანე, ხავერდის სუფრას, რომ კაცს ძალია უნებურად პირს ნერწყვი მოაღებოდა. ერთის შეხედვითვე იგრძნობდა კაცი, თუ რა ფაქიზის არომატით სავსე უნდა ყოფილიყო ეს ყვითელი, მაგრამ წითლად შეელფერებული, იშვიათი ნაყოფი. შორიდგანვე ვეტრფოდი, ვსტკებოდი მათის სილამაზით და წარბოდგენილი მქონდა რა აღფრთოვანებული დაგბრუნდებოდი შინ, თუ ერთს მათგანს მაინც ჩავიდგებდი ხელში. ერთის სიტყვით, ეს ატმები ისე გამოუთქმელად მაკვირვებდა, რომ მთელი ჩემი ოცნება

მხოლოდ მათ დასტრიალებდა თავს და მთელი ჩემი გონება მხოლოდ იმას ჰფიქრობდა, თუ როგორ ამეცოცებინა ერთი ან ორი ატამი... მაგრამ როგორ მართლა?... მოსამსახურეები გარს ეხვივნენ და სდარაჯობდნენ ამ ძვირფასს ხილსა. პირველად ატმები თვითონ გამგემ დაურიგა სამსახურის თავ-თავ კაცებს. ხანდისხან, უფროსი მოსამსახურე დინჯად აიღებდა ხოლმე ატამს, გასკრიბდა შუაზედ ვერცხლის ტარიანის დანით და ამნაირად მიართმევდა აღნიშნულს პირს, ქალაქ სევრის თევზით. მე ხარბად ვადევნებდი თვალს ყველა ამას და ვკანკალებდი, როცა ვხედავდი, პირამიდის დარღვევასა. მიუხედავად ჩემის შიშისა პირამიდა არ დაარღვიეს. არ ვიცი რა მიზეზით, მაგრამ როდესაც ორკესტრმა ერთბაშად დაუკრა, ყველა გაიქცა დარბაზისაკენ და მაგიდაზედ კიდევ დარჩა თორმეტიოდე ატამი, დაწყობილი ფოთლებზედ. მე ქუდი განზრახ ერთს კუთხეში დავტოვე და ვითომ ხალხს გავჰყვი. ჩემი ქუდი იყო მალალი და კარგათაც შემაწუხა იმ საღამოს. დაგბრუნდი უკან ჩემი ქუდის ასაღებად და, რადგან იმ სახლში ცოტა შინაურსავით ვიყავი, უფროსმა მსახურმა ყურადღება არ მომაქცია, არ მომერიდა. ამასთანავე ის იყო გართული სტუმრებისთვის საჭირო ქურქლის ზიდვში. ერთ ხანს მარტოკა დავრჩი; წუთიც არ მიწოდოდა დამეკარგა და დავეჩქარე განზრახვა სისრულეში მომეყვანა.

ერთი კიდევ მიმოვიხიე ქურდულად, მიეუახლოვდი ატმებს, დავავლე ორს ხე-

ლი, საჩქაროდ ჩავიდე ჩემს ქუდში და დაეფარე ცხვირსახოცი. გულმა ძგერა დამიწყა, მაგრამ მე მაინც თავი შევიმაგრე, წყნარად, ამაყად გავედი პურის საქმელ ოთახიდან და ქული გულზედ მივიკარი, რომ ატემები არ გამოცვივებულიყო. შემდეგ ხელები მოვიქდე, ქული ჟილეტში შევინახე და ამნაირად მივიღე ბრძნული, ცოტა ნაპოლეონური გამომეტყველება.

მე ვფიქრობდი, წყნარად გამევილა დარბაზი, გავპარულიყავ, გავსულიყავ გარედ და გამარჯვებულს მიმეტანა შინ ცხვირსახოცში შეხვეული ორი ატემი.

საუბედუროდ ამ გეგმის შესრულება ისე აღვილი არ იყო, როგორც მეგონა. დაიწყეს ცეკვა. ერთბაშად მთელის დარბაზის სიგანეზედ გაიშალნენ მრგვალი მაცეკვარნი, შიგნით ქალები, უკვე ჰასაკში მოსულნი და გარედგან კიდევ შავ ფრაკიანი მამა-კაცები. ქალ-ვაჟნი, ხელი-ხელ გაყრილნი დადგნენ დარბაზის შუა ადგილას და დაიწყეს ცეკვა ტრიალით. სწორედ ეს ადგილი უნდა გამევილა, რომ გარედ გავსულიყავი.

შევუღეპი აზრის ასრულებას. შევერიე ხალხში და დაეიწყე გველივით კლანკა და ქურღულაღ მათში გაძვრენ გამოძვრენა... შიშმა ამიტანა; ვფიქრობდი, შემთხვევით ხელი, ან ილაყვი არავინ მომხვედროს, ქული არ შეარყიოს და ატემები არ დამიბნეოს მეთქი. ერთბაშად ქუდში ატემების ლაყლაყი მომესმა და ჩემი შიში იქნამდის მივიდა, რომ ყურები ამენით და თმა ყალყზე შემიდვა. დიდხანს ვიარე ამ გატირებაში ჩავარდნილმა და ბოლოს, უნებლიედ მივაწყედი ერთს ადგილს, სადაც მამა-კაცებს, შიგნით ზურგ-შეშკეპულად განი გაეკეთებიან და შუაში ქალები მოეწყვდიან. როგორც

იყო მიღებული, ქალებს უნდა ჩამოერი-გებინათ, შეკრებილი მამა-კაცების ქუდე-ბი და დაეხურათ თავზედ მისთვის, ვისთანაც სურდათ ცეკვა. დავაპირე ამ ჯგუფში გაძრომა თუ არა, გამოაჩნდა გამგის ქალიშვილი თავის კავალერით და დაიძახა:

— ერთი ქული გვაკლია! —

არ გაუვლია ამის შემდეგ დიდ ხანს, მე და გამგის ქალიშვილმა ერთმანეთს შევხედეთ; მე აღვიღზედ გავშეშდი: მან დამიძახა:

— ოჰო! კარგ დროს მოხვედით ბატონო ჰერბელო!.. აბა, ჩქარა, ქული გვიბოძეთ!..

მე რალაც წავიბუტბუტე, მაგრამ ქალმა არ მაცალა და მსწრაფლ ქული გამომტაცა. ატემები ძირს გავორდნენ და თან წათრეის ჩემი ცხვირსახოცი და რამოდენიმე ვენახის ფოთოლი...

მე მგონი ამის შემდეგ, შენ უკვე წარმოდგენილი გექნება, თუ რა სურათი გაჩნდა ბაღში ჩემს გარშემო.

ქალებმა ასტეხეს ქვეშ-ქვეშე სიცილი და უკვირდებოდნენ ჩემს საქციელს, ჩემს დაღრეჯილს სახეს. გამგემ წარბი შეიქმუნა, წარჩინებულნი ჩურჩულით ერთმანეთს ჩემზედ თითით უჩვენებდნენ. მე ველარ შევიძელ, მუხლები მომიკვეთა... ოჰ! რატომ არ გამიწყდა მიწა და თან არ ჩამიტანა მაშინვე, ასეთს უხერხულს მდგომარეობაში ჩავარდნილი.

ახალგაზდა ქალმა პირი მოკუშა სიცილის დასაყენებლად, გამომიშვირა ქული და მითხრა დაცინვით:

— ბატონო ჰერბელო, ჰკრიფეთ თქვენი ატემები!

დარბაზის ყველა კუთხეში გაისმა ხარხარი ამ სიტყვებით გამოწვეული; თვით მოსამსახურეებიც კი მუცელზედ ხელს

იქერდნენ. გაფითრებული, თვალების ცეცებით, ბორძიკით, შერცხენილი და დამცირებული გავიქეცი, მაგრამ ისე დავი-
ბენი, რომ კარები ძლივს მივაგინი. მოვე-
დი სახლში გულ-მოსული და ვუამბე ჩემს
კოლს ჩემი სამარცხენო თავგადასავალი.

მეორე დღეს, ამ ამბავმა მთელი ქალა-
ქი მოიარა. შევედი თუ არა ბიუროში,
ამხანაგები მომეგებნენ შემდეგის სიტყვე-
ბით: „ბატონო ჰერბელო, აპკრიფეთ
თქვენი ატმები!“

მე ამას ვერ ვითმენდი და სახე მენტე-
ბოდა. არ შემეძლო გადამედგა ქუჩაში
ერთი ფეხიც, რომ ჩემს უკან არ გამე-
გონა დაცინვის კილოთი ნათქვამი სიტ-
ყვები: „ეს გახლავთ ატმებიანი კაცი!“
რასაკვირველია, მე ვეღარ გაეძელ ჩემს
სამსახურში და დავანებე თავი.

ჩემს ბელზედა, ბიძა ჩემს ჰქონდა ამ
დროს მამული ჩემი სამშობლო ქალაქის
მახლობლად, სოფელ შატერენში.

მე ვთხოვე მას, აეყვანე თანაშემწედ
თავის მამულის შემუშავებისათვის. ის
დამთანხმდა და დავესახლეთ შატერენში.
რალა მაქვს კიდევ სათქმელი? მე მოვე-
კიდე ხელი ჩემს საქმეს, ვდგებოდი რიგ-
რაჩზედ და არა ვზოგავდი ჩემს ჯანს,
გამოვიდა რომ, მე მეტი მოწოდება მქონ-
და მიწის მუშაობისა, ვიდრე ქალაქის
წერისა; რამდენიმე ხნის განმავლობაში
მე შევიქენი ნამდვილი მეურნე. მამული
ისე კარგად შევიმუშავე და ავაყვავე, რომ
ბიძა ჩემმა მე დამიტოვა თავისი სიკვდი-
ლის შემდეგ.

მას აქეთ მე მამულს ზევრი რამ შევმა-
ტე და ახლა ცხოვრობ მხოლოდ მით,
რასაც შენ მალე დაინახავ.

მივედით შატერენს და გავიარეთ ჩემი
ძველი ამხანაგის მამულის ურთს ბაღში,
რომელიც სავსე იყო ხეხილით. ხეხილები
ისე იყო დახუნძლული ვაშლით, მსხლით
და შავ-ქლიავით, რომ ტოტები მიწას
სწვდებოდა. ღობის ბოლოზედ მომზული
იყო პატარა ფერდობი, რომელსაც გვერ-
დით ჩაუდიოდა, მწვანედ მბრწყინავი მდი-
ნარე თავის ნაპირით, მტევნიანის ვენა-
ხით ამწვანებული. იქ ისმოდა მაღალუ-
რის სტევნა. მარცხნივ, ხეების იქით, ის-
მოდა ხმა საცხეველის მანქანისა, რომე-
ლიც კალოზედ მუშაობდა. გავიარეთ აგ-
რეთვე ბოსტანი და დავინახეთ საცხოვ-
რებელი თეთრი სახლი ჩემი ამხანაგისა,
ჩამალული ატმის ხეებში, რომელთაც
ატამი ბლომად ესხა.

შენდავთ, მითხრა ვიტალმა, რა
მშვენიერი ატამი მომყავს, მაგათ ვუმა-
ლი მე ჩემს ასეთს ბედნიერებას. რომ იმ
ორი ატმის ამბავი არა, ესლა მე ვიქენი
ბოდი მხოლოდ კარგი მოხელე, მომუშა-
რი ჩემის ჟუროსებისა, მე მხოლოდ ერთს
მიუმატებდი რიცხვს მოხელეებისას, რა-
მელნიც ასე გაქირავებით ცხოვრობდნენ;
მაშინ, როდესაც მე თვითონ ვარ ჩემი
თავის პატრონი და ბატონი.

გაათავა თუ არა ესა ვიტალმა, მო-
მესმა სახლის შიგნიდან მავშვების უი-
ვილ-ხივილი და დავინახე ძირა სართულ-
ში ქალბატონი ჰერბელისი, ლამაზი და
ჯან-მრთელი, თუშაც ვარმოცუნწლამდე
მიღწეული. რა სიმეცხე თენიკს ამოაქვით
ესლა თვითონ ის იყო მწიფე ატამი,
მზის სხივებით გაბრწყინებული.

(ფრანგულიდან)
ბიკენტი თაბუკაშვილი.

† იაკობ გოგებაშვილი

„არ არის მკვლარი, ვინც მოკვდეს,
და ხალხს შესწირავს ღმერთს,
მკვდრად იგი თქმულა, ვისაცა,—
სახელი არ დარჩენია“.

ილია ჭავჭავაძე.

ბუღი სწუხს, თვალი ცრემლ-
ბით ივსება, გონება არ გემორჩილება,
რალაც სიცარიელეს გრძნობს, სასო-
წარკვეთილება გიპყრობს, ხელიდან კა-
ლამი გივარდება, როცა თვალწინ გიდ-
გას გაციებული გვაში იმ ყოვლად ღირ-
სეული უნებარე მამულიშვილისა, ხალ-
ხის აღმზრდელისა, მსოფიან პედაგოგისა,
რომელმაც თავისი სიცოცხლე, თავისი
ჯანი და მთელი არსება, ჭკუა-გონება, პი-
რადი ინტერესი და ყველაფერი, რაც ადამი-
ანის სიმდიდრეს შეადგენს, ხალხს შეს-
წირა და ღღეს სამუდამოდ დადუმებული,
გულზელ დაკრფილი ცივი სამარისკენ,
მისწრაფის.

ბუნების უღმომღელი კანონი ასრულ-
და. აღარა გვყავს იაკობ გოგებაშვილი,
ეს ჩინებული მოღვაწე სამშობლო ქვეყ-
ნისა, რომლის შედგარი ბრძოლის ხმა
თავსზარსა სცემდა ქვეყნის მტრებს, და-
ჩაგრულთ იცავდა და სიმართლეს ღაღა-
ღებდა.

სამშობლო ქვეყანამ დაჰკარგა ჩინებუ-
ლი მებრძოლი, გულშემმატიკივარი და
უდიდესი მოამაგე ხალხის განათლებისა
ეროვნულს ნიადაგზე; აღარ გვყავს ის
იაკობი, რომლის ათასგვარ ქველმოქმე-

დებას საზღვარი არ ჰქონდა, რომლის
წყალობით და უხვი დახმარებით ბევრი
ახალგაზდა იკვლევდა გზას უმაღლეს გა-
ნათლებისაკენ, ბევრი უმწერო და გაკირე-
ბული შველას მისგან მოელოდა; აღარა
გვყავს ის იაკობი, რომლის მეოხებით
გზა დაბნეული ქართველი ხალხი დაადგა
სწავლა-განათლების სწორს გზას, აღარ
გვყავს იაკობ გოგებაშვილი, რომლის
სახელმძღვანელომ და მრავალმა წიგნმა
აღზარდა მთელი თაობა; აღარ გვყავს ის
პედაგოგი, რომელმაც ჩვენს ღღევანდელს
მოღვაწეებს პირველად აღუთმო გულის
ცეცხლი სამშობლო ენისა და ქვეყნის
სიყვარულისა; აღარა გვყავს მტკიცე და
შეუდარებელი ხსიანთის მოღვაწე, რომე-
ლიც შორს გაურბოდა ყოველგვარ ან-
გარებას და ყოველთვის და ყოველგან
იცავდა ზნეობას და პატიოსნებას; აღარ
გვყავს ის უმწიკლო ადამიანი, რომელ-
მაც უკუ აგღო „ჩინოვნიკური“ სამსახუ-
რი, რომ შეცდომაში არ შესულიყო
ცეცხლში შეადგო თავისი ღოკუმენტები,
რაც საჭირო იყო მოხელეთა სამსახური-
სათვის და დაადგა უკეთესი და უფრო
ნაყოფიერს ხალხის სამსახურის გზას; ამ
გზაზე იმოღვაწა მან მთელი ნახევარი

† იაკობ შოთაშვილი.

საუკუნე და წმინდა პედაგოგიურს ნი-
დაგზე უანგარო შრომით შეძენილი ქო-
ნება ისევ სახალხო საქმეს უანდერძა; აღ-
რა გვყავს ჩვენი პედაგოგიის მამთავარი,
დამფუძნებელი ჩვენში საპედაგოგიო ლი-
ტერატურისა, საუკეთესო კვებიანი მრჩე-
ველი და დამრიგებელი სახალხო მასწავ-
ლებლებისა, რომლებიც ყოველ გაჭირვე-
ბის ქაშს და მთავრობის მოხელეების მხრით
ძალმომკერობის დროს, მას მიმართავდნენ
ხოლომე, მას ალაპარაკებდნენ ძლიერის
სიტყვით და მის რჩევასა და დარიგებას
ისმენდნენ. დღეს ეს დიდებული ადამი-
ანი გვშორდება სამუდამოდ, გულ-დამშვი-
დებული, რომ „გზა ცხოვრებისა განვლო
და აღბეჭდა ნავალი“; რაც შეეძლო იშ-
რომა და იღვაწა ქვეყნის საკეთილდღეოდ.
მაგრამ განსვენებულის სახელი არ მომკე-
დარა და არც მოკვდება, ვიდრე ქართვე-
ლი ხალხი ქართველადვე დარჩება. განსვენ-
ებულის ხანგრძლივმა მოღვაწეობამ ამის
ნაყოფიც მოგვცა: ქართველობა არ გაჰ-
ქრება და მასთან იაკობ გოგებაშვილის
სახელიც იცოცხლებს სამარადისოდ.

დღეს მთელი საქართველო გულწრფე-
ლად ჰგლოვობს იაკობ გოგებაშვილის
გარდაცვალებას, ყველა გრძნობს თუ
რა დიდი მოკირანახულე მამა მოაკლდა
საქართველოს, ყველა აფასებს მისს დიდ-
სა და შეუდარებელს ღვაწლს სამშობლოს
წინაშე. მაგრამ იაკობ გოგებაშვილის სა-
ხელი უკვდავი იქნება ქართველთა შორის
იმ მხრითაც, რომ სხეულის სიკვდილის
შემდეგაც მისი ხსოვნა, მისი მოღვაწეო-
ბის გაცნობა საუკეთესო მაგალითს მის-
ცემს შთამომავლობას, ამ მაგალითს უდი-

დესი აღმზრდელობითი გავლენა ექნება
შთამომავლობაზე. ამისთვის საჭიროა ყვე-
ლა სახალხო სკოლამ, სასწავლებლებმა
და ოჯახმა თვალსაჩინო ადგილზე გამოჰ-
კიდონ იაკობ განმანათლებელის სურათი
და აუხსნას ბავშვებს ვინ იყო იაკობი და
რა ამაგი დასდო მან სამშობლო ქვეყა-
ნას.

დიდო და სამაგალითო მოღვაწე!
მუხლს ვიდრეკთ შენი ცხედრის წინაშე
და ვფიცავთ ყოვლის ღონის ძიებით და-
ვიცვათ შენი ნაანდერძევი.

ქართველი ერის აღმზრდელი მამა!
განისვენე საუკუნოდ, სამშობლო სამარე
გულში მიგიკრავს ღირსეულს შვილს,
გულში ჩაგიხუტებს, როგორც დედა სა-
ყვარელს შვილს.

საქართველოს ბურჟოა და დამცველო
„ეროვნების ბურჟიას!“ ინუგეშე, რომ
დღესაც კი ბევრი ჰბაძავს შენს სამაგა-
ლითო მოღვაწეობას და შენი სახელი,
ქართველი ერის გულის ფიცარზე ოქროს
ასოებით აღბეჭდილი, მუდამ წაუშლელი
იქნება.

სულმნათო ადამიანო! მთელი ქართვე-
ლობა, დიდი და პატარა, ქალი და კა-
ცი ჰგლოვობს დღეს შენს გარდაცვალე-
ბას, ჰგლოვობს აუნაზღაურებელს დანა-
კარგს, იმსჯელებს ერთის გრძნობით,
ერთის აზრით—ეს საერთო აზრია შენი
წარსული სამაგალითო მოღვაწეობა. ნუ
მოაკლდება ჩვენს ბედკრულს სამშობლოს
შენისთანა მოღვაწე და შენ კი, დაუვი-
წყარო მამაო, განისვენე მშვიდად. საუ-
კუნოთ იქნება შენი ხსენება.

ლ. ბოცვაძე.

იაკობ გოგებაშვილი

35 წლისა.

45 წლისა.

მოწაფის მოთქმა

(იაკობ გოგებაშვილის გარდაცვალების გამო)

ძაძი ჩაიცი საწოლზე მხარვე,
სულის სილადე, შორს გადაფრინდი!
ყვავილთა გროვავ, თავი დახარე,
მთის წმინდა წყაროვ ყრუთ აკვითინდი!

ქართველთა ძენო! მუხლთ მოვიყაროთ,
ერთად ვადიდოთ წმინდა სახელი!
მოდით, შევერთდეთ, ცრემლები ვღვაროთ,
აღარ გვყავს, არა ჩვენი აღმზრდელი.

მოწ. ზაქრო ვაშაძე.

საგოღებელი

(იაკობ გოგებაშვილის ხსენებას)

ძაძები მინდა, თალხ-ძაძები ქირის უფლისა
უნდა ვიგლოვო საქართველოს უბაღლო შვილი,
თალხის ჩაცმა მსურს, რომ გამოვსთქვა ჭმუნვა სოფლისა
და ობლად შეთნილ მოზარდობის გულის ტკივილი.

ძაძა მჭირია—ველარ ვბოვე—მთებს დაუსწვრიათ,
მთებს დაუსწვრიათ—შებურვილან კაეშნის ნისლით;
მდინარეები სალ-კლდეების წმინდა ცრემლებით
მწარეთ მოსთქვამენ, ჰქვითინებენ მთართოღვარე ისლით.

* * *

ცრემლთა ფრქვევა მსურს, ცხარე ცრემლთა მიმქრალ თვალთაგან,
ცრემლთა ფრქვევა მსურს კაეშანის ზღვის შესართავად.
ცრემლთა ნამეა მსურს, რომ კილითგან კიდედმის — ყველგან
არსთა ოცნება ვაცურავო კაეშნის ნავად.

ცრემლთა ფრქვევა მსურს—გესმის ზენავ? სულთქმის ქვითინი
მწუხარედ მოსთქვამს თვით სალი კლდის უსულო ტინი;
არც მწვანე ჯეჯილს გააქვს ნაზი ღაღან-ბიბინი,
არც ტურფა წალკოტს შემოგსმის სოის ტიტინი.

ყველა ჰგლოვობენ, ყველა სულმნათს მწარეთ სტირიან;
ქვეყნის მოსაგრეს გულ-ამოსკვნით ეთხოვებიან.
ყველას ბაგეთგან აღმოითქმის გლოვა საზარი.
ცრემლთა ხეობად გადაიქცა ბაღჩა-ბაღნარი.

* * *

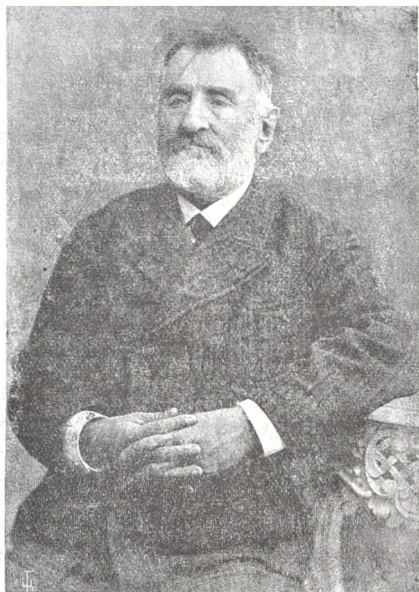
ბუღბუღო, მარად ყარბ ხმებით მკენესაფ-მსტვენავო!
ბუღბუღო, სევდის და ჭმუნვისა ბალში მფრინავო!
გემუდარები: ერთის წუთით მათხოვო ჩანგი,
შიგ ჩაურთევი შენი კილო, წკრიალა ჰანგი.
ღმერთს შევავედრებ ქვეყნის მეოხს, მამულის ჯავარს,
ლოცვად წარუვლენ ჩვენს სიობლეს, ჩვენს ვაის და ჯავრს.
იქნებ ისმინოს ბეჩავ ერის სულთქმა-ღალადი
იქნებ... ბუღბუღო,

მარად აკენესებ-აჩქურებულო,
რათ სდუმხარ, რათა?

ჩანგი შენი რატომ არ კენესის?

ქვეყნის წუხილი აიჭრა ცათა,

შენ კი არ გესმის?

უკანასკნელი სურათი.

გაფიცებ ტურფა მისისა ვარდის ფურცვლასა,
 გაფიცებ კეკელუც გაზაფხულის პირველ ფურჩქენასა,
 მარქვი რად არ ჰკენეს,
 რატომ არ სტირი?

ვგლახ, ურვისგან ფრთოსნის ჩანგი ჩაქოებულია,
 უსაზღვრო კენესით მგოდებელი დაოსებულია.

ვახ, ვითლა მოვთქვა მწარე ბედი, ვით ვივალლო,
 მომმადლე ძალა გოდებისა. ღმერთო მალალო!

დ: თურდოსპირელი.

გლოვის ხმა

იაკობ სეიმონის ძის გოგებაშვილს
გარდაცვალების გამო.

„იყო ვით მტრული უმანკო,
თვის ხუნდებს უფრთხილდებოდა—
არწივთა კლანჭი არ ჰკრანო,
ამა აზრისთვის კვდებოდა“.

განისვენა... საუკუნოდ დაეხუტა მოხუცს თვალი,
ციო დაეშვა ანგელოსი ეამბორა გულ-მტირალი,
სუბუქ ფრთებით, ლურჯ ეთერში, წარიტაცა მისი სული,
დედამიწას დაუტოვა უსიცოცხლო ცივი გული...

ალარ არის... მძიმე კვნესით უცებ ჩასწყდა მკერდში სიმი,
მის ღვთაებრივ მეტყველ ბაგეს განეშორა წრფელი ღიმი...
წმინდა ცხედარს, წმინდა დასნი დაჰგალობენ ჰიმნსა ციურს,
კაცთა ძენი უერთებენ თვის გლოვის ხმას, ზარს ქვეყნიურს...

ნეტავ მას, ვინც დაიმკვიდრებს ცის და ქვეყნის სასუფეველს,
ვინც სიკვდილით, სიკვდილს სთრგუნავს, ცრემლს შეუღმრობს, ცრემლის
მფრქვეველს...

ნეტავი შენ სულ-მართალო, რომ ჰპოვევი უკვადება,
და თან მიგდევს ერის გულის კუთხევა და ქებათ-ქება...

გ. ქუჩიშვილი.

იაკობ გოგებაშვილის ანდერძი

საპიროდ მიგვჩანია ჩვენს მკითხვე-
ლებს ვაცნობოთ ზოგიერთი ადგილები
განსვენებული იაკობ გოგებაშვილის ან-
დერძისა: 1) სასაფლაოს საყიდლათ, და-
მარხვაზე და ძეგლზე უნდა დაიხარჯოს
3000 მანეთამდის. 2) პირველი სესხის
ოთხი ბილეთიდან: ერთი გადაეცემა წე-
რა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოე-
ბას სახალხო განათლების ფონდისათვის,

მეორე ქართულ სალიტერატურო ფონდს,
მესამე ქართულ დრამატულ საზოგადოე-
ბას და მეოთხე საისტორიო და საეთნო-
გრაფიო საზოგადოებას. მეორე სესხის
ბილეთი გადაეცემა ქართულ პედაგოგი-
ურს ჟურნალს „განათლებას“, მესამე
სესხისა კი ტფილისის სახალხო უნივერ-
სიტეტს. ეს ბილეთები იმ აზრით არის
ნაანდერძევი, რომ ტირაჟის დროს უსა-

თუოდ დაზღვეული იქმნას და თუ ტირაფში გამოვიდა სამაგიეროდ სხვა უნდა შეიძინონ იმ იმედით, რომ მოსალოდნელ მოგებას შეეძლოს უზრუნველი გახადოს ესა თუ ის დაწესებულება. ყველა გირაონობითი ფურცლები თბილისის სათავადაზნაურო ბანკისა, რაც განსვენებულს ეკუთვნოდა, უნდა გადაეცეს წ.-კ. გამ. საზოგადოებას სახალხო განათლების ფონდისათვის, რომლის სარგებლით უნდა იზრდებოდეს სახალხო სკოლის მასწავლებლების, გლეხებისა და მუშების შვილები ქართველ ინტელიგენციის დემოკრატიული ნაწილის გასაძლიერებლად. სამი ათასი მანეთი შენახული სამეურნეო ბანკში უნდა მოხმარდეს საფლავის ყიდვას, დამარხვას და ძეგლს. იმ ფულიდან, რაც შენახულია სახელდახელო ხარჯად თბილისის სამეურნეო ბანკში, აგრეთვე გამოცემულ სახელმძღვანელოებისა, რაც ემართება წერა-კითხვის საზოგადოებას და „კავკასიის წიგნის სავაჭროს“, ასი მანეთი უნდა მიეცეს სახელმძღვანელო წიგნების სინდისიერს ასოთ-ამწყობს ლადო მახვილამეს; ასი ასი მანეთი უნდა მიეცეს საზოგადოების ბუკვალტერს ვასილ ედილაშვილს და საზოგადოების წიგნის მაღაზიის გამგეს თავ. ივანე ავალიშვილს. ასი ასი მანეთი უნდა მიეცეს საქველმოქმედო საზოგადოებათ: თბილისის სემინარიასთან არსებულს ანდრია პირველ-წოდებულის სახელობის შობას, სომხების საქველმოქმედო საზოგადოებას და მაჰმადიანების საქველმოქმედო საზოგადოებას.

ყველა თავისი სახელმძღვანელოები რუსული და ქართული, აგრეთვე აუარებელი კლიშეები, სალიტერატურო ქვები, ყველა წერილები დაბეჭდილი და დაუბეჭდავი და ბიბლიოტეკა განსვენებულმა დაუტოვა წერა-კითხვის საზოგა-

დოებას *). იმავე წ.-კ. საზოგადოებას დაუტოვა ვერაზე მიწა 264 ოთხკუთხი საყენი. ამას გარდა განსვენებული ავალბეს წ.-კ. საზოგადოებას შემდეგს: სახელმძღვანელო წიგნების ყოველ წლიურ წმინდა შემოსავლიდან უნდა დაარსონ და შეინახონ სამაგალითო სკოლა, გორის მახლობლად განსვენებულის სოფ. ვარიანში, მიეცეს ყოველ წლივ ქალთა ქრა-კერვის სკოლას ეკატ. გაბაშვილისას, „განათლების“ საზოგადოების სკოლას და ქართულ საბავშვო ბაღს თითო ას ოცი მანეთი; თითოეულ ცალ გაყიდულ რუსულ ქართულ სახელმძღვანელოდან წერა-კითხვის საზოგადოებამ უნდა გადასცეს არა ნაკლები ერთი კაპიკისა სახალხო განათლების ფონდის შესადგენად, რომლითაც გამოიზღვებინ სახალხო სკოლაში კარგად კურს დასრულებული ნიჰიერი ყმაწვილები, გლეხების, მუშების ან სოფლის ღარიბ მასწავლებლების შვილები განსაკუთრებით სპეციალსა და კერძოთ საპედაგოგიო სასწავლებლებში. იმავე ფონდის სასარგებლოდ განსვენებულმა დასტოვა ადგილი ვერაზე, რომელიც უნდა გაიყიდოს იმ დროს, როცა ფასი აწეული იქნება და ფული მიუმატონ სახალხო განათლების ფონდს. იმავე ფონდის სასარგებლოდ უნდა წავიდეს პირადი თავისუფალი ფულის ნახევარი. შემოსავლიდან წ.-კ. საზ. გამგეობამ უნდა აძლოს ყოველ წლივ დახმარება ქართულ პედაგოგიურს ჟურნალს „განათლებას“ არა ნაკლები სამასი-მანეთისა, რომ ზარალის გამო ეს ჟურნალი, რომელიც

*) მართო სახელმძღვანელოები იძლეოდა წლიურად წმინდა შემოსავალს 9000 მანეთზე მეტს. რედ.

ემსახურება იმავე მიზანს, რასაც წერაკითხვის საზოგადოება, არ დაიხუროს. წერაკითხვის საზოგადოება ყოველ წლივ აძლევს აკაკი წერეთელს ჰონორარად იმ საბავშვო ლექსებისათვის, რაც „დედა-ენაშია“ მისი რედაქციით, ას მანეთს.

22 წლისა.

ყოველი ცვლილება სახელმძღვანელო წიგნებში შეიძლება მოხდეს მხოლოდ მაშინ, როცა ამას, დაწვრილებითა შესწავლის შემდეგ, გამგეობის წევრის სამი მეოთხედი ხმა გადასწყვეტს. რომელიმე სახელმძღვანელოს გამოცემის მოსპობისათვის

საჭიროა აგრეთვე სამი მეოთხედი ხმა, როგორც გამგეობის წევრებისა, ისე საზოგადო კრებისა. გარდაცვალებიდან სამი წლის განმავლობაში გამგეობამ ცნობაში უნდა მოიყვანოს და დასტამბოს ყველა გამოუცემელი და დაუსტამბავი სტატიები, როგორც ქართული, ისე რუსულიც, ესა თუ ის სტატიები უნდა დაიბეჭდოს იმ ხრონოლოგიურს წესზედ, როგორ არის გამოცემული პირველი ტომი რჩეულ ნაწერებისა. ხარჯს ამ ნაწერების გამოსაცემად გამგეობა გასწევს წიგნების მოგებიდან, თუ კერძოდ ამისთვის დატოვებული ცალკე თანხა არ აღმოჩნდა. გამგეობა ყოველ წლივ თავის ანგარიშში უნდა ბეჭდავდეს ცალკე დაწვრილებით ცნობებს წიგნების გამოცემის ხარჯისა და მოგების შესახებ და რას მოხმარდა მოგება ანდერძის მიხედვით. თუ წერაკითხვის საზოგადოება რაიმე მიზეზის გამო დაიხურა, მაშინ საზოგადო კრებას ევალება სახელმძღვანელოების და სხვა წიგნების გამოცემა და ზრუნვა სახალხო განათლების შესახებ გადასცეს სხვა რომელსაში სახელ-გაკეთებულს ქართულს დაწესებულებას იმ პირობით, რომ მისცეს წმინდა მოგება წიგნებიდან და სარგებელს, სახალხო განათლების თანხისას, მისცეს სწორედ ის დანიშნულება, რაც ანდერძშია გამოთქმული.

60 წლისა.

ნაპოზ მოგებაშვილი

(სიტყვა, წარმოთქმული ვერის დადმართთან)

სალი კლდის პირად სჩანდა ქალარა, ხავათ მღსილი და მღელვარე, აბოზოქ-რეზულ ზღვის ტალღებს სევდიანი შეს-ტქეროდა.

ზღვის ფრინველები აღარსად სჩანდნენ, აღლაც გაჰქრენ... მათ შეეშინდათ მღელ-ვარე ზღვისა. მარტოდ დარჩენილი მე-ოჯლია წყლის ნაპირისკენ მიფრინა-და... მხოლოდ ხომალდი, ობლათ მცუ-რავი, შავი სტიქიონის თეთრს ქაფში

ხვეული, ზღვისავე შავს ტალღებს ეომე-ბოდა. მოქანცულნი, ხომალდში მყოფნი მეზღვაურნი შიშს განიცდიდნენ, ბედის წერას სწყევლიდენ და იმედ დაკარგულ-ნი მწუხარებას მისცემოდნენ.

აი მათ თვალი მოჰკრეს ხმელეთს და ხანგრძლივ ბრძოლისგან დაქანცულებმა, იმედ დაკარგულებმა კვლავ იგემეს სიტ-კო სიცოცხლისა. მაგრამ უცბათ დაჰბე-რა დიდის სიძლიერით ქარიშხალიმა...

ზღვა უფრო აღელდა და ხმაოლდი შორს, შორს გადასტყორცნა განუსაზღვრელ ზღვის სივრცეში... გაჰქრა იმედი, აღარ მოსჩახს სანეტარო ხმელეთი და მეზღვეური გულმოსული იმეორებს:

„ჰო, რად არ მოკვდი, რად!“

მაგრამ ეს ამოძახილი ამოძახილად რჩება და მისი მოქანცული თვალები ისევ ისე გაყურებს უსწორ-მასწორ ობოლ ზღვის ველს და იქ ეძიებენ სანეტარო ხმელეთის პირს... აი ასეთი სულის ტანჯვა განიცადა პედაგოგიკის დეკ-გმირმა ჰენრიხ ჰესტალოციმ, ასეთივე სულის ტანჯვას განიცდიდა შენ, როდესაც შენ-სავე შემუშავებულს სწავლა-აღზრდის წესებს ძირიან ფესვიანათ აგდებდნენ... მაგრამ სულით არ ეცემოდი და მედგრათ განაგრძობდი სწავლა-აღზრდის წმინდა იდეალების განხორციელებას.

ასეთივე სულის ტანჯვა განიცადა და ეკლის გვირგვინი ატარა დიდაქტიკის ჰენრიხმა კომენსკიმ, და შემდეგში, როდესაც მას ავონდებოდა წარსული, მისი სევდით ნაკვები გრძნობა, ტანჯვას განიცდიდა, თვალებზე გულიდან ამონადევი სისხლის ცრემლები ასდებოდა და ოხვრით წამოიძახებდა:

„სად ხარ, სად ჩემო ტანჯვაში დაკარგული ახალგაზრდობავ. ჰო, რა კარგი იქნება, რომ დამიბრუნდეს წარსული წლები.“

ეს ამოძახილი არის, არამც თუ-მარტო კომენსკის ობოლი სულისა, არა ეს ამოძახილი გეგუთუნიან შენც, ჩვენი პედაგოგიკის დიდებავ.

შენ გრძნობდი და კიდევაც განიცადე ჩვენი სკოლების ბედ-იღბალი, მათში გამეფებული და სულის შემხუთველი მოზარდ თაობის დამამახინჯებელი უკუღმართობა, გულს გიკლავდა ყველა ეს და

შენც შენი სიყმაწვილე, შენი ძალ-ღონე ამ უკუღმართობის მოსპობის ბრძოლას შეალიე. შენი გზა ეკლით იყო მოფენილი, შენი გული სევდა ვარამით ავსილი, მაგრამ ამ სევდა ვარამს გქაჩრებდა ბავშვების უანგარო ტიტინი.

დღეს კი შენ ველარ სჭვრეტ მათ, თუმცა ისინი აქ არიან...

პატარა ნუცას დედოფლები დაუტოვებია და აქ მოსულა შენი ცხედრის წინ სალოცავად.

იმედ დაკარგული საწყალი გლეხის ბიჭი, სანდალა, მწარეთ კეთიანებს.

შენი საყვარელი მწყემსი გიგლა შორის სოფლიდან ფეხშიშველი ვერ ჩამოვიდა, ვერ გამოგებოდა. მისმა ცეცხლის მფრქვეველმა თვალებმა ვერ დაგინახეს უკანასკნელად... დღეს ის სოფლად არის და თავის მწუხარებას გულ აზუყებულ, ნიკორას ებუტბუტება... კატო, თამარ, კეკე, ვანო აქ არიან დედასთან, მასთან ერთად თავს დაგტრიაან... და ან კი ვინ გინდა, რომ აქ არ იყოს თავ მოყრილი?

შენ გარს გახვევია დიდი და პატარა, მასწავლებელი და მოწაფე, ნასწავლი და უსწავლელი. დედა და ბავშვები, ყველა გარს გეხვევა, შენს ცხედრის წინ მუხლს იყრან.

შენ ბევრს მათგანს არ უნახვია, მაგრამ მაინც გცნობენ, მიტამ რომ შენი წიგნებით სავსეა მათი ოჯახები და სკოლები.

შენ არ ეძიებდი დიდებას, მაგრამ ისინი გადიდებდნენ, რადგან მათ სწავლის მწარე ძირი ტკბილათ შეუცვალე. შენ მიეცი მათ საუკეთესო სახელმძღვანელოები... შენ შეუქმენი მათ სწავლად ბუნებრივი, ხალხური, ნამდვილ ცხოვრებასთან დაახლოებული... შენ შეაყვარე მათ ტკბილი იავ-ნანა... შენ, შენ მიეცი

მათ მცნებათ და ჩაუნერგე სიყვარული სამშობლო ენისა... და ჩვენც ვფიცავთ შენს ცხედრის წინ, რომ მტკიცეთ დავიცავთ შენს წმინდა მცნებას....

გახსოვდესთ თქვენ ნორჩ თაობის აღმზრდელბო, მამებო, დედებო, რომ პატარაობიდანვე ჩაუნერგათ ბავშვებს სიყვარული სამშობლო ენისა. ბავშვის აკვანს ცოცხალ ქსელათ გარს შემოავლეთ სამშობლოს ტკბილ ჰანგიანი სიმღერები, მოთხრობები, ზღაპრები...

დღეის რძესთან ერთად შეაწოვეთ სიყვარული სამშობლო ენისა და ნურც ბავშვის სპეტაკ ბავსს შეახებთ უცხო ენის ხმებს, სანამ ბავშვი კარგად არ გაიჩვენებს თავის ენას. მხოლოდ შემდეგ

მოვიდნენ სხვა განათლებული ერების ენები, მაგრამ მოვიდნენ ჩვენს ოჯახში ისე, როგორც მოწვეული სტუმრები და არა თვით მპყრობლები, რომლებიც იმონებენ ჩვენს აზრს, გონებას, სამშობლო ენას. ეს არის ანდერძი, გადმოცემული დღეს გულ-ხელ დაკრეფილის მამულიშვილისა და მისი შესრულება საყოველთაო ვალია.

ახლა კი მშვიდობით, დაობლებულის საქართველოს სკოლების მამავ, ბავშვების მეგობარო და ჩვენო სასიქადულო დიდო, მასწავლებლო. საუკუნოდ იყოს შენი ხსენება.

გ. ნიორაძე.

გამოსათხოვარი სიტყვა

სულმნათო ადამიანო და სამაგაღითო მოღვაწე!

ქიდევ რამდენიმე წუთი და შენს უსულო გვამს გულში ჩაიკრავს, სამუდამოდ ჩაიხუტებს მამა-პაპათა წმინდა საფლავი.

თითქო წინდაწინ გრძნობდი ამ შავი დღის მოახლოებას. ამ ხუთი თვის წინად თვითონვე აირჩიე ეს ადგილი საუკუნოდ განსასვენებლად.

სამშობლო მიწავ, მოწიწებით მიიღე შენს წიაღში ქვეყნის მოკეთე.

დიდებულო ადამიანო, ინუგეშე მით, რომ შენს ამაგს, შენს სახელს არც ერთი ქართველი არ დაივიწყებს, ვიდრე ქართველობა იარსებებს ქვეყანაზე და რამდენიც დრო გავა, უფრო ბრწყინვალე შარავანდით შეიმოსება იაკობ განმანათლებელის უკვდავი სახელი.

ყველამ იცის დღესაც, თუ რამდენი დაუფასებელი ღვაწლი მიგიძღვის ჩვენი დაბეჩავებული სამშობლოს წინაშე. ყველა კარგად გრძნობს თუ ვის ჰგლოვობს დღეს მთელი საქართველო, ვის ეთხოვება საუკუნოდ და რამდენად აღუწაზღაურებელია ქვეყნისთვის ეს დანაკლისი.

დღეს შენს საფლავზე დანთხეული გულწრფელი და მხურვალე ცრემლი ნიშანია იმისი, რომ ქართველი ხალხი, შენ მიერ აღზრდილი, შენს შემდეგაც გულმოდგინედ დაიცავს ქვეყნის სასარგებლო ბრწყინვალე აზრებს, რასაც შენ სიცოცხლეშივე თავს ევლებოდი, ეტრფოდი და რაც ქვეყნის საკეთილდღეოდ მიგაზნდა. ამ აზრებშია ჩაქსოვილი ქართველი

ერის მომავალი ბედი და შენი საუკუნო ხსენებაც.

მუხლს ვიდრეც შენი ცხედრის წინაშე და მხურვალეთ შევსახოვ უზენაესს, რომ არ მოაკლდეს ჩვენი ბედკარულს სამშობლოს შენებრ უანგარო, უმწიკვლო და

სიმაართისთვის თავდადებულად მებრძოლი მამულისშვილი, მამა აღმზრდელი.

მშვიდობით, განისვენე სამარადისოდ ჩვენი ქვეყნის სხვა მოკეთეთა შორის. საუკუნოდ ხსენება შენს ღიდებულის სახელს.—

რედაქციისათვის

ქურნალ „განათლების“ რედაქციას აზრად აქვს გამოსცეს ცალკე წიგნად ეველას სამკვლავიარო სიტყვები, დეპეშები და კერძო აზრები, რაც გამოითქვას საზოგადოთ განსვენებულის, დაუვიწყარი მოღვაწის, მსცოვან ჰედაგოგის იაკობ გოგებაშვილის შესახებ. რედაქცია სთხოვს ეველას, ვისაც დაუბეჭდავი სიტყვები აქვს, მიაწოდოს კრებულში მოსათავსებლად. ამ კრებულის წმინდა შემოსავალი მოხმარდება იმ **სახალხო განათლების ფონდს**, რომელიც ანდერძის თანახმად დაარსა განსვენებულმა. კრებული გამოვა არა უგვიანეს 1 დეკემბრისა, განსვენებულის გარდაცვალებიდან ნახევარი წლის თავზე.

რედაქტორ-გამომცემელი

ლ. გ. ბოცვაძე.

სამეცნიერო-პედაგოგიური და სალიტერ. ჟურნალი

„განათლება“

1912 წლის იანვრიდან ჟურნალი „განათლება“ გამოვა ყოველთვის შუა რიცხვებში გარდა ზაფხულის ორის თვისა. ჟურნალის მიზანია ხელი შეუწყოს სწავლა-განათლების საქმეს ჩვენებურს სკოლებში და ოჯახებში. ჟურნალი აწვდის მკითხველებს საკითხავ მასალას, როგორც სწავლა-განათლების შესახებ, აგრეთვე მეცნიერების სხვა და სხვა დარგიდან და სიტყვა-კაზმულ მწერლობიდან. ჟურნალი გამოვა დასურათებული.

ამ ჟამად „განათლება“ ერთად ერთი თვიური ჟურნალია ქართულ ენაზე და შეიცავს სხვა და სხვაგვარ საკმაო საკითხავ მასალას და თვიურის ჟურნალის ყველა განყოფილებას.

ჟურნალში მონაწილეობას იღებენ ჩვენი საუკეთესო მეცნიერები,
მწერლები, პედაგოგები და პოეტები.

ჟურნალი „განათლება“ შედარებით იაფი გამოცემაა და ყველასათვის ხელმისაწვდენი, ხელის მომწერთათვის წლიურად ღირს **სამი მანეთი** და **ათი შაური** (3 მან. 50 კ.), ნახევარი წლით **ორი მანეთი** 2 მ.); მხოლოდ სოფლის მასწავლებლებს და სასოფლო სამკითხველოებს ჟურნალი დაეთმობათ **ორ მანეთად** და **ათ შაურად** (2 მ. 50 კ.); საზღვარ გარეთ ჟურნალი ეღირება 5 მანეთი.

რედაქცია სთხოვს ხელის მომწერლებს დროზე დაიკვეთონ ჟურნალი.

ხელის მოწერა მიიღება **ტფილისში** „ქ. შ. წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების“ წიგნის მაღაზიაში **ივანე ავალიშვილთან** და „ნაკადულის“ რედაქციაში. **ქუთაისში** წიგნების და გაზეთების კანტორა „იმერეთი“ ისიღორე კვიცარიძესთან, **ბათუმში** წიგნის მაღაზია „განთიადი“, ამ ორ ადგილას იყიდება ცალკე ნომრებიც.

1912 წლის იანვრიდან ჟურნალი ნისიად არავის გაეგზავნება.

რედაქცია ეოველევზარ დონისძიებს სძარობს ჟურნალის თანდათან გასაუქმობესებლად.

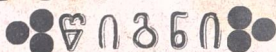
მისამართი: Тифлисъ Дворянская Грузинская
Гимназія Л. Г. Боцвадзе.

რედაქტორ-გამომცემელი **ლ. გ. ბოცვაძე.**

ქ. თ ე ლ ა ვ შ ი

ისეიდება ზირველად გამოსულ ი ქართულ ენაზე

ჭ რ ა - კ ე რ ვ ი ს

თვით-მასწავლებელი, 128 სურათით.

ახალი მეთოდი

ექვს ნაწილად; ქართლური, იმერული, ევროპული ტანისამოსი და თეთრეული მანდილოსანთათვის და ბავშვთათვის; აგრეთვე ჟურნალების მოხმარება. შედგენილი და გამოცემული

სოფია ი. სიმონოვის მიერ.

ფასი უდით 3 მან., გაგზავნით 3 მ. 50 კ. ვინც ათ ცალს ან მეტს ერთად დაიბარებს, ფოსტით გაგზავნის ფული არ გადახდება. გამოწერა შეიძლება ფასდადებითაც. მისამართი: Вѣ р. Телавъ, Школа кройки и шитья Гофня Иосифовны Симоновъ. Бульв. пер. 2, собс. домъ.

სოფლის მასწავლებლების საყურადღებოდ

რადგანაც ძლიერ ბევრი მასწავლებელი იბარებს ჩემს „ჭრა-კერვის“ წიგნს, თუ ვინმე მოისურვებს ამ ზაფხულს მე თითონ ვასწავლი მათ ჭრა-კერვას, ყველასათვის შესაძლებ ფასად, რა ენახებაც სურთ ე. ი. ქართულად თუ რუსულად. თუ თელავში მოსვლას მასწავლებლები უხერხულად დაინახვენ, მაინც ბონ წერილით სად ურჩევენია, შეგროვება და თუ ჩემთვის შესაძლებელი იქნება, თვითონ ვიახლებით. პირობა მაინც ბონ წერალით.

ავტორი ჭრა-კერვის წიგნისა სოფია ი. სიმონოვი.

გამოვა 1912 წ. საშუაწმლო ჟურნალი

ნაკადული

(წელიწადი მერვე)

ხელის-მოწერა მიიღება ჟურნალ „ნაკადული“-ს რედაქციაში.

გოლფანინს ზრისექტზე ზუბადაშვილის სახლში № 8. და წერაკითხვის გამავრც. საზოგადოების მაღაზიაში, თელავს. ქარვასლა)

1912 წლის 1-ლ იანვრიდან 1913 წლის 1-ლ იანვრამდე. წლიური ხელის-მომწერლებს მიეცემა: მოზრდილთათვის 12 წიგნი 3 მან. მცირე წლოვანთათვის 24 წიგნი 3 მან. ნახევარი წლით ვინც გამოიწერს ორივეს ერთად—3 მან.

რედაქტორი ნინო ნაკაშიძისა.

ელექტრო-მბეჭდავი სტამბა, სპირიდონ მ. ლოსაბერიძისა, მოსკოვის ქუჩა საკუთ. სახლი № 5.

